

Hafize CESUR

A.İ.B.Ü. 2008

**T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**HATIRATLAR IŞIĞINDA TÜRK KAMUOYUNDA BALKAN
SAVAŞLARI (1912-1913)**

HAFİZE CESUR

BOLU-2008

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

HATIRATLAR IŞIĞINDA TÜRK KAMUOYUNDA BALKAN
SAVAŞLARI (1912-1913)

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Hafize CESUR

Danışman:
Doç. Dr. Mustafa GENCER

BOLU-2008

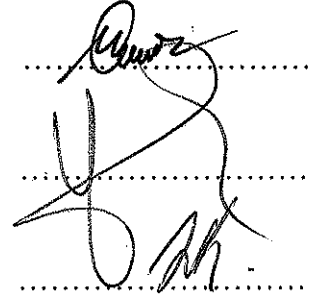
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yüksek Lisans öğrencisi Hafize Cesur'a ait **"Hatıratlar Işığında Türk Kamuoyunda Balkan Savaşları (1912-1913)"** isimli çalışma jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.19/09/2008

Üye (Tez Danışmanı) : Doç. Dr. Mustafa GENCER

Üye : Prof. Dr. Yasemin DEMİRCAN

Üye : Doç. Dr. Levent KAYAPINAR

Prof. Dr. Uğur ESER
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ABSTRACT

THE BALKAN WARS IN LIGHT OF MEMORIES IN TURKISH PUBLIC OPINION (1912-1913)

Hafize CESUR

Master of Arts Thesis

Department of History

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mustafa GENCER

Jun 2008, 100 pp.

In 1804, the Balkan States rebellions that started with the Serbian Revolution concluded with the result that they gained their independency and obtained concessions from Ottoman Empire. Although they gained their independency, the Balkan States continued causing rebellion and disorder in Balkans to attain their goal by enlarging their state boundaries.

They could not make an alliance against Ottoman Empire until the Balkan Wars because of the fact that the Balkan States' goals were in contradiction with each other. They made an alliance due to the fact that Ottoman Empire solved the church conflict that was an important disagreement between Balkan States, their desires to take advantage of the gap that was caused by the Tripoli War and the encouragement and support of the big countries and especially of Russia, the third of October in 1912.

Ottoman Empire declared war against the declaration of war of Balkan States which the Ottomans were caught unprepared, by announcing mobilization.

According to the content of military, political and civil memoirs, in this period, besides Tripoli war, Ottoman Empire was in a complexity because of the

interior problems, Yemen rebellions, the problems that governmental changes originated and separatist thoughts that occurred due to the effectiveness of politics between army officers.

Ottoman Empire sustained a defeat in the Balkan wars that it went to under all these circumstances, because of not completing the mobilization exactly, inadequate transportation vehicles which were used to propel the commanders and the soldiers to their duty stations, the problems occurred in the field of food and health in the war, the disclamation of changed commanders according to the governments by soldiers and inadequate military equipment.

European countries asserted that the status quo would not change in the consequence of the war, because of the fact that they did not predict that the war would be resulted in the defeat of Ottoman Empire. However, upon the Balkan States came out the victorious at the end of the war, by changing their discourse, they supported the fact that attained lands would stay in the Balkan States.

Ottoman Empire retrieved Edirne as a result of Balkan States' disagreement about the issue of sharing out the attained lands at the end of the II. Balkan War in the September of 1913.

The Balkan Wars laid bare the weakness of Ottoman Empire. Ottoman Empire went into action to renew its army and fleet after the war.

Ottomanism, one of the determinant thought movements in Ottoman Empire, lost its efficiency with the results of this war and Turkism movement took its place because of the Turks who are present in the Empire.

Key Words: Ottoman Empire, Balkan Wars, Public Opinion, Memoirs, European Great Powers.

ÖZET

HATIRATLAR IŞIĞINDA TÜRK KAMUOYUNDA BALKAN SAVAŞLARI (1912-1913)

Hafize CESUR

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Anabilim Dalı

Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa GENCER

Jun 2008, 100 sayfa

1804 Sırp isyanıyla başlayan Balkan ülkelerinin ayaklanmaları, Osmanlı Devleti aleyhine tavizler elde etmeleri ve bağımsızlıklarını kazanmalarıyla sonuçlanmıştır. Balkan Devletleri bağımsızlıklarını kazanmalarını müteakiben Osmanlı Devleti aleyhine sınırlarını genişletmek için Balkanlar'da isyan ve karışıklık çıkartmayı sürdürmüşlerdir.

Balkan Devletleri'nin hedeflerinin birbirleriyle çelişmesi nedeniyle Balkan Savaşları'na kadar Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak yapamamışlardır. Meşrutiyet hükümetinin Kiliseler Sorununu çözmesi, Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp Savaşı'yla meşgul olması, Büyük Devletlerin ve Rusya'nın teşvik ve destekleri doğrultusunda aralarında ittifak yaparak 3 Ekim 1912 tarihinde Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmişlerdir.

Osmanlı Devleti, hazırlıksız bir şekilde yakalandığı Balkan savaşlarına karşı seferberlik ve savaş ilan etmiştir.

Askeri, siyasi ve sivil hatıratların içeriğinden anlaşıldığı üzere Osmanlı Devleti, bu dönemde Trablusgarp Savaşı'nın yanı sıra iç sorunlar, Yemen ayaklanmaları, hükümet değişikliklerinin yarattığı problemler ve subaylar arasında siyasetin etkili olması dolayısıyla oluşan ayrılıkçı fikirler yüzünden karışıklık içinde bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti bütün bu şartlar altında girdiği Balkan Savaşları'na seferberliğini tam olarak tamamlayamamanın etkisi, komutanların ve askerlerin görev yerlerine sevk edilmede ulaşım araçlarının yetersiz kalması, savaşta yiyecek, sağlık alanında yaşanan problemler, hükümetlere göre değişen komutanların askerler tarafından tanınmaması, askeri techizatın yetersiz olması gibi nedenlerle Balkan Savaşları'nda büyük bir yenilgi yaşamıştır.

Avrupa Devletleri, başlangıçta savaşın Osmanlı Devleti'nin yenilgisiyle sonuçlanacağını tahmin etmediklerinden savaşın sonunda statükonun değişmeyeceğini belirtmişlerdir. Ancak savaş sonucunda Balkan Devletleri'nin galip çıkması üzerine bu söylemlerinde değişikliğe giderek elde edilen toprakların Balkan ülkelerinde kalmasını desteklemişlerdir.

Osmanlı Devleti, Balkan Devletleri'nin I. Balkan Savaşı sonucunda elde edilen toprakların paylaşılması konusunda birbirine düşmesi üzerine Eylül 1913'te çıkan II. Balkan Savaşı sonucunda Edirne'yi geri alabilmiştir.

Balkan Savaşları, Osmanlı Devleti'nin güçsüzlüğünü açık bir şekilde ortaya koymuştur. Savaş sonrasında ordu ve donanmasını yenilemek amacıyla faaliyetlere geçmiştir.

Osmanlı Devleti'nde etkin olan fikir akımlarından Osmanlıcılık bu savaşın sonuçlarıyla beraber misyonunu kaybetmiş yerini İmparatorluk içinde kalan Türkler dolayısıyla Türkçülük akımı almıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Balkan Savaşları, Türk Kamuoyu, Hatıratlar, Avrupa Büyük Güçleri.

TEŞEKKÜR

Tez konumun belirlenmesinden başlayıp, tezimin son aşamasına kadar benden yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Mustafa GENCER'e teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmam esnasında değerli fikirlerinden yararlandığım Prof. Dr. Behçet Kemal YEŞİLBURSA'ya, Doç. Dr. Levent KAYAPINAR'a ve Prof. Dr. Yasemin DEMİRCAN'a teşekkür ederim. Ayrıca benden desteğini ve ilgisini esirgemeyen anne ve babama teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT.....	iii
ÖZET	v
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BALKAN SAVAŞLARI'NA DOĞRU OSMANLI DEVLETİ VE BALKANLAR

1.1. Balkan Savaşları'nın Çıkış Nedenleri.....	5
1.2. Balkan Savaşları ve Osmanlı Devleti'nin Siyasi Durumu	15
1.3. Balkan İttifakının Oluşumu ve Savaşın Başlaması.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

BALKAN SAVAŞLARI'NA DIŞ DÜNYADAN BAKIŞ

2.1. Avrupa Devletleri'nin Siyaseti.....	27
2.1.1. Rusya.....	27
2.1.2. Almanya.....	31
2.1.3. İngiltere.....	36
2.1.4. Fransa.....	39
2.1.5. Avusturya-Macaristan.....	41
2.2. Arap Devletleri ve Hindistan'ın Osmanlı Devleti'ne Yardımı.....	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HATIRATLARDA BALKAN SAVAŞLARI'NIN ASKERİ OPERASYONLARI VE SONUÇLARI

3.1. Balkan Savaşları'nda Osmanlı Ordusunun Cepheleri, Lojistik ve Techizat Durumu.....	46
3.2. Balkan Savaşları'nda Kara, Deniz ve Hava Muharebeleri.....	47
3.3. Balkan Savaşları'nın Sonuçları.....	63
3.3.1. Balkan Savaşları'nın Sonucunda İmzalanan Antlaşmalar.....	65
3.3.2. Göç.....	67
3.3.3. Balkan Savaşları'nın İktisadi ve Eğitimsel Etkileri	73
3.3.4. Balkan Savaşları'nda Sağlık Sorunları.....	75
3.3.5. Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları'nı Kaybetme Nedenleri.....	79
SONUÇ	84
KAYNAKÇA	88

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
c.	: Cilt
ev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
haz.	: Hazırlayan
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TCTA	: Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi
Ter.	: Tercüme Eden
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Yay.	: Yayınevi, Yayınlayan
OBİV	: Balkanlar, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV) Yayınları

GİRİŞ

Balkanlar Osmanlı Devleti'nin Avrupa kapısını oluşturduğundan Osmanlı Devleti için önemli yer teşkil eden bir toprak parçasıdır. Bu kadar önemli bir toprak parçasının çok kısa sürede kaybedilmesi ve bunu araştırma isteği tezimizin oluşmasında önemli bir etken olmuştur. Aynı zamanda tarihi literatürde I. Dünya Savaşı'nın provası olarak nitelendirilen bu savaşın ana kaynaklar olan hatıratlardan yararlanılarak savaşa etkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Avrupa Devletleri'nin bile kendisinden ayrılan milletlere yenileceğini düşünmedikleri Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan Savaşları'nı kaybetmesinin nedenleri belirtilmek istenmiştir. Balkan coğrafyası iç siyasi çekişmelerin ortaya çıkardığı büyük sorunlarla mı kaybedilmiştir sorunsalı ortaya atılmaya çalışılmıştır.

Balkan Savaşları'nı hatıratlar açısından inceleyen çalışmalar daha önce yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar tek bir hatırat ya da birkaç tane hatıratın değerlendirilmesi olarak yapılmıştır. Tezimizde ise; sivil, askeri ve siyasi olmak üzere Balkan Savaşları'yla ilgili bulabildiğimiz otuzbeş hatıratın incelemesi yapılarak kamuoyu açısından geniş kapsamlı bir bakış açısı elde edilmeye çalışılmıştır. Hatıratlarda kişilerin kendilerini temize çıkarma ve muhalif grubu kötüleme adına yanlı bir tutum içerisine girebilecekleri düşünülerek bazı cümlelerde yazan kişi belirtilerek birebir alıntı yapılmıştır.

İncelenen hatıratlar; Abdurrahman Nafiz-Kiramettin, *1912-1913 Balkan Savaşı'nda İşkodra Savunması I. ve II. Cilt*; Halide Edip Adıvar, *Mor Salkımlı Ev*; Adil Nami, *Osmanlılar Muharebelerini Nasıl Kaybettiler? Şimdi Nasıl Telafi ve Terakki Edebilirler?*, *Von der Goltz ve Imhof Paşaların Mutalaatı*; Fahrettin Altay, *10 Yıl Savaş 1912-1922 ve Sonrası*; Avlonyalı Ekrem Bey, *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)*; Rıfat N. Bali, "Edirne Muhasarası Sırasında Tutulmuş Bir Günlük-I-II-III" *Tarih ve Toplum*; Abdullah Paşa'nın *Hatıratı*; *Balkan Harbinde 87. Alay (Trabzon Gönüllüleri)*; Fuat Balkan, *Fuat Balkan'ın Hatıraları*; Ö. Zeki Çobanoğlu, *Balkan Harbi Şark Ordusu'nun Hezimet, Birinci Nizamiye Kolordusu Hatıratından*, II. Cilt; Kâzım Nami Duru, "İttihat ve Terakki" *Hatıralarım*; İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912- 1913, Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi*; İbrahim

Alâettin Gövsa, “Balkan Gönüllüsünden Hatıralar”, *Yedigün*; Ahmet Hezarfen, “Bir Çavuşun Balkan Harbi Anıları-II”, *Tarih ve Toplum*; Hüseyin Kazım Kadri, *Türkiye’nin Çöküşü, II. Meşrutiyet’in Perde Arkası, Makedonya, Arnavutluk, Suriye ve Ermenistan’ın Elden Çıkışı*; İsmet İnönü, *Hatıralar*; Ratip Kazancıgil, *Hafız Rakım Ertür’ün Anılarından Balkan Savaşında Edirne Savunması Günleri*; Stephan Lauzan, *Osmanlı’nın Bozgun Yılları*; Mahmud Muhtar, *Balkan Harbi, Üçüncü Kolordu’nun ve İkinci Doğu Ordusu’nun Muharebeleri*; Mehmed Selahaddin Bey, *İttihat ve Terakki’nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti’nin Yıkılışı Hakkında Bildiklerim*; Mehmet Ali Nüzhet, *1912 Balkan Harbi*; Halil Menteşe’nin Anıları; Georges Remond, *Bir Fransız Gazetecinin Balkan Harbi İzlenimleri, Mağluplarla Beraber*; Mahmut Şevket Paşa’nın Günlüğü; William M. Sloane, *Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar*; Ahmed İhsan Tokgöz, *Matbuat Hatıralarım*; Cemil Topuzlu, *İstibdat-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıratım*; Leon Troçki, *Balkan Savaşları*; Ali Remzi Yiğitgüden, *Balkan Savaşı’nda Edirne Kale Muharebeleri*; Zeki Paşa, *Balkan Harbi’ne Ait Hatıratım*.

Tezimizde Abdullah Paşa, Zeki Paşa, Ö. Zeki Çobanoğlu, Adil Nami’nin yazdığı hatıratlardan Osmanlıcadan çeviri yapılarak faydalanılmıştır.

Farklı meslek gruplarına sahip insanların hatıratlarından yararlanılarak toplumun farklı alanlarına Balkan Savaşları’nın yansımaları açıklanmaya çalışılmıştır. Ahmed İhsan Tokgöz, tarafından yazılan hatırat da bir gazeteci gözüyle yazılmıştır.

Trabzon Gönüllüleri hatıratı ise; şehit olan askerler tarafından yazılmış olmakla beraber arkadaşları tarafından derlenmiştir.

Tobias Heinzelmann’ın *Osmanlı Karikatüründe Balkan Sorunu 1908-1914* adlı çalışması dikkate değerdir. Eser Karagöz, Kalem ve Cem adlı mizah dergileri ekseninde 1908-14 dönemi siyasi olaylarını nükteli bir biçimde okuyucuya sunmaktadır.¹

Tezimiz sınırladığımız konu itibarıyla de Osmanlı Devleti vatandaşlarına ait hatıratları içeriyor. Bunun yanında hatıratları bakımından önemli yer teşkil eden ve onların da tezin içerisinde yer alması gerektiğini düşündüğümüz yabancı yazarlara ait hatıratlara da yer verdik. Çünkü Avrupalı yazarların birçok kişinin Balkan

¹ Tobias Heinzelmann, *Osmanlı Karikatüründe Balkan Sorunu 1908-1914*, çev. Türki Noyan, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004.

Savaşları'na dair anılarını kaleme almasından anlaşıldığı kadarıyla Avrupa kamuoyu savaşa büyük ilgi göstermiştir. Bu yazarlardan bazıları; Leon Troçki, Georges Castellan, Georges Remond, Stephan Lauzan, Aram Andonyan ve William M. Sloane'dir.

Balkan Savaşları hatıratlarıyla ilgili yararlanamadığımız Bulgarca, Yunanca ve diğer dillerde kaleme alınan ve bilgi açısından burada künyesini vermek istediğimiz yabancı hatıratlardan bazıları ise şunlardır:

Balkan Savaşları sırasında yazılan yabancı hatıratlardan Puvankere'nin "Balkanlar Ateş İçinde" ve "Avrupa Silahbaşında" adlı eseri; Bulgar Keşof'un ve Romanyalı Tokesko'nun "Harbin Menşeleri" adlı hatıratı; Balkan Harbi ve Balkanlar hakkında eserleri; Kont de Londemon'un "Bir Milletin Alamı ve Londra Muahedesi'ne Kadar Bulgaristan ve Rene Biton'un "Bulgar Dramı"; Feylesof Güstavlöbon'un "Harbin İlk Neticeleri"; Bukabel'in "Türkiye-Balkan Harbi"; Sağner'in "Balkan Orduları ile Zafere Doğru"; Lamuş'un "Onbeş Senelik Balkan Tarihi"; Moris Bernon'un "Yeni Balkanlılar"; Yunan askeri heyetinin "Yunan-Bulgar Harbi" adlı eserleri vardır.

Tezimizi hatıratların içeriklerindeki sosyal yansımalara göre oluşturmaya çalıştık. Bazı hatıratların komutanlar tarafından yazılması dolayısıyla hatıratlarda askeri operasyonlar ve yazışmalara göre bilgiler verildiğini gördük. Kamuoyundaki genel izlenimi anlatmak istememiz itibarıyla bu bilgilerden mümkün olduğunca az yararlanmaya çalıştık.

Tezimiz için hatıratlara ulaşmak amacıyla İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İSAM Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, İstanbul Atatürk Kitaplığı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kütüphanesi, TTK, Ankara Milli Kütüphanesi'nde araştırmalar yapılarak hatıratlar toplanmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde; Balkan Savaşları'na Doğru Osmanlı Devleti ve Balkanlar konusu incelenmiştir. Bu bölüm içerisinde Balkan Savaşları'nın Çıkış Nedenleri, Balkan İttifakı ve Osmanlı Devleti'ndeki İç Siyasi Gelişmelere yer verilmiştir.

İkinci bölüm; Balkan Savaşları'na Dış Dünyadan Bakış konusuna eğilmiştir. Bu bölümde Balkan Savaşları'na büyük ilgi gösteren ve savaş alanlarına muhabirlerini gönderen dolayısıyla Balkan Savaşları'ndan kendi çıkarlarına en

uygun sonucu elde etmeye çalışan Avrupa Devletleri'nin Siyasetine yer verilmiştir. Rusya, Almanya, İngiltere, Fransa ve Avusturya-Macaristan'ın Balkan Savaşları öncesinde, savaş sırasında ve savaş sonrasındaki tutumları alt başlıklar halinde ele alınmıştır. Arap Devletleri ve Hindistan'ın Balkan Savaşları esnasındaki tutumuna da bu başlık içinde yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde; Hatıratlarda Balkan Savaşları'nın Askeri Operasyonları ve Sonuçları ele alınmıştır. Osmanlı Ordusunun Cepheleleri, Lojistik ve Techizat Durumu bu başlık içerisinde ele alınmıştır. Balkan Savaşları'nın Sonuçları başlığı altında Balkan Savaşları'nın Sonucunda İmzalanan Antlaşmalar, Balkan Savaşları esnasında ve sonrasında Osmanlı'da önemli bir sorun olan Göç olgusu, Balkan Savaşları'nın İktisadi ve Eğitimsel Etkileri, Sağlık Sorunları ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne ve Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları'nı kaybetme nedenlerine yer verilmiştir. Metodik olarak bölümler arası sayfa dengesine dikkat edilmeye çalışılmıştır. Ancak hatıratların içeriklerine paralel olarak bölümler oluşturulduğundan bölümler arası hacim farklılıkları oluşmuştur. Bu yüzden üçüncü bölüm diğer bölümlere göre daha yoğun sayfa yapısına sahiptir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BALKAN SAVAŞI'NA DOĞRU OSMANLI DEVLETİ VE BALKANLAR

1.1.Balkan Savaşları'nın Çıkış Nedenleri ve Savaş

Balkan Savaşları'nın çıkış nedenlerini anlatmak amacıyla Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı isyanlarından bağımsızlık hareketlerine kadarki süreçleri ele almak ve savaşın gerekçelerini açıklamak burada yerinde bir davranış olacaktır. Bu amaçla Osmanlı Devleti'nde ilk isyan hareketini başlatan Sırlardan başlayarak Balkan Devletleri'nin durumlarını alt başlıklar halinde sunuyoruz.

Sırbistan

Osmanlı Devleti'ne karşı 1804 yılında ilk ayaklanma çıkartan Balkan milleti Sırlar olmuştur. Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda 1809 yılında imzalanan Bükreş Antlaşması'yla Sırlara geniş imtiyazlar ve iç işlerinde serbestlik verildi. Sırlar 1830 Viyana Kongresi'nde Avrupa devletlerinin konuya müdahil olması isteklerini dile getirmişlerdir. Ama Sırlar konusunda Rusya ve Avusturya çıkarlarının çatışması dolayısıyla bir sonuç elde edememişlerdir.

1853-1856 Kırım Savaşı sonrası imzalanan Paris Antlaşması'nda da Sırbistan ile ilgili madde eklenmiş ve Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'nden edindiği imtiyazlar Avrupa devletlerinin garantisi altına alınmıştır. Osmanlı Devleti bundan sonra Sırbistan topraklarında askeri müdahalelerde bulunamayacaktı. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında imzalanan ve geçersiz sayılan Ayestefanos Antlaşması ve yürürlüğe giren Berlin Antlaşmaları sonucunda Sırbistan bağımsızlığını ilan edecekti.

Sırp toprakları verimliydi, ama bilgi ve tecrübe yetersizliğinden bu verimi değerlendiremiyorlardı. Diğer Balkan Devletleri'yle kıyaslandığından Sırbistan geri kalmış bir ülkeydi.²

Karadağ

1804 yılında çıkan Sırp isyanına 1809 yılında Karadağ da dahil olmuştur. Karadağ ayaklanarak Karadağ Prenslığı'ni ilan etti. Osmanlı Devleti prensliği tanımadığı gibi, ayaklanmayı bastırdı. 1856 yılında Paris Konferansı'nda Karadağ konusu belirtilerek tavizler elde edilmeye çalışıldı. Ancak Osmanlı Devleti tarafından bu istekler kabul görmedi. Bunun sonucunda Karadağ'da yeniden isyanlar başladı ve Osmanlı Devleti 1858 yılında Karadağ'a yeniden müdahale etti. 1862 yılında tekrar ayaklanan Karadağlıların isyanı bastırıldı. 1878 Berlin antlaşması sonucunda da Osmanlı Devleti Karadağ'ın bağımsızlığını kabul etti.³

Yunanistan

Sırpların ayaklanmaları ve bu ayaklanmaları sonucunda bazı imtiyazlar elde etmesi dolayısıyla 1821 yılında Yunanlılar da isyan etti. Osmanlı Devleti Yunan isyanını bastırmaya çalıştı. İngiltere ve Rusya arasında 1827 yılında imzalanan protokol ile Yunanistan'ın kurulması kararlaştırıldı. 6 Temmuz 1827'de Fransa'nın da katılımıyla ortak bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşma Osmanlı Devleti tarafından reddedildi. Bu isteğin Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmesini sağlamak amacıyla 18 Kasım 1827'de Navarin'de bulunan Osmanlı donanması İngiliz, Fransız ve Rusların müşterek donanması tarafından yakıldı. Fransa, Mora'yı işgal ederek müşterek donanma tarafından Mora abluka altına alındı.

Osmanlı Devleti'nin ülke içi sorunlarla boğuştuğunu bilen Rusya, Osmanlı Devleti'ne 1828 yılında savaş ilan etti. 1829 yılında Osmanlı-Rusya arasında imzalanan Edirne antlaşmasıyla Yunanistan bağımsızlığını ilan etti. Bundan sonra Yunanistan Osmanlı Devleti'ne karşı topraklarını hızla genişletmeye çalıştı. Girit'te ayaklanma çıkarttı ve Girit'i kendi topraklarına bağladı. Yunanistan kendini

² Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara: TTK Basımevi, 2003, s. 271-275.

³ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 275-277.

denizcilik konusunda da geliştirdi ve 1867 yılına geldiğinde deniz ticaretinde önemli bir ülke konumuna geldi.⁴

Yunanistan'ın iki büyük amacı vardı. Birincisi, özerk olan Girit'i ilhak etmek; ikincisi, Makedonya'da Rumların oturduğu kesimleri ilhak etmekte.⁵

Bulgaristan

Balkanlarda hıza yayılan imtiyaz elde ederek bağımsızlık elde etme Bulgarlar üzerinde de etkili oldu. 1873 yılında Bulgarlar ayaklandı. Osmanlı Devleti ayaklanmayı bastırarak isyanın elebaşlarını idam etti. Nisan 1876'da Bulgarlar yeniden ayaklandı. 1878 Berlin antlaşmasıyla Osmanlı Devleti'ne bağlı bir Bulgar Prenslili kuruldu. Bulgarlar bundan sonraki varlıklarını Rusya güdümünde sürdürdüler. Bulgaristan Prensliliği o sıralarda Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle doğan karışıklıklardan istifade ederek 5 Ekim 1908'de bağımsızlığını ilan etti. Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan ettikten sonraki hedefi Büyük Bulgaristan'ı kurmak oldu.

Bulgaristan, ekonomik alanda gelişme göstermiş ve ziraat, hayvancılık ve sanayi alanında kendini geliştirmiştir.

1909 yılında Bulgar Kralı Ferdinand, Belgrat'tan geçerken büyük bir halk topluluğu "Yaşasın Sırp-Bulgar dostluğu, yaşasın Balkan ittifakı" diye gösteri yapmıştır. Rusya'nın Belgrat'taki büyükelçisi Hartwig ile Sofya'daki elçisi Nakliudof, Bulgarlarla Sırları bir araya getirmek için büyük çaba harcadılar. Bu gösteriler ihtilaf halinde olan Balkan devletlerinin birleşme yolunda ilerlediklerini gösteriyordu.⁶

Trablusgarp Savaşı'ndan sonra Balkan Devletleri'nin Balkanlardaki isyan hareketleri artarak devam etmiştir. 1 Ağustos 1912'de Bulgar komitecileri Koçana'da olaylar çıkarmıştır. Koçana'da bombalar patlatılarak onbir kişinin ölmesine ve birçok kişinin yaralanmasına sebep olmuşlardır. Hükümet kuvvetlerinin komitecileri

⁴ Tuncer Baykara, *Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s. 23.

⁵ A. Hâluk Ülman, *I. Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş*, 3.b., İstanbul: İmge Kitapevi, 2002, s. 282-283.

⁶ Fahri Belen, *20nci Yüzyılda Osmanlı Devleti*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1973, s. 135-137.

yakalama hareketi direnme ile karşılaşınca ölenlerin sayısı arttı. Ölenler arasında Müslümanlar olduğu gibi Bulgarlar da vardı. Karadağ ve Sırbistan sınırlarında çatışmalar oldu. Sofya'da ve Belgrat'ta sokaklara dökülen halk toplulukları Osmanlı Devleti'ne karşı harp açılmasını istemeye başladılar. 26 Ağustos'ta Kral Ferdinand'ın başkanlığında toplanan Bulgar kabinesi; Osmanlı Devleti'nin Karadağ, Sırbistan ve Yunanistan'a Makedonya'da reform yapmaması halinde Osmanlı Devleti'ne savaş açılmasını önermeye karar verdi.⁷

Balkan Harbi, iç ve dış politikada yapılan ağır hataların devamından kaynaklanmıştır. Bulgaristan bu harbe; II. Abdülhamid Devri'nde hazırlanmaya başlamıştı. II. Abdülhamid de, bir Bulgar taarruzu olması halinde hemen harbe girmek niyetindeydi. Bu şekilde hareket etmekle Bulgarların diğer Balkan devletleriyle birleşmesine engel olacağını düşünüyordu. Yunan hükümeti de Bulgarlarla anlaşamadığından, Osmanlı Devleti bünyesinde uygun görülen yerlerde birkaç konsolosluk açmasına müsaade edilmesi halinde, Osmanlı-Bulgar savaşında Osmanlı Devleti'ne yardım etmeyi teklif etmişti.⁸

Eflak-Boğdan Beylikleri

Eflak ve Boğdan Beylikleri Osmanlı Devleti'ne bağlandığından beri içişlerinde bağımsız ayrıcalıklı beylik statüsü içinde bulunuyordu. Eflak ve Boğdan halkının Katolik Hristiyan ve Latin ırkından olması ve 1856 sonrasında Fransa ve Rusya'nın birbirine yakınlaşmaları sonucunda Eflak ve Boğdan, Romanya olarak birleştirilmek istendi. Kurulacak yeni ülke Osmanlı Devleti'ni zayıflatarak Rusya'nın Balkanlar'daki kontrol noktası olacak ve Avusturya için tehdit unsuru oluşturacaktı. Osmanlı Devleti, İngiltere ve Avusturya Romanya Devleti'nin kurulmasına karşıydı. Paris antlaşmasıyla Eflak ve Boğdan bazı haklar elde etmiştir. 1878 Berlin antlaşmasıyla Eflak ve Boğdan bağımsız Romanya Krallığı haline gelmiştir. Romanya zirai ve sanayi alanında gelişmeler göstermiştir.⁹

⁷ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, IX. Cilt, Ankara: TTK Basımevi, 1996, s. 298.

⁸ Ahmet Halaçoğlu, "Balkan Savaşları (1912-1913)", *TÜRKLER*, c: 13, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 297.

⁹ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 260-265.

Makedonya

Makedonya bölgesi Balkan Devletleri arasındaki en büyük problemlerden biriydi. Türk, Bulgar, Yunan, Sırp ve Arnavutların yaşadığı Makedonya, Orta Avrupa'yı Akdeniz'e bağlayan Morava ve Vardar nehirleri üzerinde bulunuyordu. Vardar vadisi Selanik'e kadar uzanmaktaydı. Balkanların en verimli toprakları bu vadiler sebebiyle Makedonya'dadır.

Yunanlılar kendilerini Makedonya Prensi Büyük İskender'e dayandırarak Makedonya'dan hak iddia ediyorlardı. Bulgarlar da IX. yüzyıl iler XI. yüzyıl arasında Makedonya'nın kendilerine ait olduğunu belirterek hak iddia ediyorlardı. Sırbistan ise; XIV. yüzyılda Makedonya'nın kendilerini ait olduğunu söyleyerek hak iddia ediyorlardı.

Bulgarlar, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda imzalanan Ayastefanos antlaşmasıyla Makedonya'nın büyük bir kısmına hakim olmuşlardır. Ancak Berlin antlaşmasıyla kazandıkları haklarını kaybetmişlerdir.

Makedonya bölgesindeki Ortodoks kilisesinin Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlı Rum Ortodoks Kilisesi olması dolayısıyla bölgede Yunanlılar etkili olmuştur. 1870 yılında Babıali'nin desteğiyle Bulgar Kilisesi'nin kurulmasıyla Bulgarlar Makedonya'daki etkilerini arttırmışlardır.

Osmanlı Devleti, Yunanlılara karşı Bulgarları destekleyerek bölgede bir denge unsuru oluşturmaya çalışmışlardır.

Bulgarlar Makedonya'da huzursuzluk çıkartarak büyük devletlerin dikkatini ve müdahalesini buraya çekmek istiyorlardı. Bulgarlar 1870 yılında merkezi İstanbul'da bulunan Bulgar Ekzarhlığı kurdu. Makedonya'daki örgütlenmelerine de devam etmişlerdir. Yunanlılar da Makedonya komitesi kurmuşlardı. Bu örgütlerin yayın organları da vardı. Amaçlarını gerçekleştirmek için kullandıkları yöntem çetecilikti.

1895'te Bulgarlar karışıklıklardan yararlanarak Makedonya'ya yeni Bulgar metropolitler tayin ettirmek, Yunanlılar ise bu tayinleri önlemek çabasıındaydılar.

Makedonya'da olan olaylar ve Makedonya komitesinin faaliyetleri sonucu Osmanlı Devleti Makedonya'ya asker yığdı.

1892'de Sırlar ve Yunanlılar, Makedonya için Bulgarlara karşı birlikte hareket etmek için antlaşma teşebbüsünde bulundular. Ancak Makedonya konusunda anlaşamadıklarından bu teşebbüs başarıya ulaşamadı.

1897'de Osmanlı-Yunan Savaşı ve bu savaşta Osmanlı Devleti'nin galip olması Yunan isteklerine zarar vermişti. 1897'deki Osmanlı-Yunan Savaşı'nda Bulgaristan ve Sırbistan, Yunanlıları desteklemedi. Bu tarihte Rusya'nın öncülüğünde Bulgar, Sırp ve Yunan ittifakı kurulmak istense de, Balkan devletlerinin anlaşmazlığı yüzünden ittifak teşebbüsü başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Berlin Antlaşması'nın 23. maddesinde; Girit'te yapılacak tedbirlerin Rumeli Vilayeti'nde de yapılacağı belirtiliyordu. Bundan dolayı 1880 yılında Osmanlı Devleti bir Rumeli Vilayetler Nizamnamesi hazırlayıp devletlerin bilgisine sunduysa da, büyük devletlerin nizamnameye ilgi göstermemesi üzerine II. Abdülhamid, Nizamnameyi onaylamayıp uygulamaya koymadı.

1897 yılında Avusturya-Macaristan ve Rusya, Boğazlar ve Balkanlar konusunda anlaşmışlardır. 1897 yılında Makedonya'daki tedhiş, adam kaçırma ve soygunculuk faaliyetleri daha da artmıştır. Yerel zenginler kaçırılarak fidye istendiği gibi yabancılar da kaçırılarak Avrupa'nın dikkati o bölgeye çekilmek isteniyor, bunlardan da fidye isteniyordu. Yabancıların fidyelerini Osmanlı Devleti karşıladığından bir yerde komitacıların gelişmelerine katkıda bulunmuş oluyordu. Bu tarihten itibaren özellikle Rusya ve Avusturya'nın harekete geçmesiyle sorun milletlerarası bir nitelik halini almıştı.

1901 yılından itibaren Makedonya'daki tedhiş ve gerilla hareketleri daha da artmıştır. 1902 yılında II. Abdülhamid'in isteği doğrultusunda Rumeli Vilayetleri Hakkında Talimat yayınlandı. Bu talimatnameye göre; valilerin yetkileri genişletilmiş, mahkemeler daha bağımsız hale getirilmişti, jandarma da hem Müslüman hem Hristiyan kullanılması kabul edilmiş, en az 50 evi olan köye okul yaptırılması kararlaştırılmıştı.

1905'te İngiltere, İtalya, Fransa ve Almanya Balkan statükosunun değiştirilmesini çıkarlarına aykırı buldular. Avusturya ve Rusya'nın istekleri kısa zamanda bütün Avrupa'nın istekleri halini aldı. Makedonya çeşitli bölgelere

ayrılarak her birinin güvenliği ve düzenini sağlama işi başka devletlere bırakıldı. Böylece Makedonya'nın milletlerarası reformları harekete geçmiş oluyordu. Büyük güçler 1905 yılından itibaren Makedonya'nın mali yönetimini de ellerine aldılar. Bu da yeni görüş ayrılıkları ve çatışmalara neden olacaktır. Makedonya sorunu, 1912-1913 Balkan Savaşları'na kadar sürmüştür.

Makedonya, II. Meşrutiyet'i yeniden ilan etmek dolayısıyla çıkan isyanın da merkezini oluşturmuştur. Bundan dolayı da karışıklıklar artmıştır. Makedonya'da konsoloslar, din adamları ve çeteler Osmanlı Devleti'ne karşı yürütülen eylemlerin üç ana kaynağını oluşturuyordu. 30 Eylül 1912'de seferberlik ilan eden Balkanlılar, Osmanlı rediflerinin manevra için çağrılmış olmalarını bahane ediyorlardı.¹⁰

Trablusgarp Savaşı'nın yarattığı boşluktan yararlanan Bulgar çeteleri Makedonya'da karışıklıklar çıkarttı. Karadağ sınırlarında da büyük çarpışmalar oldu. Eylül sonlarında, Yunanistan'ın ordusunu Teselya'ya yığması üzerine Balkanların durumu karıştı.¹¹

Arnavutluk

Arnavutluk, milliyetçilik fikirlerinin en son geliştiği Balkan ülkesidir. Arnavutluk'un Merditalılar ve Malisörler olmak üzere Katolik kabileleri vardır. Osmanlı Hükümeti, Arnavutluk'un idare şeklini değiştirmek istemişti. Arnavutluk'ta Oktrova Vergisi¹², ni almaya başlaması isyanı tetiklemiştir. Arnavutluk'ta 1910'da çıkan büyük bir isyan neticesinde Osmanlı Devleti Makedonya'da da silahların toplatılması kararını almıştı. Bu karar Bulgar ve Rumlar arasında büyük hoşnutsuzluk yaratmıştır. Silahları teslim etmek istemeyen Hristiyan halk ile hükümet memurları arasında birçok olay yaşandı. Özellikle Hristiyan din adamları ve metropolitler Arnavutluk'ta silah toplatılmasına karşı çıktılar. 24 Aralık 1910'da

¹⁰ Zeki Arıkan, "Balkan Savaşı ve Kamuoyu", *Dördüncü Askeri Tarih Semineri, Bildiriler*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1989, s. 170.

¹¹ Ülman, *a.g.e.*, s. 283.

¹² Şehir ve kasabalara ticaret amacıyla getirilen eşyadan alınan vergidir. Batıda bu vergi, komünlerin ortaya çıkışıyla alınmaya başlamıştır. Bir tür mahallî idare olan komünler, malî bakımdan yetersiz olan gelirlerini artırmak için, kraldan yetki almışlardır. Bu yetkiye (oktruvaye) izafeten alınan vergiye "oktruva" adı verilmiştir. Bkz.; <http://www.turktarihi.org/?s=asakir> [20.04.2008]

Kosova Bulgar Metropolitinin halkı Türkler aleyhine kışkırttığı ve birliğe çağırdığı belirtiliyordu.¹³

1910 yılı Müslüman Arnavutların ayaklanmalarının bastırılmasında bölgede çıkarları bulunan Avusturya Hükümeti, Osmanlı Hükümeti'ni cesaretlendirerek harekatı takdir etmiştir. Ayaklanmaların bastırılması esnasında Müslüman Arnavutlar ile Türkler arasına düşmanlık girmesi sonucunda Arnavutlar Türk idaresinden intikam almak isteyecekler bu suretle Avusturyalılar için Arnavutluk'un işgali gerçekleşecekti. 1911 senesindeki harekatta ise Avusturyalılar Osmanlı hükümetine zorluk çıkararak papazları aracılığıyla idare ettikleri Arnavut Merditalılarıyla Malisörleri korudular.¹⁴

Osmanlı Devleti içerisindeki siyasi oluşumlardan Halaskaran grubunun etkisiyle Arnavut ihtilalinin her tarafa yayıldı. Arnavutluk'taki kötü idare, silah toplamak için gönderilen askeri kuvvetlerin yol açtıkları durumlar ve bunları yapanlara karşı hiç bir ceza olmaması ve hükümetin ordunun ve zabitanın itibarını korumak için bu yapılanların mesuliyetini alması en büyük yanlışlıklardan biri olarak nitelendirilebilir.¹⁵

Karadağ, Balkan Savaşları başlamadan önce İşkodra'da Katolik ruhbanların desteğini elde etmek girişiminde bulunmuş ama başarılı olamamıştır. Katolik dağlıların desteğini sağlamak amacıyla Eylül ayında Karadağ Kralı, Merditalıların ve Katolik kabilelerin yardımıyla İşkodra'dan Drin'e kadar olan bölgelerin ele geçirilmesine yardımcı olmasını istemiştir. Bunun karşılığında İşkodra'nın bütün Katolik Arnavutlarını silahlandırmayı vaat etmiş ve özerk bir Katolik devleti oluşturulması amacına destek sağlamayı teklif etmiştir. Karadağ, Katolik dağlıların ayaklanmalarını tahrik ederek Osmanlı Devleti'ne karşı kendi yanında yer almalarını sağlama girişimlerinde başarılı olmuş, Malisör reisleri Eylül ayında Çetine'ye

¹³ Hale Şıvgın, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Balkan İttifaklarının Önce Kiliseler ve Çeteler Arasında Başlaması" *OSMANLI*, c:2, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 1999, s. 482.

¹⁴ Abdurrahman Nafiz-Kiramettin, *1912-1913 Balkan Savaşı'nda İşkodra Savunması I. ve II. Cilt*, yay. haz. Mehmet Özdemir, S. Selin Özmen, Kerime Şahiner, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2007, s. 143.

¹⁵ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türkiye'nin Çöküşü, II. Meşrutiyet'in Perde Arkası, Makedonya, Arnavutluk, Suriye ve Ermenistan'ın Elden Çıkışı*, yay. haz. Yılmaz Daşcıoğlu, İstanbul: Hikmet Neşriyat, 1992, s.100, 102.

giderek Karadağ Kralı'nın Kuzey Arnavutluk bölgesinin işgal edilmeyeceği yönünde güvence vermesi üzerine Karadağ'la birlikte savaşmayı kabul etmişlerdir.¹⁶

1911 senesi ilkbaharında Merditalıların isyanı üzerine İşkodra Nizamiye Tümeni Kurmay Heyeti Başkanı Binbaşı Serezli Sadeddin Bey bir kuvvet ile Merdita'ya gitti. Merditalıların ayaklanmasını bastırmakla meşgulken Malisörler Karadağ'dan sınırı geçtiler. Sadeddin Bey Malisörler üzerine hareket ettirildi. İsyan edenlerin Karadağ Hükümeti tarafından silahlandırılıp Karadağ subayları tarafından da sevk edildikleri ortaya çıkıyordu. Karadağ, isyan edenlere sığınak vazifesini görüyor, erzak, silah ve mühimmat sağlıyordu.¹⁷

Balkanlar'da başlayan isyan kısa süre sonra bölgeye gönderilen askeri birliklerin yardımıyla sona erdirilmiştir. Ancak Katolik Malisör Bölgesi Arnavutların bölgede kargaşa yaratarak bu bölgeye doğru genişlemek isteyen Karadağ Prensi'nin kışkırtması ile tekrar alevlendirdiği isyan hareketi Arnavut sorununun uzlaşma ile çözülmesinden yana olan ve bu yöndeki çabalarını sürdüren özerklik yanlısı Arnavut aydınların planlarını altüst etmiştir. Malisör ayaklanmasının İttihat ve Terakki yönetimi tarafından bölgeye kısmi özerklik tanınmak suretiyle çözümlenmesi girişimi Müslüman Arnavutlar arasında hoşnutsuzluk yaratmıştır. Bu durum sorunun Meclis-i Mebusan'a taşınmasına neden olmuştur. Ancak Arnavutlara özerklik verilmesinden yana olmayan İttihat ve Terakki yönetimi, Meclis-i Mebusan'daki Arnavut muhalefeti zayıflatmak amacıyla Meclis-i Mebusan'ı feshederek 1912 yılında genel seçimlere girmiştir. 1912 genel seçimlerine karışan yolsuzluklar nedeniyle birçok Arnavut mebusun tekrar seçilmeleri İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından engellenmiştir. Bunun üzerine çıkan Arnavut isyanları sonucunda İttihat ve Terakki yönetimi Arnavutluk'un özerkliğini tanımış ve 23 Ağustos 1912 yılında Arnavutlara özerklik verilmiştir. İttihat ve Terakki yönetiminin bu girişimi Balkanlarda patlak verecek yeni gelişmelerin ateşleyicisi olmuştur.¹⁸

Osmanlı Devleti'nde seçimlerin yeniden yapılması; Rumların Müslümanlara karşı yeniden kin beslemelerine neden olmuştu. Rumlar beş milletvekili

¹⁶ Banu İşlet Sönmez, *II. Meşrutiyet'te Arnavut Muhalefeti*, İstanbul: YKY(Yapı Kredi Yayınları), 2007, s. 218-219.

¹⁷ Abdurrahman Nafiz-Kiramettin, *a.g.e.*, s. 142-143.

¹⁸ Mustafa Bereketli (der. ve yay. haz.), *Berlin Antlaşmasından Günümüze Balkanlar*, İstanbul: Rumeli Vakfı Kültür Yay., 1999, s. 78-79.

çıkabileceklerini düşünürken üç milletvekili çıkarabilmiştir. Müslüman Arnavutlar, Rum çeteleriyle çarpışınca karışıklıklar başladı. Okulda, camide ve mahkemelerde Arnavutça kullanılması talep ediliyordu. Kuzey Arnavutluk'ta olaylar daha da karıştı. Kuzey Arnavutluk hareketinin başında İsa Bolatin bulunuyordu. Jön Türkler Bolatin'i saf dışı etmek için ona verilen çiftliği, devlet malı diye askeri kuvvetle geri alarak Bolatin'in sığındığı köyü yaktı, çevredeki doksan sekiz burcu yıktı ve yeni burç yapımını yasakladı. Kuvvetler, Malisörlerin topraklarına girip silahsızlanma, askerlik ve okul vergileri de talep etti. Osmanlı Devleti hem Arnavutluk'ta hem Makedonya'da genel silahsızlandırma hareketini başlattı.¹⁹

Sırbistan 1912'de Arnavutluk'ta isyanların kışkırtılması için çalışmıştır. Bu amaçla Kara El ve Narodna Odbrana adlı Sırp örgütleri kullanılmış, Kara El Arnavut İsyanı'nın liderleriyle Arnavut isyanının öncülerinden İsa Bolatin temas kurmuştur. Sırp hükümeti, isyanı para ve silah yardımıyla teşvik etmek için Belgrat'ta bulunan Arnavut beylerinden de yararlanma yoluna gitmiştir.²⁰

Osmanlı Devleti ile Arnavutlar arasında bir uzlaşmanın gerçekleşmesi Balkan devletleri tarafından Makedonya'ya yönelik istekleriyle çelişen bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Arnavutluk gibi Osmanlı Devleti'ne isyan etmemiş bir yerin karışıklığı, Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya gibi devletlerin Türkleri Balkanlardan çıkarmak için aralarında bir Balkan ittifakı kurmalarına neden olmuştur.²¹ Arnavutluk'un özerkliğinin tanınmasının ardından Balkan ittifakı tam anlamıyla gerçekleşmiş, ittifakı oluşturan anlaşmalarla Arnavut toprakları Balkan devletleri arasında paylaşılmıştır. Bu anlaşmalar Karadağ'ın İşkodra, Sırbistan'ın Kosava ve Adriyatik'e açılan bir liman, Bulgaristan'ın Manastır ve Yunanistan'ın Yanya'ya yönelik taleplerini yansıtmaktadır.²²

Balkan ittifaklarının alt yapısı kiliseler, din adamları ve çeteler tarafından hazırlanmıştır. Sırp, Bulgarlar ve Rumlar arasındaki kilise ihtilafı bu milletler arasındaki çatışmaların, kavgaların en önemli sebeplerinden birini oluşturuyordu.

¹⁹ Aram Andonyan, *Balkan Savaşı*, çev. Zaven Biberyan, İstanbul: Aras Yayınları, 1999, s. 173-174.

²⁰ Sönmez, a.g.e., s. 217.

²¹ Kâzım Nami Duru, *"İttihat ve Terakki" Hatıralarım*, İstanbul: Sucuoğlu Matbaası, 1957. s. 52.

²² Sönmez, a.g.e., s. 217.

Kiliseler kanunun çıkarılması bu milletlerin ve devletlerin uzlaşmasına zemin hazırlamıştır.²³

Meclis-i Mebusan Makedonya’da kilise meselesini hallettiği günden itibaren Osmanlı Devleti’ne Ulahlardan başka müracaat eden olmamıştır. Ulahlar bir kilise yapmak istemişler, Rumlar da Rum mahallesinde Ulah kilisesi olmaz diye karşı çıkmışlardı.²⁴

Kiliseler Kanunu’nun çıkarılmasının en önemli sebebi; Bulgarlara Rumlarla eşit bir statü sağlanmasının istenmesiydi. Kilise ve Mektepler kanunu bunu sağlıyordu. Kiliseler Kanunu başlangıçta ihtilafı arttırmış gibi görünse de Osmanlı Devleti ihtilafları kanun gereği kendi üstlenecek, kilisesi olmayana kilise yapacak ve aradaki ihtilafı kendisi çözmeye başlayacaktı. Bu çözüm dolayısıyla iki unsur arasındaki rekabet yok edilerek ittifak için uygun zemin Türkler tarafından hazırlanmış oluyordu.²⁵

Rum papazları ve Rum patrikhanesi, Yunan inciliyle Balkan Devletleri’nin lisanlarına etki etmeye çalışmıştır. Fakir ve yetim çocukları, Rum mekteplerine alarak Rumlaştırmaya çalışmışlardır.²⁶

1.2.Balkan Savaşları ve Osmanlı Devleti’nin Siyasi Durumu

Osmanlı Devleti’nde İkinci Meşrutiyet’in ilanı, ülkenin her yönüyle ileriye güvenle bakabileceği bir dönemin başlangıcı olarak görülmüştür. Ancak bu görüş uzun sürmemiş, iç ve dış sorun ve tehlikelerle karşı karşıya kalarak bunalımlar içine düşmüştür. İç siyasi hayattaki bölünmeler ve parti çekişmeleri, bu bunalımları daha da ağırlaştırmış, ülkeyi yeniden kötü bir döneme götürmüştür.²⁷

Osmanlı Devleti’nde askerleri için çıkarılan emeklilik kanunu Balkan ittifakının bir nedenini oluşturmuştur. Osmanlı ordusunda subaylar alaylı ve mektepli olmak üzere iki kısma ayrılıyorlardı. 1908 kayıtlarına göre alaylılar arasında 80, 62

²³ Şıvgın, a.g.m., s. 478.

²⁴ Nesime Ceyhan, *Osmanlı Dağılırken Ağlayan Hikayeler 1, Balkan Savaşı Hikayeleri*, İstanbul: Selis Kitapları, 2006, s. 72-73.

²⁵ Şıvgın, a.g.m., s. 479.

²⁶ Ceyhan, a.g.e., s. 81.

²⁷ Rifat Uçarol, *Balkan Savaşı Öncesinde Terhis Olayı ve Seferberlik İlanı Sorunu*, *Dördüncü Askeri Tarih Semineri, Bildiriler*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1989, s. 276.

ve 58 yaşlarında askerler vardı. Meşrutiyetten sonra çıkan emeklilik kanunuyla alaylı subay sayısı azaltıldı. Fakat ayrılanların yerleri genç subaylarla doldurulmadı. Bunların meslek bilgileri az fakat disiplini sağlama bakımından gördükleri hizmet iyiydi. Bu eksiklik Avrupa ve Balkan devletleri tarafından biliniyordu.²⁸

Osmanlı Devleti'ndeki alaylı subaylar mekteplileri, mektepliler de alaylıları yeteneksiz olarak görüyorlardı. Subaylar arasında bir de ikilik yaratan nizamiye ve redif vardı. Redif subayları eğitim yapmıyorlardı. Bazıları kanuna ve nizamı karşı gelmeye teşvik ediyorlardı. Disiplin kuramamıştılar, erlerle beraber ticaret ve bütün kaçakçılığı yapanlar da vardı.²⁹

Osmanlı subaylarını birbirinden ayıran başka bir konu da, özel işleme tabi tutulan, arkadaşları teğmen çıkarken yüzbaşı, binbaşı hatta generalliğe kadar rütbe alan devlet büyüklerinin çocuklarından meydana gelen Zadehan Sınıfı'nın olmasıydı.³⁰ Bu durumlar Osmanlı Devleti'nin güçsüzlüğünü ortaya koyuyordu.

Osmanlı Devleti'nde kurmaylık konusu da ikiliğe vesile oluyordu. Sınıf subayları, aldıkları fazla bilgi yüzünden bu subayların kendilerinden fazla yükselmelerini hazmedemiyorlardı. Yapılan rütbe indirimi önemli subayların ordudan uzaklaşmasına sebep oldu. Subay maaşları ihtiyaca yeter bir hale getirilmiş fakat terfi ve taltif konuları çözümlenmemişti. Erler ise, nizamiye birliklerinin eksikliklerini tamamlamak için yeniden askere alınan ihtiyatlar, ilk terhislerinden sonra aradan az zaman geçtikten sonra tekrar askere çağrıldıklarını ileri sürerek birliklerinde uygunsuzluklar çıkarmaktaydılar. Redifler terhislerini isteyerek Harbiye Nazırlığı'na ve Babıali'ye başvurdular. Müslüman erler, ilk kez Balkan Harbi'nde orduya alınan Hristiyan erlerle aynı safta savaşacaklarını görünce şaşırılmışlar ve bu durumdan memnun olmamışlardır.³¹

Osmanlı Devleti'nin hazırlıksız olarak yakalandığı Balkan Savaşları'ndan önce, devlet yönetiminde değişiklikler olmuştur. İkinci Meşrutiyet'in getirdiği

²⁸ **Balkan Harbi (1912-1913) I nci Cilt**, Harbin Sebepleri, Askeri Hazırlıklar ve Osmanlı Devletinin Harbe Girişi, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1970, s. 149-150.

²⁹ **Balkan Harbi (1912-1913) I nci Cilt**, s. 150.

³⁰ **Osman Ergin**, *Türk Maarif Tarihi*, C. III-IV, Eser Matbaası, İstanbul 1977. s. 892. II. Abdülhamid devrinde ordu komutanlarının çocukları Yıldız'daki Şehzadehan Mektebi'nde Padişahın ve Hanedanın çocuklarıyla okutulmaya başlanmıştır. 1889'da paşazadelerin şehzadelerle okumaları mahzurlu görülerek bunların Mekteb-i Harbiye'de açılan sınıflara devamları kararlaştırılmış ve bu 1908'e kadar sürmüştür.

³¹ **Balkan Harbi (1912-1913) I nci Cilt**, s. 149-152.

hürriyet zemininde özellikle ittihatçılarla muhaliflerinin yarattığı siyasi bir kriz vardı. Devletin savaşa sürüklendiği günlerde bile en çok yer işgal eden mesele, iç siyasetti. “İttihat Terakki”den Talat Bey Tanin’de çıkan bir nutkunda bahsederek: Osmanlı’nın teslihinine mani olan içteki düşmanları ezdiğini, şimdi de dışarıdakileri ezeceklerini...” belirtiyor ve gazeteler sonraki günler için neler olacağına dair tahminlerde bulunuyorlardı.³²

Balkan Savaşları öncesinde Osmanlı Devleti’nin iç siyasetine bakacak olursak 18 Ocak 1912’de Osmanlı Meclisi feshedildi ve seçimlere gidildi. Sopalı seçim diye nitelendirilen seçimi İttihatçılar kazandılar. İttihatçılara muhalif olan Mahmut Şevket Paşa istifa etti. Sadrazam Sait Paşa Harbiye Nazırlığı için Nazım Paşa’ya, Abdullah Paşa’ya, Mahmut Muhtar Paşa’ya tekliflerde bulundu. Ancak çeşitli nedenlerle Harbiye Nazırlığı’na kimse bulunamadı.³³

Osmanlı ordusunda subaylar arasında gruplaşanlardan bazıları Manastır civarında 22 Haziran 1912’de dağa çekilmişler, böylece siyasi bunalımı bir askeri ihtilale çevirerek, Hükümet’in istifasını istemişlerdir. Hükümet ise, otoritesini kaybettiğinden bu faaliyetleri durduramamıştır. Aynı günlerde Bahriye Nazırı istifa etmiştir. İstifa edenler aralarında teşkilatlanıp “Halaskaran Zabitan Grubu”nu kurdular. Hükümetin değişmesini, hükümetin işine dışardan karışılmamasını, Meclis-i Mebusan’ın feshedilip yeni seçimlerin yapılmasını ve ordunun fiilen siyasetten çekilmesini istemeye başladılar. Böylece subaylar, “İttihatçı” ve “Halaskaran” olmak üzere ikiye ayrıldılar. 15 Temmuz 1912’de Sait Paşa Hükümeti kuruldu. Devleti içinde bulunduğu durumdan kurtarmak amacıyla tarafsız bir hükümetin kurulması yoluna gidilmiştir. 16 Temmuz 1912’de Sadrazam Sait Paşa güvenoyunu aldığıının ertesi günü istifa etti.³⁴

Sait Paşa hükümeti; 1911 Aralığında İstip’te Hristiyanların kıyımıyla sonuçlanan ayaklanmanın elebaşlarını cezalandırdı. Kochana’da Bulgarlara yönelik bir saldırı daha oldu. Muhalefet partisi yeniden iktidarı ele geçirdi. Karadağ ve Bulgaristan sınırlarında yeniden gerilla savaşı başladı. Bu sırada Balkan ittifakı

³² Ersan Baş, “Balkan Harbi’nde Osmanlı Donanmasının İcra Ettiği Görev ve Harekat ile Sonuçlarının İncelenmesi”, *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildiriler II*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2006, s. 429.

³³ Hamid Pehlivanlı, “Bab-ı Ali Baskını (23 Ocak 1913)”, *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı:22, Ankara: Genelkurmay Basımevi, Şubat 1987, s. 141-142.

³⁴ Uçarol, a.g.m., s. 260-261.

haberi sınıra ulaştı. Ortaya çıkan hükümet krizi Kamil Paşa'nın sadrazamlığa getirilmesiyle son buldu. İstanbul hükümeti, müttefiklere ait olduğunu düşündüğü savaş malzemelerine ve yüz kadar Yunan ticaret gemisine el koydu. Avusturya-Macaristan, Yeni Pazar Sancağındaki çıkarlarından vazgeçmek niyetinde olmadığını açıkladı ve Tuna kıyısına büyük bir ordu yığdı. Gelişmelerde hoşnut olmayan Rusya Galiçya cephesine askerlerini gönderdi. Fransa'nın başkanlığında, taraflar savaş isteklerinden vazgeçmeyi çatışmanın önlenememesi halinde şimdiki sınırları korumayı kabul ettiler. Balkanlar'daki Hristiyanların çıkarlarının korunması da bu karara bağlandı. Bu kararlar 8 Ekim'de Çetine'de ortak bir notayla duyuruldu, hemen ardından Karadağ Türkiye'ye savaş ilan etti. Bu durum Rus etkisine bağlanıyordu. Diğer Balkan devletleri bir ultimatomla Babıali'den Makedonya'nın özerk olmasını, Hristiyan eyaletlere Hristiyan valiler atanmasını, Türk birliklerinin bölgeyi terk etmesini ve yerel milislerin değiştirilmesini istediler. Osmanlı'nın verdiği yanıt 17 Ekim 1912'de Bulgaristan ve Sırbistan'a savaş açmak oldu, bunun üstüne Yunanistan da Osmanlı'ya savaş açtı.³⁵

İttihat ve Terakki iktidarının Dışişleri Bakanı Asım Bey, Meclis-i Mebusan'ın 15 Temmuz 1912'deki toplantısında yaptığı konuşmada; "Balkanlar'dan vicdanım kadar eminim" demiştir. Bu da hükümetin Balkanlar'daki gelişmelerden habersiz olduğunu göstermektedir. Sırbistan, Avrupa'dan satın aldığı silahları Avusturya üzerinden ülkesine götürmek istemiş, ancak bunu kabul ettiremeyince, bu defa Osmanlı Hükümeti'nden aldığı izinle Selanik üzerinden Belgrad'a taşımaya başlamıştır. Bu taşıma işi de 1912 yılı ayları boyunca sürmüştür. Osmanlı Devleti, kendisine karşı kullanılacak silahları ülkesinden geçirmek gibi büyük bir hata yapmıştır.³⁶

Silah sevkiyatı Sait Paşa kabinesinin düşmesine kadar devam etmiştir. Gazi Ahmet Muhtar Paşa, 1 Ekim 1912'de bu silahlara el koydurtmuştur.³⁷

21 Temmuz 1912'de Gazi Ahmet Muhtar Paşa, tarihe "Büyük Kabine" adıyla geçen hükümetini kurmuştur. Ahmet Muhtar Paşa, Balkan Savaşları'na girmeye

³⁵ William M. Sloane, *Bir Tarih Labaratuvarı Balkanlar*, İstanbul: Süreç Yayınları, 1987, s. 135-136.

³⁶ Uçarol, a.g.m., s. 265-266.

³⁷ Rifat Uçarol, *Gazi Ahmet Muhtar Paşa (1839-1919)*, Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, İstanbul: Filiz Kitapevi, 1989, s. 375.

karşıydı. Ama kamuoyunun isteği karşısında savaşa girdi. Savaşın ilk günleri yenilgiyle sonuçlanınca Ahmet Muhtar Paşa istifa etti.

İttihat ve Terakki döneminde yapılan Balkan Harbi'ni teşvik edici hatalar, İttihat ve Terakki hükümetinin de iktidardan düşmesinden sonra Ahmet Paşa kabinesi döneminde de devam etmiştir. Balkan ittifakını el altından hazırlayan Rusya'nın, Osmanlı Hariciye Nazırı Noradungyan Efendi'ye, Balkanlar'da savaş olamayacağı konusunda verdiği teminata dayanılarak Rumeli'deki askerler terhis edilmiştir.³⁸

Tarihte "Büyük Kabine" olarak adlandırılan Gazi Ahmet Muhtar Paşa Hükümeti, iktidarının ilk günlerinde, Balkan Savaşı'nın çıkmasında etkisi olduğu iddia edilen, bir kısım silah altındaki askerın terhis işini ele aldı.

Koçana olayından bir buçuk ay sonra (15 Eylül) Sofya Ateşemiliterliği'nden bir telgraf ile Gazi Ahmet Muhtar Paşa Hükümeti, Bulgarların savaş hazırlıklarından bilgi edinmiştir. Sadrazam barış ümitlerinin henüz kaybolmadığı ve Balkan hükümetlerinden hiçbirisinin seferberliğe kalkışmadığı bir sırada askeri tedbir alınmasının olumlu sonuçlar vermeyeceği kanısındaydı.³⁹

Gazi Ahmet Muhtar Paşa'ya göre; "Büyük devletler Balkan Savaşları'ndan sonra sınırlarda statükonun korunacağını bildirmişlerdi. Fakat sonuçta bunun aksi yönünde hareket edildiğine bakılırsa, muvaffakiyet Osmanlı'da kalırsa, yeni sınır bakımından zararlı olmayacaklarını Balkanlılara bildirmekle, cesaret verildiler ve kıskırtıldılar da denilebilir."⁴⁰

Gazi Ahmet Muhtar Paşa kabinesi, dışarıdan yabancı devletlerin, içeriden kamuoyunun baskısı altında bulunmakla beraber, savaşı önlemek için bu iki baskı grubunu da kontrol altında tutmaya çalışıyordu. 10 Ekim 1912'de Büyük devletlerin İstanbul Elçileri, Osmanlı Hariciye Nezareti'ne ortak isteklerini belirten bir nota verdiler. Avusturya, İngiltere, Fransa, Rusya ve Almanya tarafından verilen bu notada; Berlin Antlaşması'nın 23. maddesini ve 1880 nizamnamesinin uygulanmasını istediler. Osmanlı Hükümeti cevap notasını hazırlarken Balkan Devletleri, 13 Ekim 1912'de Babıali'ye bir ultimatom verdiler.⁴¹

³⁸ Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 14.

³⁹ Karal, *a.g.e.*, s. 298-299.

⁴⁰ Uçarol, Gazi Ahmet..., s. 383.

⁴¹ Uçarol, Gazi Ahmet ..., s. 383-384.

İttihatçı subaylar, İslam uleması kıyafetinde Selanik dönmelerini ordunun içine alarak büyük bir hata yapmışlardır. Bu kişiler, ordu saflarında “kabine memleketi sattı, ne için muharebe ediyorsunuz” diyerek askerleri firara teşvik ediyorlardı. Subaylardan bazıları da buna benzer sözlerle askerin manevi kuvvetini kırarak firar etmelerine neden oldular. Talat Paşa gönüllü sıfatıyla orduya girdi. Bundaki amaçları, ordu kumandan ve subaylarını cemiyetin arzuları doğrultusunda sevk etmek ve cemiyete mensup olmayanları uyarmaktı. Enver, Cemal ve Fethi Bey de Harbiye Nazırı Nazım Paşa’ya söyleyerek orduya girdi. Gazi Ahmet Muhtar Paşa istifa etmiş ve yerine Arnavutların da sadrazam olmasını istediği Kamil Paşa getirilmiştir.⁴²

Kamil Paşa Hükümeti savaş sırasında askeri yönden değişikliğe gitti ve İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne mensup bazı vali ve memurları değiştirdi. Orduda moral bozup ayrılığa sebep olan askerlerin yakalanması için Harbiye Nazırı’na emirler verdi. Bu tedbirler yeterli gelmedi ve askerler kaçmaya başladı. Toplar, tüfekler ve cephane yollarda bırakılmış ve atılmıştır. Osmanlı ordularının silahı eksikti, böylece eldekiler de kullanılamadan gitmiştir. Osmanlı ordularının çekilmesi; Edirne, İşkodra, Yanya kalelerinin dışarıdan müdafaasına imkan bırakmamış olduğundan, bu kaleler düşman orduları tarafından muhasara edildi.⁴³

1 Ekim’den itibaren İstanbul’da sesler yükselmeye başladı. Gazeteler “Harp istiyoruz!” veya “Artık söz silahındır” diye söylemeye ve yazmaya başladılar. Üniversite (Darülfünun) öğrencileri de savaştan yanaydılar. Hükümet konağı ve Saray kapıları önlerine kadar dayanan yürüyüşler düzenliyorlar ve demeçler veriyorlardı. 2 Ekim’de İttihat ve Terakki Genel Merkezi bir bildiri yayınlayarak siyasal anlaşmazlıkların unutulmasını istiyor ve halkı birliğe davet ediyordu. Bu bildiri İttihat ve Terakki tarafından bir miting ile de destekleniyordu. İttihatçılardan bir gün önce Hürriyet ve İtilaf partisi de Sultanahmet’te bir miting hazırlamıştı. Balkan devletlerinin istekleri yerildikten ve onlara karşı savaş yemini yapıldıktan

⁴² Mehmed Selahaddin Bey, *İttihat ve Terakki’nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti’nin Yıkılışı Hakkında Bildiklerim*, sad. Ahmed Varol, İstanbul: İnkılap Yay., 1989, s. 56-57.

⁴³ Mehmed Selahaddin Bey, *a.g.e.*, s. 57-59.

sonra mitingciler İngiliz elçiliği önünden geçip İngiltere için sevgi gösterilerinde bulundular.⁴⁴

İzmir'deki Rumca gazeteler Osmanlı yönetimine karşı bir tutum içine girmiştiler. Bunlardan Amaliya Gazetesi, bunalımın bütün sorumluluğunu Osmanlı Hükümeti'ne yükleyerek, Yunanistan'ın isteklerini yapmamanın büyük bir hata olduğunu ve bunun felaket getireceğini savunuyordu. Bunların yanında bir kısım yerli Rumların ve özellikle Türkiye'de yaşayan Yunanlıların çalışmalarını ihanete kadar götördükleri görülmüyordu. Yunan uyruklular, bir yandan Batı Anadolu'dan Yunanistan'a durmadan gönüllü gönderiyor, diğer yandan da Yunan ordusu için yardım topluyorlardı.⁴⁵

Gazeteler vatan, namus ve diğer kutsal kavramları sık sık dile getirerek bütün kamuoyunun savaştan yana bir tutum almasını sağlamaya çalışıyorlardı. Basın zaferden emin görünüyordu.

Aydın Vilayeti'nde birçok genç gönüllü olarak savaşa katılmak için başvurdu. Aydın Vilayeti'nin diğer Hristiyan ve Yunanlı bulunan yerlerinden birçok Osmanlı ve Yunan gençlerin firar ederek Yunanistan'a geçtikleri ve orada bir takım gönüllü alayları oluşturarak Osmanlı'ya karşı savaşa hazırlandıkları da haber alınıyor, basın bu duruma karşı büyük bir tepki gösteriyordu.⁴⁶

Ahenk Gazetesi⁴⁷, Sırbistan, Bulgaristan, Karadağ ve Yunanistan arasında çıkar çatışmalarını bir yana bırakıp, bunların Türkiye'ye karşı ortak bir bağlaşma imzalamaları olanaksız görüyordu. Ahenk gazetesi; bir savaş olasılığından söz edebiliyordu. Ancak bu işe büyük devletlerin de karışabileceği ve ona göre hazırlıklı olmanın gerekli olduğunu savunuyordu.⁴⁸

1913 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti, hükümetin Bulgarlar karşısında teslim olacağını dayanak göstererek bir hükümet darbesi yaptı. Darbenin ardından

⁴⁴ Karal, *a.g.e.*, s. 299-300.

⁴⁵ Arıkan, *a.g.m.*, s. 173-175.

⁴⁶ Arıkan, *a.g.m.*, s. 176-177.

⁴⁷ Tevfik Nevzad, 1895 yılında İzmir'de Ahenk gazetesini kurdu. 21 Şubat 1895 tarihini taşıyan birinci sayısı vardır. Gazetenin imtiyaz sahibi, Mehmed Necati'dir. Ahenk'in başyazarlığını Tevfik Nevzad üstlenmiştir. Gazetenin Tercüman-ı Hakikat ile Malumat başta olmak üzere İstanbul gazetelerinden hatta Avrupa basınından sık sık alıntılar yaptığı da görülür. Bkz.; *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c.I, İstanbul: İletişim Yay., 1985, s. 106-107.

⁴⁸ Arıkan, *a.g.m.*, s. 171.

muhalefet bastırıldı, önde gelen muhalefet liderleri ülkeden ayrıldı. Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Osmanlı İmparatorluğu tek parti devleti olarak kalmıştır.⁴⁹

1.3. Balkan İttifakının Oluşumu ve Savaşın Başlaması

Balkan İttifakının temeli Yunanistan'da ve Sırbistan'da atılmıştır. Yunan Kralı Elefterios Venizelos ve Sırp Pasiç kendisini Balkan İttifakının babası diye nitelendiriyordu.⁵⁰

Osmanlı basını ve dış basında, Balkan ittifakının Ştip ve Koçani'de yapılan katliamlardan doğduğu yazılmıştır.

II. Abdülhamid döneminde Balkanlar için izlenen politikaların terk edilmesi sonucu Balkan ittifakı gerçekleşmiştir.

1904 yılında Bulgarlar ve Sırp lar arasında ittifak imzalandı. Bu ittifak; Bulgar ve Sırp çetelerinin birbirleriyle çatışmalarını yasaklamakta, Makedonya topraklarında birbirlerini korumayı ve düşmana karşı beraber hareket etmeyi amaçlamaktaydı. Bu konuda anlaşmazlığa düşülürse Rusya Çarının yardımına başvurulacaktı.⁵¹

Balkan devletleri arasında hızlanan ittifak arayışları ilk başta bölgenin nasıl bölüneceği gibi sorularla sonuçsuz kalmıştır. 1910 yılından itibaren Yunanistan ve Bulgaristan arasındaki ilişkilerde Makedonya çerçevesinde bir yumuşama gözükmekteydi. Balkan devletlerinin ittifakını hızlandıran sebeplerden birisi de Avusturya'nın Sırbistan'a karşı büyük bir Arnavutluk yaratmak emelleriydi. Balkan devletleri Arnavutluk devletinin oluşumuna karşı olmamakla beraber sınırları konusunda endişeleri bulunmaktaydı. Bu gelişmeler Avrupa devletlerini endişelendirmekle beraber müdahale yoluna gitmemişler ve Balkan devletleri arasında oluşan yakınlaşmalara seyirci kalmışlardır.⁵²

Osmanlı Devleti Trablusgarp Savaşı sırasında Balkanlar'dan gelebilecek saldırılara karşı Rumeli sınırına büyük yığınaklar yapmıştı. Bu durum Rumları ve

⁴⁹ Erik Jan Zürcher, *Savaş, Devrim ve Uluslaşma, Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi*, çev. Ergun Aydınoglu, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s. 57.

⁵⁰ Leon Troçki, *Balkan Savaşları*, çev. Tansel Güney, İstanbul: Arba Yay., 1995, s. 266.

⁵¹ Bereketli, *a.g.e.*, s. 57.

⁵² Bereketli, *a.g.e.*, s. 62-63.

Bulgarları endişelendirdi. Bunun kendilerine karşı bir saldırı hazırlığı olduğunu düşündüler. Balkan Devletleri Trablusgarp Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin ordu ve donanmasının zayıf olduğunu görüp bundan cesaretlendiler. Balkan ittifakları Trablusgarp Savaşı sırasında daha da hızlandı.⁵³

Sırbistan, Avusturya karşısında kendisine yeni müttefikler arıyordu. Mart 1912'de Sırbistan ve Bulgaristan arasında bir dostluk ve karşılıklı yardımlaşma antlaşması imzalandı. Bu iki hükümet arasındaki ilişkiler 1903'ten sonra düzelmeye başlamıştı. Fakat bu devletlerin Makedonya topraklarının paylaşılması hususunda antlaşmaya varması zordu. Bulgar temsilcileri müzakerelerde Bulgaristan'a katılır düşüncesiyle özerk bir Makedon devleti kurulmasına taraftar oldu. Sırbistan ise bir paylaşma antlaşması istiyordu. Mayıs 1912'de Yunanistan ve Bulgaristan da benzer bir antlaşma yaptı. Ancak bu antlaşmada topraklarla ilgili hükümler yer almıyordu. Ekim ayında Karadağ, Sırbistan ve Bulgaristan'la antlaşmalar imzalandı. Bu müzakerelerden haberdar olan büyük güçler kaygılanmaya başladı. 8 Ekim'de Rusya ve Hasburg monarşisi, Balkan devletlerine bir ikaz gönderdi. Aynı gün Karadağ, Osmanlı Devleti'ne bir saldırı düzenledi ve diğer Balkan Devletleri de buna iştirak etti. Balkan kuvvetleri yaklaşık 700 bin kişiden, Osmanlı Devleti 320 bin kişiden oluşuyordu. Osmanlı'nın askeri gücü, iç siyasi çekişmelerle ve orduyu modern teçhizatla geri bırakan mali sorunlarla zayıflamıştı. Savaş sırasında Yunan donanması denizleri kontrol altına almıştı. Bundan dolayı birlikler Anadolu'dan Makedonya'ya hızlı ve dolaysız yoldan sevk edilemiyordu.⁵⁴

Balkan Devletleri savaş öncesinde Osmanlı Devleti'ne verdikleri ultimatomda Berlin Antlaşması'nın 23. maddesinin uygulanmasını istediler. Bunun sağlanması için de, Balkanlara idari muhtariyet verilmesini, Belçikalı ve İsviçreli valilerin tayin edilmesini, ıslahatın uygulanmasını; İstanbul'daki büyük devletlerin elçileriyle dört Balkan hükümetinin elçilerinin gözetimi altında sayıları eşit olmak üzere Hristiyan ve Müslümanlardan kurulu yüksek bir meclise bırakılmasını bildirdiler. Bu maddelerin kabulüne işaret olarak da Osmanlı Devleti tarafından ilan edilmiş olan seferberliğin geri alınmasını istediler. Gazi Ahmet Muhtar Paşa kabinesi, 15 Ekim

⁵³ Şıvgın, a.g.m., s. 483.; Bkz.; Ülman, a.g.e., s. 281-282.

⁵⁴ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 2, 20. Yüzyıl*, terc. Zehra Sayan-Hatice Uğur, İstanbul: Küre Yayınları, 2006, s.102.

1912’de yaptığı toplantıda Balkan devletlerinin ultimatomuna cevap vermeyi gereksiz görerek; Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan’la ilişkilerinin kesilmesine karar verdi. 16 Ekim 1912’de Harbiye Nazırı Nazım Paşa, Rumeli’deki Türk ordularına hücum emrini verdi. Aynı gün Bulgaristan ile Sırbistan da Osmanlı Devleti’ne savaş ilan etti.⁵⁵

Osmanlı Devleti, 29 Temmuz 1912’de aldığı son terhis kararının hemen arkasından Balkanlar’da meydana gelen gelişmeler üzerine, seferberlik ilan etmek zorunda kalmıştır. Ancak seferberlik ilanında çekingen davranmış ve geç kalınmıştır. Seferberlik ilanını, terhis olayının hemen arkasından yaptığından ordunun seferber edilmesinde büyük kargaşa ve zorluklarla karşılaşmıştır. Bunlarda ordunun hazırlıklarını tamamlayamamasına neden olmuştur.⁵⁶

Seferberliğin ilan edilmesinden sonra orduda terhislerle boşalan kadroların doldurulması, planlara göre birliklerin muharebe bölgelerine kaydırılması sürerken kamuoyunda da hareketlilik görüldü. Gösteriler, mitingler yapıldı, hükümetin savaş hazırlıkları desteklendi. Nizamiye, redif ve müstahfaz birliklerin kadrolarındaki eksikliklerin ve halkın isteği sonrası gönüllü birliklere başvuruldu.⁵⁷

Seferberliğin ilanından sonra zaman geçmesine rağmen Osmanlı kolordusu seferberliğini ikmal edemedi. Birinci nizamiye fırkasının kol ordu dâhilinde bulunmadığı ve iki alayı İstanbul’da terk ettiği dikkate alınırsa kıtaatın seferberliğe hazırlanması gerekirdi. Erzak, cephane ve diğer kollardan ortada eser yoktu. Kendileri de yarı seferber halde bulunuyorlardı. Günde bir alayın bile gönderilmesi mümkün olamıyordu. Vagon ve lokomotif olmadığından bir iki lokomotif ancak gönderiliyordu. Bir redif taburu bir gün boyunca garda taş üzerinde beklemiş trene bindirilememişti. Asker silahlarını çatarak taşlar üzerinde bekliyordu.⁵⁸

Balkan orduları modern Avrupa bilgi ve teknolojisi ile donatılmıştır. Karadağ hariç, hepsi Avrupa genelkurmay modelini benimsemişti. Hepsi, Avrupa imalatı

⁵⁵ Uçarol, Gazi Ahmet, s. 384-385.

⁵⁶ Uçarol, a.g.m., s. 277.

⁵⁷ Mehmet Özdemir, “Balkan Savaşı’nda Gönüllü Birlikler”, *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri I*, Türkiye Cumhuriyeti’ni İlgilendiren Genel Konular ile XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti Ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Balkanlar’daki Askeri, Siyasi, İktisadi ve Toplumsal İlişkileri (22-24 Ekim 2003-İstanbul), Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2005, s. 424.

⁵⁸ Ö. Zeki Çobanoğlu, *Balkan Harbi Şark Ordusu’nun Hezimetini, Birinci Nizamiye Kolordusu Hatıratından*, II. Cilt, İstanbul: İkdâm Matbaası, 1332, s. 19-20.

silahları kullanıyordu. Genelde daha eski Krupp ve daha yeni Schneider-Creusot topları vardı. Balkan ordularında malzeme standardizasyonu çok düşük seviyedeydi. Tek bir komuta dili orduları birleştirici bir faktördü. Askere alınanların çoğu köylü olduğu için sosyal bakımdan da birbirine benzemekteydiler. Subaylar değişik kesimlerden gelen profesyonellerin birleşiminden oluşuyordu ve çoğu yabancı ülkelerde eğitim görmüştü. Yedek subaylar küçük meslek sahibi veya ticaret kesiminden geliyordu.⁵⁹

Yunanlılar savaş için iyi hazırlanarak Fransa'dan bir general, kurmay subayları ve askeri malzeme getirtilmişti. Mali yönetim etkin bir mekanizmaya kavuşturulmuştu. Yunanlılar Balkanlarda amaç ve hareket beraberliğini sağlamaya çalışıyorlardı. Sırbistan 1912'de 1888'dekinden çok farklı bir görünümdeydi. Sırpların moralini bozacağı ve savaşa azmini etkileyeceği inancıyla yabancıların ülkede dolaşması yasaklanmıştı. Gözlemciler, Sırp ordusunun güçlü olduğunu söylüyorlardı. Savunma gücünü besleyecek kaynaklarda bulunmuştu. Karadağ'da ise halk aynı zamanda orduyu oluşturuyordu. Silah ve cephaneleri biraz eski olmakla beraber yeterliydi, bu ülkede bu sayıda savaş malzemesinin bulunması bile şaşırtıcıydı.⁶⁰

Bulgaristan, yeni bir ordu meydana getirmiş ve Rusya'nın askeri ve teknik yardımı sayesinde ordusunu donatmış ve Osmanlı Devleti'nden gelecek bir tehdidi karşılamak üzere, kuvvetlerini üç ordu ve Rodop Grubu halinde konuşlandırmıştı. Sırbistan, Osmanlı Devleti'nin Makedonya'daki askeri gücünü dikkate alarak silahlı kuvvetlerini teşkilatlandırmış, özellikle ordunun ateş gücünü yükseltmek için çalışmıştır.⁶¹

Osmanlı Devleti'nin ordu düzenine bakacak olursak; 1843 yılında ilan edilen düzenleme yeni ordu yönetmeliklerinin yolunu açmıştır. Esas itibarıyla Prusya yönetmeliklerinden esinlenmekle birlikte bazı Fransız etkileri de görülen bu düzenleme, beş yıl zorunlu hizmet yapan askerlerden oluşan bir düzenli ordunun yanısıra, düzenli orduda hizmeti tamamlayanlar arasında bir ihtiyat ordusundan

⁵⁹ Richard C. Hall, *Balkan Savaşları, 1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası*, çev. M. Tanju Akad, İstanbul: Homer Kitapevi, 2003, s. 21.

⁶⁰ Sloane, *a.g.e.*, s. 136-137.

⁶¹ Muzaffer Erendil, "Balkan Savaşı ve Türk-Bulgar Harekâtına Dair Stratejik, Taktik ve Lojistik Değerlendirme", *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-Bulgar Askeri-Siyasi İlişkileri*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2005, s. 53.

oluşuyordu. Redif hizmeti yedi yıl olup bu süre içerisinde ihtiyat personeli yılda bir ay eğitime çağrılıyordu. Osmanlı ordusunun bölünmüş olduğu beş ordunun (Hassa, İstanbul, Rumeli vilayetleri, Anadolu ve Arap vilayetleri) her birinin kendine has bir ihtiyatı bulunmaktaydı. Redif sistemi bu şekilde birliklerin düzenli ordu ile birleştirilmesine karar verildiği 1912 yılına kadar devam etti. Balkan Savaşı'nın karışıklıkları nedeniyle birleşme ancak 1914 yılında gerçekleşebildi.⁶²

⁶² Zürcher, *a.g.e.*, s. 159.

İKİNCİ BÖLÜM

BALKAN SAVAŞLARI'NA DIŞ DÜNYADAN BAKIŞ

2.1. Avrupa Devletleri'nin Siyaseti

Avrupa Devletleri'nin savaş öncesi politikalarıyla savaş sırasında ve savaş sonrasındaki politikalarında değişiklik gözlenir. Savaş öncesinde tarafsızlıklarını ilan etmiş görünürlerken savaş sonrasında kendi lehlerine çıkarımlar elde etmeye çalışmışlardır. Burada Balkan Savaşları ile alakalı Avrupa büyük devletleri politikalarını ayrı ayrı takdim etmek yerinde olacaktır.

2.1.1. Rusya

1908 yılından sonra, Rusya, Osmanlı Devleti'ne karşı üç politika izlemiştir. Birinci politika, Dışişleri Bakanı İzvolski'nin Boğazları Rus gemilerine açtırmak isteğidir. İkinci politika, Rusya'nın İstanbul'daki elçisi Çarikof'un Osmanlı devletini de içine alacak bir Balkan birliği kurmak önerisiydi. Çarikof'un bu önerisi, Rusya, Balkan Devletleri ve Osmanlı Devleti'nin politikalarına uymuyordu. Balkan Devletleri'yle Osmanlı Devleti arasındaki anlaşmazlıklar ve toprak istekleri ile Babıali'nin Rusya'ya karşı duyduğu güvensizlik böyle bir birliğin kurulmasını olanaksızlaştırıyordu. Üçüncü politika, Osmanlı Devleti'nin içinde yer almadığı bir Balkan İttifakı'nın oluşturulmasıydı. Bu gerektiğinde Avusturya gerektiğinde Osmanlı Devleti'ne karşı kullanılacaktı.⁶³

Balkan Savaşları'nın arka yüzünde en çok Rusya'nın daha somut olarak Rus Dışişleri Bakanı İzvolski'nin Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i ilhak etmesine (1908) karşı gösterdiği tepki yatıyordu. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda Rusya, savaşı kazandığı için Doğu Anadolu'da üç sancağı almış fakat denge sağlamak üzere diğer büyük devletler de kazanç sağlamıştır. Avusturya'nın payına Bosna-Hersek'i yönetme ve Yeni Pazar Sancağı'nı askeri işgal altına almak hakkı

⁶³ Ülman, *a.g.e.*, s. 280-281; Karal, *a.g.e.*, s. 288.

düşmüştü. Hukuken Bosna-Hersek ve Yeni Pazar Osmanlı egemenliği altında görünüyordu. Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan aralarında anlaştı. 5 Ekim 1908'de Bulgaristan bağımsız olduğunu, Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek'i ilhak ettiğini duyurdu. Rusya'ya göre, ilhakla Avusturya-Macaristan bir üstünlük elde etmiş oluyordu.⁶⁴

1908'de Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek'i işgal etmesi üzerine Rusya ve Avusturya arasındaki muvafakat bozuldu. Eylül 1908'de Habsburg ve Rusya Moravya'daki Buchlau'da buluştular. Rusya, Boğazların Rus gemilerine açılmasında Habsburg'un yardımı karşılığında, Habsburg'un Bosna-Hersek'i ilhakını destekleyecekti. Sırp milliyetçileri, Bosna-Hersek'i kendi ulusal toprakları olarak gördüklerinden bu bölgeyi ele geçirebileceklerini umuyorlardı. Sırp liderler destek için Rusya'ya yöneldi, Avusturya-Macaristan ise, Berlin'den yardım bekliyordu. Avusturya-Macaristan'dan bir ultimatom alan Sırp'lar, Bosna-Hersek'in ilhakını tanıdı. Bu vaka hem Sırp hükümeti hem de Rusya için küçük düşürücü bir hadise oldu. Balkan meselelerinde Habsburg monarşisiyle işbirliği politikası sona erdi. Ekim 1909'da II. Nikolay ve İtalya Kralı III. Vittoria Emanuele, dışişleri bakanlarıyla birlikte, Racconigi'de bir araya gelerek bölgedeki ortak çıkarları hakkında bir antlaşmaya vardı. Bu antlaşma İtalya'nın 1911'de Osmanlı İmparatorluğu'yla Trablusgarp'ta savaşmasını mümkün kıldı. Antlaşmanın bir sonucu, Rusya'nın Balkan devletlerini kendi aralarında ittifak için müzakerelere başlatmaya teşvik etmesiydi. Rusya'nın amacı, bir savaşı veya Osmanlı'nın Avrupa'daki topraklarının nihai parçalanışını kışkırtmak ve Habsburg monarşisine karşı bir cephe kurmaktı.⁶⁵

Rusya Hükümeti, Kuzey Arnavutluk'u Avusturyalılara kaptırmamak, küçük Slav Hükümetlerini bahane ederek Arnavutluk meselelerine müdahalede ediyordu. Arnavutluk'un Adriyatik sahilleri, güneydeki Slavların başlıca hedefleriydi.⁶⁶

Balkan Savaşı daha başlamadan önce Rus basını İngiltere'yle bir ittifaka karşıdır. Novoya Vrema gazetesinin dış siyaset başyazarı Profesör Pilenko, İngiltere

⁶⁴ Sina Akşin, "Balkan Savaşları'nın Dünya Tarihindeki Yeri", *90. Yılında Balkan Savaşları ve Lüleburgaz Muharebeleri*, 26 Ekim 2002, yay. kur. Hüseyin Salman-Ali Arslan, Kırklareli: Lüleburgaz Belediyesi Kültür Yayınları, 2004, s. 12-13.

⁶⁵ Jelavich, *a.g.e.*, s. 101-102.

⁶⁶ Abdurrahman Nafiz-Kiramettin, *a.g.e.*, s. 31.

Rusya'yı tutmazsa İngiliz-Rus antlaşmasının günlerinin sayılı olduğunu söyledi. Rus Büyükelçisi Rus basınına önem vermediğini belirtmiş, ancak Slavcılıkta kamuoyunun onunla birlik olduğunu ve Balkanlar için toplanacak konferansta İngiltere Rusya'yı tutmazsa İngiliz-Rus antlaşmasının günlerinin sayılı olduğunu belirterek bu düşünceyi yinelemiştir.⁶⁷

İttifakın geliştirilmesi sırasında Balkan ülkeleri Rusya'ya bilgi vermiş ve direktif almıştır. Hatta Bulgar-Sırp antlaşmalarında Makedonya'nın paylaşılmayan kısmı için Çar'ın hakemliği kabul edilmişti. İngiltere Rusya'nın aracılığıyla⁶⁸, Almanya ve Avusturya ise, gizli kaynaklardan ittifakın varlığından haber almışlardı. Fransa 1 Nisan 1912'de Sırp-Bulgar antlaşmasının varlığından Rusya tarafından haberdar edilmişti. Rusya antlaşmanın savaş maksadıyla yapılmadığı, Osmanlı Devleti ile Avusturya'yı statüko sınırları içinde tutmaktan başka bir amacı olmadığı hususunda teminat vermişti. Fransa Cumhurbaşkanı Poincare, Rusya'ya yaptığı seyahatte sözü edilen antlaşmaların tam metinlerini öğrenmiş ve bunların savaşa açık kapı bıraktığını görerek kuşkusunu açıklamış, Fransa'nın Balkan sorunundan çıkacak bir Avrupa savaşında Rusya'dan yana çıkmayacağını belirtmişti.⁶⁹

Avrupa politikacılarının çoğunluğu, Avrupa'nın Büyük Devletleri'nin Balkanlar'da herhangi bir talepte bulunma hakkı olmadığını ortaya koyarken, aynı zamanda Balkanlar'ı önde gelen politik şahsiyetlerin istediği gibi yeniden düzenlemesi için Rusya'nın silahlarını kullanarak yardım etmesini istiyorlardı.⁷⁰

Balkan Devletleri'nin ittifak ettiği ve Berlin Antlaşması gereği Avrupa Devletleri gereken ıslahatları talep ettiği sırada Almanya ve Avusturya Balkan Devletleri'ni silahlandırmıştır. Bu harekete Rusya ve İtalya Hükümetleri de göz yummuşlardır.⁷¹

Rusya, savaşın Osmanlı mağlubiyetleriyle sürmesi dolayısıyla Bulgar tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Osmanlı Doğu ordusunun Lüleburgaz yenilgisinin ardından Çatalca'ya doğru geri çekilmesiyle paniğe kapılmıştı. Rusya, Bulgar ordularının Avrupalıları ve Hristiyanları korumak bahanesiyle İstanbul'a

⁶⁷ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt: II, Kısım: II, Balkan Savaşları, Ankara: TTK Basımevi, 1943, s. 23.

⁶⁸ İngilizlerin ittifakı gizli servislerinden öğrendikleri belirtilmiştir. Bkz.; Belen, *a.g.e.*, s. 137.

⁶⁹ Karal, *a.g.e.*, s. 295.

⁷⁰ Troçki, *a.g.e.*, s. 175, 183.

⁷¹ Mehmed Selahaddin Bey, *a.g.e.*, s. 54.

girdikten sonra bir daha çıkmayacağından endişe ediyordu. Rusya, İstanbul'un Türkiye'de kalmasına, Mustafa Paşa-Dedeoğlu hattının güneyindeki topraklar ile 41. paralelin güneyindeki kıyı şeridinin de Osmanlı Devleti'ne bırakılmasına taraftardı. Arnavutluk da Türkiye'de kalmalıydı. Rus diplomasisinin, İstanbul'un Bulgarlar'ın eline geçmesine karşı koymasına Paris ve Londra'dan da onaylayıcı cevap aldılar. Avusturya, İstanbul'un Bulgarlar tarafından ele geçirilmesinde sakınca görmüyordu. Rusya ile Büyük Bulgaristan arasında doğacak çekişmeler kendilerine yeni ufuklar açabilirdi. 2 Kasım tarihli Fransız gazeteleri, Türk mağlubiyetinin, Türk ordusunu eğiten Alman subayların ve Alman savaş sanatının iflası, Fransız silahlarının Alman silahlarından üstün olduğunun ispatı anlamına geldiğini yazdılar.⁷²

Çatalca Muharebeleri sırasında, Fransız bir amiralin kumandasındaki, İstanbul limanına demir atmış bekleyen büyük güçler donanması karaya asker çıkarttı. Büyük güçlerin bu eyleminde, Çatalca'da savaş sürerken İstanbul'a gelmekte olan göçmenlerin ve yaralıların öfke ve acılarını Hristiyan ahaliye yönelik bir girişimle dindirmek isteyebilecekleri kaygısının rol oynadığı belirtiliyordu. Büyük güçlerin İstanbul'daki büyükelçileri, Hariciye Nazırı Noradonkyan Efendi'ye, başkentin boşaltılmasını ve Bursa'ya nakledilmesini telkin ediyorlardı. 1870'de Alman ordusu yaklaşırken Fransız hükümetinin Paris'i boşalttığını ve Bordeaux'ya taşındığını hatırlatarak etki altına almaya çalışıyorlardı. Kendi canlarının da tehlikede olduğunu öne sürdüler ve İstanbul'da birer maslahatgüzar bırakıp kendilerinin Bursa'ya gideceklerini belirttiler. Babıali, bu önerileri kesin bir dille reddetti. Ruslar, Fener Patrikhanesi'nin korumak için Haliç'e bir gemi göndermeyi talep ettiler. Babıali, Patrikhanenin korunmasının yalnız Osmanlı hükümetinin sorumluluğunda olduğu sözleriyle Rusya'nın isteğini reddetti.⁷³

Ruslar Haziran 1913'te büyük güçlerin büyükelçilerine Osmanlı Ermenileri'nin mağduriyetlerinin karşılanmasını, Lübnan örneğinde olduğu gibi Doğu Anadolu'daki Ermeni vilayetleri diye bilinen vilayetlerin bir Hristiyan vali yönetimine verilmesini önerdi. Temmuzda Babıali, Osmanlı nüfusunun isteklerini dinlemek amacıyla Yüzbaşı Deedes ile üç Müslüman'dan oluşan bir heyet gönderdi.

⁷² Kutlu, *a.g.e.*, s. 339.

⁷³ Sacit Kutlu, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 340-341.

Adliye Nezareti'ne danışmanlık yapmış ve imparatorluğu iyi tanıyan Kont Ostrog'a göre, Ermeni sorununun doğrudan ve etkin yollarla çözülmesi gerektiğinden haberdar olan Türkler, Ermeni reformunu İngiltere kontrolü altında gerçekleştirmeye istekli görünüyorlardı. Diplomatik sebepler planın gerçekleştirilmesini engellemiştir.⁷⁴

Rusya, Balkan Savaşı'ndan umduğunu bulamamakla birlikte Sırbistan'daki pozisyonunu güçlendirmişti. Romanya'yı üçlü ittifaktan uzaklaştırma konusunda da kısmen başarılı oldu. Büyük güçlerin de Balkan devletleri üzerindeki yaptırım güçleri azalmıştı.⁷⁵ Rusya'nın kendi çıkarları için öneme sahip Balkanlar bölgesinde ilişkileri düzenlemedeki başarısızlığı nedeniyle Balkanlarda Bulgaristan önderliğindeki Balkan Birliği'ne dayanan Rus pozisyonu çöktü. Balkan Devletleri kendi aralarında mücadelelere başladı.⁷⁶

2.1.2. Almanya

Almanya, Balkan ittifakında Avusturya'nın durumu, Avusturya-İtalya münasebetleri, İngiltere-Rusya münasebetleri üzerindeki tesirleri üzerinde durmaktadır. Almanya ve Avusturya Balkan ittifakını geç öğrenmişlerdir.⁷⁷

Balkan Harbi başladığında Osmanlı İmparatorluğu'nda 24 Alman subayı vardı. Bu subaylar hemen fiilen harbe katılmak istediler. Fakat Alman Hükümeti tarafsızlığını zedeleyeceği, politik alanda sorun yaratacağı endişesiyle Osmanlı Devleti'ndeki Alman subaylarının fiilen harbe katılmalarına müsaade edemedi. Çözüm olarak, fiilen harbe katılmak isteyen subaylar Alman ordusundan emekli edilecekler, Alman tabiyetinden çıkarılacaklar, ama harpten sonra tekrar Alman tabiyetine ve Alman ordusuna kabul edileceklerine dair kendilerine teminat verilecekti. Bu koşulları kabul eden altı Alman subayı (Alman Lossow, Lehmann, Veit ve Binbaşı Hochwechter, Grof Preysing, Enders) fiilen Balkan Harbi'ne

⁷⁴ Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, 2. b., çev. Sedat Cem Karadeli, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 76.

⁷⁵ Kutlu, *a.g.e.*, s. 400.

⁷⁶ Hall, *a.g.e.*, s. 141.

⁷⁷ Mithat Işın, *1912-1913 Balkan Harbi Deniz Cephesi*, Deniz Basımevi, 1946, s.13-14.

katıldılar. Bunlara genel olarak büyük karargahlarda görev verildi. Yalnız Albay von Lossow, Çatalca hattında bir alayı komuta etmiştir.⁷⁸

Almanya Osmanlı'ya bazı askeri malzemeler satmıştır. Bunlardan toprak bugünkü gelişmiş toprakların kapasitesine sahip değildir. Almanya'nın 1910 yılında teslim ettiği 90 toptan 40 tanesi Lüleburgaz Vize yolunda çamurlar içinde kalmıştır. Daha önce satın alınmış yüzlerce toptan yalnızca birkaçı Sırp'lara karşı dağ savunmalarında kullanılabildi. Alman subayları Osmanlı subaylarıyla beraber hareket etmişlerdir. Lüleburgaz komuta heyetinde Yarbay Lossow yer almaktadır. Kırklareli'nde Mahmut Muhtar Paşa yanında yer alan Binbaşı Hügo faaliyette bulunmaktadır.⁷⁹

Almanlar 1912-1913 yıllarında Osmanlı Devleti'ne karşı çelişkili bir tutum sergiliyordu. Alman hükümeti bir taraftan kısıtsız destek ve Anadolu topraklarının tam bağımsızlığı lehinde görünüyor diğer taraftan Osmanlı'nın menfaatlerini göz ardı ederek diğer büyük devletlerle Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşımı konusunda anlaşmaya çalışıyordu.

Avrupalı devletler, Almanya'nın Osmanlı Devleti'nden en büyük payı alması kaygısını taşıyordu. Berlin'de Osmanlı siyasetini şekillendiren makamlar, Alman menfaatinin mümkün olduğunca bölünmemiş, askeri ve iktisadi açıdan yeniden güçlenmiş bir Türkiye'ye daha fazla denk düştüğü ve herhangi bir paylaşımın mümkün olduğunca engellenmesi konusunda fikir birliği içindeydiler.⁸⁰

II. Wilhelm ile Alman dışişleri ve özellikle İstanbul'daki Alman Büyükelçi Wangenheim arasında çelişkiler fark ediliyordu. Wilhelm, genellikle her haberi Ortadoğu'ya egemen olma isteğine göre değerlendiriyordu. Daha temkinli davranan Alman dışişleri olayların ve haberlerin gerçek boyutlarını araştırdığında çoğu kez Kayserin algılamasından farklı olduğunu tespit ediyordu. Böyle durumlarda Berlin'den büyükelçilere gönderilen direktifler dış politikaya zarar vermeyecek

⁷⁸ **Fahri Çeliker**, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Askeri Heyetlerinin Balkan Harbi ve Birinci Dünya Harbi'ndeki Tutum ve Etkileri", *Dördüncü Askeri Tarih Semineri, Bildiriler*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1989, s. 138.

⁷⁹ **Lauzan**, *a.g.e.*, s. 94.

⁸⁰ **Mustafa Gencer**, "Alman Kaynaklarına Göre Balkan Savaşları", *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2006, s. 190-191.

şekilde yumuşatılıyor, imparatorun teklifleri muğlaklaştırılarak gözden kaçırılıyordu.⁸¹

Osmanlı Hariciye Nazırı Noradongyan Efendi Almanya'nın Balkan Savaşları'na müdahalesini istedi. 3 Kasım'da İstanbul'daki Alman Büyükelçi Wangenheim, Osmanlı Hariciye Nazırı Noradongyan Efendi'nin Almanya'ya duruma müdahale etmesi için yaptığı çağırışı Berlin'e bildirdi. II. Wilhelm, ertesi gün şartları ancak galiplerin dikte edebileceğini belirtti. Gerek Noradongyan'ın çağrısının gerekse kendi cevabının Balkanlı müttefiklere hemen iletilmesi, konunun Viyana'ya ve Roma'ya da duyurulması direktifini verdi. Wilhelm'e göre, Balkanlı müttefikler aralarında gümrüklerin kaldırıldığı bir "Birleşik Balkan Devletleri" oluşturulursa, pek çok sorun kendiliğinden hallolurdu.⁸²

Kayser Wilhelm, diğer devletlerin Almanlardan önce gelmemesi için İskenderun ve Mersin'e savaş gemisi göndermek istiyordu. Almanya, müttefikleriyle de karşılıklı menfaatlerin tespit edilmesi konusunda görüşmeler yapmaya başladı. Alman Dışişleri Bakanı von Jagow Viyana'ya ilk ziyaretinde ve Temmuzda İtalyan başbakanının Kiel ziyareti sırasında meseleyi gündeme getirdi. Alman Dışişleri Bakanlığının Deutsche Bank ile çalışması sonucu ortaya konulan sonuçlara göre Almanya Güney Anadolu'da, Eskişehir'den başlayıp Mersin'den İran sınırına uzanan bölgeyi kendisine istiyordu.⁸³

Wangenheim 7 Kasım'da Berlin'e gönderdiği özel mektubunda, Çatalca'ya çekilen Türk askerlerinin yiyecek içecek bulunca ayağa kalktıklarını, İstanbul'da ise, atmosferin karışık olduğunu bildirdi. Kendisinin Türk diplomatlara Çatalca'da tutunabilecekleri yönünde cesaret verici şeyler söylediğini, diğer elçilerin Türkleri paniğe sevk etmek istediklerini vurguladı. Elçisinin yorumları II. Wilhelm'in tepkisine neden olmuştur. Dışişlerine, Türklerin Çatalca'da tutunmalarını destekleyen ve cesaretlendiren büyükelçinin bunun kendi tarafsızlık politikasına aykırı olduğunu vurgulayarak uyarılmasını emretti. Kayser Wilhelm'e göre, Türkler artık Avrupa'da tutunamayacaklardı. "Çatalca düşmeliydi! Türklerin Çatalca'da tutunamadıklarını, Bulgar Çarı'nın Ayasofya'da taç giydiğini Wangenheim da

⁸¹ Kutlu, *a.g.e.*, s. 351.

⁸² Kutlu, *a.g.e.*, s. 339-340.

⁸³ Gencer, *a.g.m.*, s. 191.

görecekti!" Büyükelçi Türkleri cesaretlendirmek yerine İstanbul'daki yetkililerle görüşmeli, kaçan askerlerin ve koleralıların İstanbul'a uğramadan bir an önce Anadolu'ya geçirilmeleri için deniz taşıtlarının hazırlanmasını teşvik etmeliydi. Wilhelm, Sırbistan'ın Adriyatik'e liman isteğine karşı Avusturya'nın politikasına yakınlaştı. Arnavutluk'un bağımsız olmasını ve başına bir Sırp prensin getirilmesini istiyordu. Prens, diğer Balkan devletleri ile gerektiğinde limanları kullanırmak üzere anlaşma imzalama yetkisi olursa Sırbistan'ın Adriyatik'te liman sahibi olmasına gerek kalmadan sorun çözülür diye düşünüyordu.⁸⁴

27 Aralık'ta Alman Büyükelçisi Wangenheim, Berlin'e gönderdiği rapor da, Selanik'in Yunanistan'a bırakılması için Yunanlıların Alman desteğine güvendiklerinin anlaşıldığını bildirdi. 28 Aralık'ta Reuter Ajansı Türkiye'nin konferansa sunduğu şartları duyurdu. Edirne Türkiye'de kalacaktı. Makedonya, Osmanlı hakimiyeti altında başşehir Selanik olan bir prenslik olacaktı. Padişah, Balkan devletlerinin önereceği adaylardan birini prens olarak atayacaktı. Arnavutluk, Osmanlı siyasi hakimiyeti altında otonom olacak, başına Osmanlı hanedanından bir şehzade geçecekti. Tüm Ege adaları Osmanlılarda kalacaktı. Girit sorunu konferansta görüşülmeyecek, Girit'in kaderi büyük güçler ile Osmanlılar arasında ayrıca belirlenecekti.⁸⁵

Alman Büyükelçisi Baron Wangenheim, I. Balkan Savaşları sırasında Selanik'te Yunan Kralı Yorgi'nin bir suikasta gittiğini bildirdi. Alınan haberlere göre katil, Selanik'in Türkler'den Bulgarlara değil de, Yunanlılara geçmesine kızan bir Bulgar milliyetçisiymiş. Wangenheim, katil Bulgar olsa da Yunan-Bulgar ittifakının bozulmaması adına Yunan hükümetinin bunu saklayacağını belirtmiştir. Mahmut Şevket Paşa da Yunan Kralı'nın öldürülmesini propaganda unsuru olarak kullanmış ve Osmanlı ordusuna ümit vermek istemiştir.⁸⁶

Alman Büyükelçi Wangenheim, İkinci Balkan Savaşı bittikten sonra, 8 Ağustos 1913 tarihinde Jagow'a şunları beyan ediyordu: "Türkiye'nin mümkün olduğunca ayakta kalmasını sağlamayı denemeliyiz, reform çalışmalarına yardımda bulunurken aynı zamanda tüm Türkiye üzerindeki etkimizi güçlendirmenin yollarını

⁸⁴ Kutlu, *a.g.e.*, s. 340.

⁸⁵ Kutlu, *a.g.e.*, s. 356.

⁸⁶ Mahmut Şevket Paşa'nın *Günlüğü*, İstanbul: Arba Yayınları, 1988, s. 51-52, 54.

aramalıyız. En kötüye Türkiye'nin paylaşılması ihtimaline de hazırlıklı olmalıyız. Okullar, hastaneler sayesinde ve hekimler göndererek çalışma bölgemizdeki halkı kendimize bağlamalı ve aynı zamanda diğer devletlere bizim istediğimiz bölgeleri hiç kimseye devretmemekte kararlı olduğumuzu ilan etmeliyiz.” Wangenheim Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki toprakları olmadan da selamete erebileceği inancını taşıyordu.⁸⁷

Balkan Harbi yenilgisi sonucu, Osmanlı Devleti'nde ve diğer ülkelerde Almanları sorumlu tutanlar oldu. Almanlar ise Osmanlı ordusunda geri hizmetlere hiç önem verilmediğini, seferberlik planlarının yetersiz, yüzeysel olduğunu, subaylar arasında birlik olmadığını, genç kurmay subayların kıta tecrübesinden yoksun bulunduğunu, eğitimin eksik, rediflerin eğitimsiz ve disiplinsiz olduklarını, Almanların sadece danışman durumunda bırakıldıklarını ileri sürerek kendilerini savundular.⁸⁸

Alman elçi Baron Wangenheim Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları'nı yiyecek olmadığı için kaybettiğini düşünüyordu. Bir toplantı salonunda “ Eğer Osmanlı'nın ekmeği olsaydı Sofya'ya dayanırdı.” Demiştir. Lauzan'a göre; Bay Baron şunu unutuyor, asker ekmeksiz kaldıysa kabahat levazım eksikliğindendir. Levazım dairesi eksik çalışıyorsa suçu Osmanlı ordusunun düzenini tanzim eden Alman askeri yetkililerinde aramak gerekir.⁸⁹

Enver Bey, Almanya'nın Balkan Savaşları esnasındaki Osmanlı politikalarından memnun değildi. Osmanlı Devleti, 1912-13 yıllarındaki Balkan Savaşları'ndan mağlup çıkmış ve Balkanlardaki topraklarının büyük bir kısmını kaybetmişti. Ayrıca Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında Arap ve Ermeni problemleriyle uğraşmak zorunda kalmıştı. Almanya, İngiltere ile Osmanlı Devleti'ni paylaşma hesapları yapmış ve Osmanlı Devleti'nden pay almayı tek çıkar yol olarak görmüştü. Ancak İstanbul'daki Alman Büyükelçisi Wangenheim'in buna karşı çıkması ve İngiltere'nin Anadolu'yu Almanlarla paylaşmaya yanaşmaması sonucu Almanya bundan vazgeçmişti.⁹⁰

⁸⁷ Gencer, a.g.m., s. 191-192,

⁸⁸ Çeliker, a.g.m., s. 138-139.

⁸⁹ Stephan Lauzan, *Osmanlı'nın Bozgun Yılları*, İstanbul: Beyan Yayınları, (t.y.), s. 92.

⁹⁰ Mustafa Çolak, *Osmanlı Alman İlişkileri Çerçevesinde Harbiye Nazırı Enver Paşa ve Türkçü Politikaları (1913-1918)*, Isparta: Fakülte Kitabevi, 2006, s. 5-6.

Alman Genelkurmay Başkanı General Moltke Balkan Savaşları'yla ilgili bir rapor hazırladı. Bu rapor 10 Şubat 1913'te Avusturya-Macaristan genelkurmay başkanlığına da gönderildi. General, Edirne düştükten sonra Balkan devletlerinin ganimet paylaşımı için birbirlerine gireceklerini belirtiyordu. Viyana, Bulgaristan'ı yanına çekebilirse bu durumun Avusturya için uygun fırsatlar yaratabileceğini düşünüyordu. O takdirde, Rusya, Bulgaristan ile Sırbistan arasında seçim yapmak zorunda kalacaktı. Moltke'ye göre, Bulgaristan ile Sırbistan karşılıklı düşmanlar haline gelince Avusturya Rusya karşısında her türlü hareket serbestliği kazanacaktı. Genelkurmay başkanının aksine II. Wilhelm, Avusturya'nın liderliğinde Sırbistan, Yunanistan ve Romanya'nın oluşturacakları bir ittifakı daha gerçekçi ve faydalı buluyordu. Ona göre böyle bir ittifaka Türkiye de katılabilirdi.⁹¹

Balkan Harbi Almanya'nın konumunu güçlendirerek son buldu. Almanya'nın Avusturya'yı daha az dikkate almasına ve İngiltere ile yakınlaşmasına yol açtı. Berlin bu sayede Viyana'nın Sırbistan karşısında bir maceraya girişmesinin önüne geçti. Balkan Savaşları'ndan en fazla zarar gören büyük güç Avusturya-Macaristan olmuştu. Viyana, Londra Antlaşması'nın ardından Balkan İttifakını parçalamayı başarmıştır. Ama Bulgaristan'ı yanına çekemediği gibi Sırbistan'ı da devre dışı bırakamamıştı.⁹²

2.1.2. İngiltere

Avrupa'nın altı büyük devleti (İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya, Avusturya, Almanya) Doğu siyasetine ortak biçimde egemendiler. İtalya'nın Trablusgarp'ı almasına çıkarları doğrultusunda göz yumulmuş ve kendileri de başka türlü ödünleri gizlice sağlamışlardı. İtalya 1911 Ekiminde ultimatoma verip Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmişti ve diğer beş devlet de tarafsızlık ilan etmişlerdi.⁹³

II. Meşrutiyet yıllarında Osmanlı donanmasında uzman olarak görev almış olan İngiliz Amirali Arthur Limpus, 15 Ocak 1912'de Sadrazam Kamil Paşa'ya gizlice bir rapor verir. Bu raporda İngiliz Amirali, Osmanlı Donanmasının Yunan

⁹¹ Kutlu, *a.g.e.*, s. 370.

⁹² Kutlu, *a.g.e.*, s. 399.

⁹³ Ahmed İhsan Tokgöz, *Matbuat Hatıralarım*, yay. haz. Alpay Kabacalı, İstanbul: İletişim Yay., 1993, s. 211-212.

Donanmasıyla başarılı bir surette karşılaşacak güçte olduğunu bildirmektedir. Limpus 4. maddede, Osmanlı donanması (Hamidiye kruvazörünün katılmasıyla) güçlenmiş olarak gösterilmekte, Çanakkale dışına çıkmış olduğu bildirilmektedir. Ama Yunan donanmasıyla kesin bir muharebe yapmamış olduğu belirtilmektedir.⁹⁴

Balkan Savaşları öncesinde “Basra’da bir Alman üssü görmektense Rusları İstanbul’da görmek daha iyidir” sözü İngiltere’de dolaşmaktadır. İngiltere’nin Balkan Savaşları’nın İslam ülkelerinde yapacağı tesirden çekinerek aktif bir siyaset izleyemediği söylenebilir.⁹⁵

Savaşın Osmanlılar aleyhine gelişmesi İngiltere’nin üzerindeki baskıyı arttırdı. Ancak Hindistan genel valisinin, Hindistan Müslümanlarını kontrol altına tutabileceği yolundaki teminatı bir rahatlık vermişti. Yeni politika belirleyen İngiltere artık tamamen Asya’ya çekilmiş bir Osmanlı Devleti’ni tercih eder olmuştu.⁹⁶

İngiltere çıkarları itibarıyla bu savaşta tarafsız kalmayı tercih etmesine rağmen yine de hiçbir tarafın kesin zafer kazanmasını istemiyordu. Gelişmeler İngiltere’yi zor durumda bırakabilirdi. Osmanlı Devleti’nin uğrayacağı hezimet Hindistan’da sert tepkilere yol açabilir, bu durum Londra’nın sıkıntısını arttırabilirdi.⁹⁷

İngiltere, Balkan devletlerinin Osmanlı ganimetini nasıl paylaşacakları sorunundan çok savaşın Avrupa’ya sıçrayıp sıçramamasını önemsiyordu. Bu nedenle Çatalca’daki Türk başarısı İngiliz Hariciye Nazırı Grey’i mutlu etmişti. İngiltere ve Fransa bir ateşkes imzalanması için çabalara girişti. 3 Aralık 1912’de Osmanlı, Bulgar ve Sırp delegasyonları Çatalca Mütarekesi’ni imzaladılar. Yanya’nın boşaltılması ısrarından vazgeçmeyen Yunanlılar anlaşmaya taraftar olmadılar. Yanya kuşatmasını, Ege Denizi’ndeki ve Adriyatik’teki ablukayı devam ettirdiler.⁹⁸

İngiltere Balkan Savaşları esnasında iç politikada İttihat ve Terakki’nin tekrar iktidara gelmemesi için Gazi Muhtar ve Kamil Paşa hükümetlerinin durumlarını

⁹⁴ Hilmi Kamil Bayur, “Balkan Savaşında Türk Filosunun Durumu” *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, S. 7, 1 Temmuz 1979, İstanbul, s. 20-26.

⁹⁵ İsm, a.g.e., s.13.

⁹⁶ Azmi Özcan, *Pan-İslamizm, Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1924)*, İlaveli 2. baskı, Ankara: İsam Yayınları, 1997, s. 207.

⁹⁷ Özcan, a.g.e., s. 206-207.

⁹⁸ Kutlu, a.g.e., s. 349.

kolaylaştırmak istemiştir. Diğer yandan da Türklere dost görünerek sömürgelerine yakın olsa da Almanya'ya karşı Rusya'yı kırmak ve elden kaçırmak tehlikesine düşmemek için Balkanlılardan yana olmak durumunda kalmıştır.⁹⁹

Avrupa devletlerinin sefarethaneleri, konaklardan savaş trafiğini tespit ediyorlardı. Kasım ayının ilk haftasında İstanbul boğazında askeri gemilerden oluşan savaş kıtaları vardı. Savaş gemilerinden haber alıp veriyorlar ve telgraf çekiyorlardı. İngilizlerin Pia Mount kruvezörü Büyük Britanya adasındaki üssü ile haberleşmeye geçiyor ve bundan yararlanarak siyaset ve mali konudaki telgrafları almayı başarıyorlardı. Hergün İngiliz demir piyadeleri İstanbul'u gezmek için karaya çıkıyorlardı.¹⁰⁰

Londra Konferansı (Büyükelçiler Konferansı)

Balkanlarda ortaya çıkan bunalımı halletmek ve mevcut barışı sağlamak amacıyla görüşmeler yapmak üzere 17 Aralık 1912'de Londra'da devletlerarası Büyükelçiler Konferansı düzenlendi.

Büyükelçiler Konferansı zaman aşımına uğrayan Berlin Kongresi kararlarını uygulayacaktı. Avusturya Dışişleri Bakanı Graf Berchtold, iki konferansında Londra'da toplanmasından rahatsızdı. Büyükelçiler Konferansı'nı, Rusya'nın barış anlaşması yapıldıktan sonra da Balkan İttifakı'nı elinin altında tutmayı amaçladığı şeklinde yorumlamıştı. Bu süreçte Balkan devletlerinin Rusya tarafından Üçlü İttifak aleyhine etkilenebileceklerinden korkuyordu. Konferansların Londra ve Paris dışında bir şehirde toplanması isteğini ve endişelerini Berlin'e iletmış ama bir sonuç alamamıştı.¹⁰¹

Büyükelçiler Konferansı'nın amacı, Balkanlar'daki çatışmaların bir Avrupa savaşına yol açmasını önlemektir. Balkan devletlerinin sorunlarına çözüm bulurken büyük güçlerin çıkarlarını korumak, özellikle Balkanlar ile doğrudan ilgili Avusturya, İtalya ve Rusya arasındaki çelişkileri gidermek diğer önemli görevleri arasındaydı. Arnavutluk'un geleceği, Sırbistan'ın Dalmaçya kıyılarında liman isteği,

⁹⁹ Bayur, *a.g.e.*, s. 23.

¹⁰⁰ Lauzan, *a.g.e.*, s. 84-85.

¹⁰¹ Kutlu, *a.g.e.*, s. 352.

Ege adalarının kime ait olacağı ve Rusya'nın talebi üzerine, Atros Dağı sorunu (Aynaroz Manastırı) gibi konuları görüşüp çözüm arayacaktı.¹⁰²

Konferans 1914 Şubat ayında Meis adası dışında İtalya'nın işgal ettiği adaların İtalya'ya, İmroz ve Bozcaada dışında Yunanistan'ın işgal ettiği adaların Yunanistan'a bırakılması kararını aldı. Ancak, Konferansa göre bu kararın hukuki değer kazanabilmesi için İtalya ve Yunanistan'ın Osmanlı ile ayrı ayrı birer antlaşma yapması gerekiyordu. Bu antlaşmalar imzalanamadan I. Dünya Savaşı Patlak vermiştir.

2.1.3. Fransa

Fransa Balkan devletlerini bir savaş çıkarmaktan alıkoymaktan çok, büyük devletler arasında savaş karşısında tarafsızlık sağlamayı amaç tutmuştu. Avusturya Sırpların toprak kazancına karşıydı. Sırbistan'ın büyümesi, Avusturya idaresindeki Slavları, Bosna-Hersekliileri, Hırvatları ve Slovenleri Sırbistan'dan yana çekecekti. Almanya, Osmanlı'yla ilişkilerini bozmak istemiyordu. Balkan devletlerinin ittifak hazırlıklarıyla uğraştıkları sırada büyük devletlerin de ne olur ne olmaz diye askeri ve siyasi tedbirleri aldıkları görülmektedir.¹⁰³

Fransa'nın Balkan Savaşları'nın sorumluluğunu yüklenmemek için barışçılık politikası izlendiği görülür. Bunun yanında Balkan ittifakının Alman devletini sıkışık duruma sokmasından memnuniyet duyulduğu görülür.¹⁰⁴

Rusya müttefiki Fransa'ya Balkan Devletleri arasında bir ittifak kurulduğunu zamanında haber vermemişti. Fransa, ittifakı öğrendiğinde Balkanlarda bir savaş çıkmasını istemediğini açıkladı. Fransız Genelkurmaylığının Balkanlarda çıkacak bir savaşın Fransa ve Rusya için en elverişli savaş olduğuna dair rapor hazırlaması üzerine, Rusya'nın safında yer aldı.¹⁰⁵

15 Haziran 1912'de Fransız ve İngiliz hükümetleri, Balkan Devletleri'ne nota vererek Türkiye'ye karşı herhangi bir harekattan sakınmalarını ihtar ettiler. Fakat sınırlarda çarpışmalar ve olaylar büyüyordu. Koçana olayları daha sonra Berena

¹⁰² Kutlu, *a.g.e.*, s. 352.

¹⁰³ Karal, *a.g.e.*, s. 296.

¹⁰⁴ Işın, *a.g.e.*, s.13.

¹⁰⁵ Ülman, *a.g.e.*, s. 283-284.

sorunu binlerce kişinin hayatına mal olmakla beraber Bulgaristan, Karadağ ve Sırbistan'da tansiyonu yükseltip durumu daha da zorlaştırmıştır.¹⁰⁶

Büyük devletler, 1912 Ekiminde barışı bozacak kararlara karşı olduklarına, Rumeli'deki ıslahat işini kendi ellerine alacaklarına, bir savaş çıkarsa Balkan sınırlarının değişmesine izin vermeyecekleri kararına vardılar.¹⁰⁷

İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya ve Avusturya elçileri 10 Ekim 1912'de Osmanlı hükümetine ortak bir nota verdiler. Bu notada, Berlin Antlaşması'nın 23. maddesine göre gerekli reform tedbirlerini, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğüne dokunmamak üzere görüşmeye hazır olduklarını bildiriyorlardı. Osmanlı Hükümeti, kendisine yapılan reform teklifini, anayasa sınırları içerisinde yürütmek üzere kabul ediyor ve büyük devletlerin bu işe karışmasını reddediyordu.¹⁰⁸

Fransa Osmanlı İmparatorluğu'na iki buçuk milyardan fazla sermaye yatırmış bulunuyordu. İngiltere'nin yatırmış olduğu sermaye de bir milyara yakındı. Osmanlı Devleti kendileri için uzun süre pazar ve hammadde yeri olmuştu. İtalya coğrafya durumu nedeniyle Balkanlara çok yakın bulunduğu halde bu bölgede önemli rol oynayacak durumda değildi. Üçlü antlaşmaların bir üyesi olduğundan Balkanlar'da ve Adriyatik'te Avusturya'yla bir çatışmaya girmekten kaçınılmaktaydı.¹⁰⁹

Osmanlı Devleti'nde Galata gibi yerlerde Fransız bayrağı görülmekteydi. Bu bayrakları çekenler Fransız azınlığıydı, koruma tedbiri olarak yapmışlardı.¹¹⁰

Çatalca muharebesinde başarılar elde edilmesi sonucunda Fransa büyükelçisi Bompard Havas Ajansı'na beyanat verdi. Beyanat Büyük Devletlerin vereceği notanın geciktirilmesiyle ilgiliydi. Büyükelçi bu beyanata vererek Bulgarlara zaman kazandırmak istiyordu.¹¹¹

II. Balkan Savaşı'nda Edirne'nin Osmanlı Devleti tarafından geri alınması konusunda Fransız siyaseti de İngiliz siyaseti gibiydi. Ordunun ileri hareketine Fransa Hükümetinin karşı olduğu hakkında Fransız sefiri tarafından Babıali'ye bir

¹⁰⁶ Andonyan, *a.g.e.*, s. 193.

¹⁰⁷ Ülman, *a.g.e.*, s. 284.

¹⁰⁸ Karal, *a.g.e.*, s. 301-303.

¹⁰⁹ Karal, *a.g.e.*, s. 288-289.

¹¹⁰ Lauzan, *a.g.e.*, s. 143.

¹¹¹ Mahmut Şevket Paşa'nın Günlüğü, s. 69.

sözlü nota verildiği gibi, Fransız gazeteleri de Osmanlı ordusunun faaliyetlerine karşı çok sert yazılar yazıyordu¹¹²

Fransız bir Yüzbaşı Balkan Savaşları'nda Makedonya'da çıkan olaylarla ilgili bir rapor hazırlamıştır. Bu rapora göre; Makedonya'daki isyancılar Bulgar teröristleri ve Bulgar komitecileridir. Rapor da Avrupa Devletleri'nin dikkatlerinin bölgeye çekilmeye çalışıldığı belirtilmiştir. Bu amaçla özellikle demiryolu güzergahlarına ve yabancıların posta merkezlerine saldırılmakta olduğu belirtilmektedir.¹¹³

2.14. Avusturya-Macaristan

Avusturya Hükümeti, doğuya girme siyasetini takip ediyor, barışla veya zorla doğuya doğru ilerlemek istiyordu. Bunun için Katolik Arnavutlar'ı koruma bahanesiyle Kuzey Arnavutluk üzerinde nüfuz kurmaya çalışıyordu. Bunu sağlamak için de dini kullanarak şehirlerden en ücra dağlara varıncaya kadar kiliseler yaptırmıştı. Katolik Arnavutlardan yetiştirdiği papaz ve piskoposların maaş ve ödeneklerini ödüyor ve bunları bu suretle Avusturya'nın istekleri ve menfaatine hizmete mecbur tutuyordu. Avusturyalılar bu papazları Arnavutluk muhtariyeti, bağımsızlığı peşinde koşturuyor, bu sayede Balkan Devletleri üzerindeki isteklerini elde etmeye çalışıyordu.¹¹⁴

Avusturya'nın Rusya'nın çıkarlarına aykırı bir Balkan siyaseti vardı. Avusturya, Balkanlar'da Rus nüfusunu engelleyip muhtar bir Arnavutluk kurulmasını sağlayarak Sırbistan'a Adriyatik yolunu kapamak istiyordu. Avusturya bu siyasetinde Almanya tarafından desteklenmekteydi. Almanya, Osmanlı İmparatorluğu'nda geniş ölçüde ekonomi politikası geliştirmeye başlamıştı. Bu programın etkisiyle, Balkanlarda Rusya'nın Pan Slavcı çalışmalarını ve etkisini denkleştirmek üzere Avusturya'yı desteklemekteydi.¹¹⁵

Osmanlı Devleti, İkinci Meşrutiyet sonrası seçimlerle uğraşırken Avusturya 5 Ekim 1908'de Bosna-Hersek'i ilhak ettiğini açıkladı. Avusturya'nın bu şekilde bir politika izlemesinin sebebi 1908'de Osmanlı Meclis-i Mebusan'ına Bosna-

¹¹² Cemal Paşa, *Hatıralar*, tamamlayan Behçet Cemal, Selek Yayınları, 1959, s. 61.

¹¹³ Lauzan, *a.g.e.*, s. 105.

¹¹⁴ Abdurrahman Nafiz-Kiramettin, *a.g.e.*, s. 31.

¹¹⁵ Karal, *a.g.e.*, s. 288.

Hersek'ten milletvekili seçilmesi ve bu durumun Osmanlı Devleti ile Bosna-Hersek arasındaki bağı daha da kuvvetlendireceği endişesiydi. Avusturya, Berlin antlaşmasında kazanmış olduğu bu toprakların işgal ve idaresi hakkını kaybetmek istememişti. Aynı gün Girit adası da Yunanistan'la birleştiğini ilan etti.¹¹⁶

Bu durum Rusya'yı Balkan Slavlarını birleştirmek amacıyla Avusturya'nın yayılmacı politikasına karşı koymaya sevkettiği gibi, Balkan devletlerinin de aralarındaki anlaşmazlıkları gidererek, onları birleşmeye ve Balkanlarda geri kalan Osmanlı topraklarını paylaşmaya götürmüştür.¹¹⁷

Avusturya Dışişleri Bakanı Kont Berchtold, Makedonya'yı adem-i merkeziyet usulüyle idari muhtariyete kavuşturmayı teklif etti. Almanya bu fikri destekledi ama Rusya, Fransa ve İngiltere kuşkuyla karşıladılar. Balkanlarda kopacak bir savaş en çok Avusturya'nın emellerine dokunacaktı.¹¹⁸

Avusturya, Balkanlar'da bir savaş çıkmasını istemediği için, Fransa'ya Rumeli'ye özerk bir yönetim verilmesi için devletlerin ortak bir teşebbüste bulunmalarını önerdi. Bu öneri Fransa tarafından kabul görmedi.¹¹⁹

Osmanlı idaresinde bulunan Arnavutluk'un kuzey ve batı kısımlarında Slav, Avusturya ve İtalya nüfusları mücadelede halindeydi. Kuzey Arnavutluk'un batı ucunda bulunan İşkodra, bu mücadelelerde olaylara sahne oluyordu.¹²⁰

1912 Haziranında, Bulgar Kralı, ailesi ve Başbakanı Avusturya Sarayını ziyaret ettiler, sonra da İmparator Wilhelm'e konuk oldular. 6 Haziran'da Karadağ Kralı da Avusturya İmparatorunu ziyaret etti. İtalyan basını Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ arasında anlaşma olduğunu ilan etti. Bulgaristan'da mitingler yapılıyor, hükümet ılımlılıkla suçlanıyor, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaş ilan etmeye zorlanıyordu. Başbakan Geşof, Rusya'nın Sofya elçisine Arnavutluk ve Makedonya olaylarının Bulgar hükümetini müdahaleye mecbur bırakacağını söylemiştir.¹²¹

¹¹⁶ Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 11.

¹¹⁷ Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 10.

¹¹⁸ Andonyan, *a.g.e.*, s. 194.

¹¹⁹ Ülman, *a.g.e.*, s. 284.

¹²⁰ Abdurrahman Nafiz-Kiramettin, *a.g.e.*, s. 31.

¹²¹ Andonyan, *a.g.e.*, s. 192-193.

Balkan Savaşları, Avusturya-Macaristan ve aynı zamanda Büyük Güçler'i Balkan işlerine daha fazla karıştırmış olarak son buldu.¹²²

2.2. Arap Devletleri ve Hindistan'ın Osmanlı Devleti'ne Yardımı

Balkan Savaşları sırasında Arap Devletleri ve Hindistan'ın Osmanlı Devleti'ni destekleyerek Avrupa ülkelerinin takındığı tutum dolayısıyla çeşitli miting ve gösteriler düzenlemişler bu faaliyetlerinin karşısında olduklarını belirtmeye çalışmışlardır.

Balkan Savaşları'nın Türklerin aleyhine gelişmesi sömürge durumundaki bütün İslam halklarının moralini bozmuştur. İslam dünyasında batıların Türklerin toparlanmasını ve güçlenmesini istemediğine dair bir kanaat oluşmuştu. Müslümanlar için tek çıkar yol Cemaleddin Afgani'nin belirttiği gibi, dinlerinin gereği olarak Batı'ya karşı mezhep ve siyasi bölünmelerin üzerinden gelerek, Halife olan Osmanlı Padişahı'nın etrafında toplanmaktı. Müslümanların gözünde Osmanlı Devleti, yaşadığı tüm olumsuzluklara rağmen tek bağımsız İslam devleti olarak, Müslüman olarak ezilen onurları için umut kaynağıydı.¹²³

Afgan devlet adamları, ulema ve halk Avrupa devletlerine karşı Türklere yardım ve gerekirse birlikte mücadele etmeyi düşünüyorlardı. Osmanlı Devleti, Trablusgarp Savaşı bitmeden Balkan devletleri tarafından yeni bir savaş tehlikesiyle karşı karşıya bırakılınca, Hind Müslümanları büyük tepki verdiler. Balkanlarda savaş tehlikesinin arttığı günlerde bütün Hindistan Müslümanları Cemiyeti'nin Londra şubesi tarafından büyük bir miting düzenlenmiş ve miting sonunda bir bildiri yayınlanmıştır. Bildiride, Balkan devletlerinin oluşturdukları ittifak reddedilirken, bu devletlerden savaşa neden olacak davranışlardan uzak durması isteniyordu. Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da ıslahat çalışmaları yapılırken, başka devletler tarafından müdahalede bulunulması halinde protesto edeceklerini belirtiyorlardı. Bir savaş çıkarsa Osmanlı Devleti'ne yardım için bir iane defteri açacaklarını bildiriyorlardı.¹²⁴

¹²² Hall, a.g.e., s. 127.

¹²³ Salih Türker, Balkan Savaşına Gelen Afgan Gönüllüleri, *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Malatya: 2003, s. 39-40.

¹²⁴ Türker, a.g.t., s. 45, 47, 48.

Balkan Devletleri'nin ittifak ederek Osmanlı Devleti'ne hücum ettiği haberi Hindistan'a ulaştığı zaman Hind Müslümanları büyük bir tepki göstermişlerdir. Hind Müslümanlarına göre, Osmanlı Devleti Balkan devletleri tarafından Türk ordusunun en iyi subayları Trablusgarp'ta savaşıırken bunu fırsat bilen Balkan Devletleri fırsatı kaçırmayarak Osmanlı Devleti'ne saldırmıştı. Hindistan'da bu mitingler devam ederken benzer görüşler İngiltere'de bulunan Afganlı, Hindistanlı, Türkistanlı, Türkiyeli gibi Müslümanlar tarafından ifade edilmişti. İngiltere hükümetinin Balkan müttefikleri lehine olan tavır değişikliği Hind Müslümanları üzerinde büyük bir etki gösterdi. Müslümanlar İngiltere hükümetine başvurarak Balkan müttefiklerinin Müslüman topraklarındaki katliamına bir son verilmesini istediler. Ancak talepleri karşılık görmeyince Hindistan'ın her tarafında düzenlenen mitinglerle İngiliz yönetimi protesto edildi. Balkan Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Hindistan'ın her tarafında Avrupa mallarına karşı bir boykot kampanyası başladı. Osmanlı Devleti'ne gereken desteği vermeyen ve bu konuda Hind Müslümanlarının hissiyatını görmezlikten gelen İngiltere hükümetine baskı yapmak amacıyla İngiliz mallarına da boykot ilan edildi. Hindistan'da İslam ahalisi Osmanlılara dayanışmak için mitingler dışında pek çok faaliyette bulunmuştur. Bunlar arasında, yaralı Osmanlı askerlerine yardım etmek amacıyla Dr. Muhtar Ahmed Ensari başkanlığında gönderilen Hindistan Hilal-i Ahmer Heyeti, yardım sandıkları, para toplamak için düzenlenen fil yarışları, açık artırmalar gibi faaliyetlerde bulunulmuştur.¹²⁵

Hindistan'a, Balkanlardaki savaş haberinin ulaşmasından sonra Osmanlı'ya destek için birleşildi. Hindistan'ın bazı bölgelerinde bütün Avrupa mallarını boykot etmeye yönelik kampanya başlatıldı. Hindistan Müslümanlarının duygularını ifade ettiği bir başka yol da toplanan yardımlardır. Gazete ve duvar ilanlarıyla yapılan çağrılar çok fazla rağbet görmüştür.¹²⁶

Balkan Savaşı başladığı zaman Atlas okyanusundan Çin'e kadar geniş bir alanda sömürgeci devletlerin hakimiyetleri altında yaşayan İslam halkları, Avrupa devletlerine karşı tepkilerini göstererek taraflarını belirlemişlerdi. Esasen, bu halkları kendi istikballerini Osmanlı Devleti'nde gördükleri için gösterilen tepkilerle kendi gelecekleriyle ilgili endişelerini ortaya koyuyorlardı.

¹²⁵ Türker, a.g.t., s. 48-49,56-57,62-63,70.

¹²⁶ Özcan, a.g.e., s. 190, 192-193.

Balkan Savaşı sırasında Osmanlı Devleti ile ilgili tepkilerin en az görüldüğü ülkelerden birisi İran'dır. Bunun sebebi Balkan Savaşı'ndan kısa bir süre önce, bu ülkenin Rus taarruz ve baskılarına maruz kalmasıdır. Yine de İranlı Müslümanlar her fırsatta Osmanlılara yardım etmeye çalışmıştır. Bakü'de, Hilal-i Ahmer namına açılan iane defterine, büyük bir rağbet gösterildiği ve kesin rakamlar bilinmemekle birlikte çok büyük meblağda paranın toplandığı bilinmektedir. Osmanlı Devleti ile dayanışma faaliyetlerine Japon Müslümanlarının da katkıları görülmektedir.¹²⁷

Balkan Harbi sırasında Gelibolu yarımadasında bulunan bir Arap fırkasının zabitleri vazifelerini icra edeceklerine, İstanbul'da yapacakları teşebbüslerin tavrı içersindeydiler. Hükümetin yasaklamasına rağmen Beyrut'ta düzenlemek istedikleri Arap kongresini Paris'te düzenlemeye karar verdiler. Arap diyarlarına davetler göndererek bu kongreye aza göndermelerini talep ettiler. Kongrenin Fransa hükümetinin himayesi ve dostluğu altında olması meselenin şekil ve mahiyetini değiştiriyordu.¹²⁸

¹²⁷ Türker, a.g.t., s. 73-74.

¹²⁸ Cemal Paşa, *Hatırat*, yay. haz. Metin Martı, 5. baskı, İstanbul: Arma Yayınları, 1996, s. 62.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BALKAN SAVAŞLARI'NIN ASKERİ OPERASYONLARI VE SONUÇLARI

3.1. Balkan Savaşları'nda Osmanlı Ordusunun Cepheleri, Lojistik ve Techizat Durumu

Balkan Savaşı öncesinde Osmanlı ordusu, isyan, terhis, iç çekişme ve düzensizlik sorunları ile meşguldü. İngiliz ve Rus baskılarıyla savaştan önce 120 tabur terhis ettirilmiş, Rumeli'deki tek güvenlik unsuru da yok edilerek devletin geleceği özellikle Balkan toprakları çok büyük bir tehlikeye atılmıştı. Türk birlikleri seferberliğin tamamlanmasına kadar savaşın ertelenmesi, düşmanın oyalanması tavsiyesine rağmen bunu uygulamaya koymamıştır. Başkomutan vekili Nazım Paşa'nın başlattığı taarruzda, Osmanlı ordusu birçok cephede savaşmak zorunda kalmış, baskın tarzında gelişen Balkan ordularının taarruzunu durduramamıştır.¹²⁹

Osmanlı ordusu savaş öncesinde ve savaş sırasında yaşanan isyanlarla, Meşrutiyet'in ilanı ve korunması çabalarıyla çok yıpranmıştı. Genç komutanlar gerçek vazifelerinin dışında, ordunun ve memleketin ıslahına çalışıyordu. Bu komutanlar hükümeti kontrol altına alarak devletin siyasi hayatına etki yapmak için aralarında dernekler kurup siyasi alanda gruplara ayrılıyorlardı. 31 Mart Vak'ası'ndan sonra (13 Nisan 1909) komutanların kemikleşmiş bir vaziyette İttihatçı ve İtilafçı şeklinde gruplaşması, çoğu makamlara genç kurmaylarla emir subaylarının hakim olması, ordudaki tahribatı arttırmıştı.¹³⁰

Alman Goedke şu değerlendirmeyi yapıyor:

“Osmanlı Devleti'nde barış zamanında toplam kırk üç tümen hazır bulunuyordu. Savaşın ilk evresinde, Balkan ittifakı birleşik ordularının karşısına, en fazla yirmi aktif tümen çıkarabilir. Bu da 30000 asker demektir. Rediflerle birlikte Türk ordusunun toplam gücü 450 000 kişiye çıkabilir, bunlardan 360 000 i muharip kuvvet olacaktır. Goedke müttefik orduları için çok

¹²⁹ Ersan Baş, “Balkan Harbi'nde Osmanlı Donanmasının İcra Ettiği Görev ve Harekat ile Sonuçlarının İncelenmesi”, *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildiriler II*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2006, s. 430.

¹³⁰ Baş, a.g.m., s. 429-430.

küçük rakamlar sıralıyor: Bulgar ordusunda 200.000 (160.000 i muharip), Sırp ordusunda 120 000 (95 000 i muharip), Yunan ordusunda 55 000 (45 000 i muharip) asker ayrıca 35.000 Karadağlı asker vardı. Türkiye, müttefik ordularının 335 000 askerine karşın, savaşın başlangıç döneminde 360 000 askerini savaş meydanına sürebilir. Goedke'nin Bulgar ve Sırp ordularının büyüklüğüne ilişkin tahminlerinde yüzde 50 oranında yanılıyor. Müttefik ülkelerin ordusuna dair Jön Türk tahminlerinin 500 000-600 000 asker dolaylarında bulunduğunu belirtmek bu konuda gerçekçi bir yaklaşım olacaktır.”¹³¹

3.1.2. Balkan Savaşları'nda Kara, Deniz ve Hava Muharebeleri

Kara Muharebeleri

Osmanlı Devleti'nin ordusu Doğu ve Batı ordusu olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Doğu ordusu Bulgarlara; Batı ordusu Sırlara karşı savaşmıştır.

Osmanlı Devleti Balkan Savaşları'ndaki planı fetihler siyaseti izlemeyeceği yönündeydi. Genelkurmay, 1912-1913 yılları için ve Balkan devletlerine karşı savunma esaslarına dayalı bir plan hazırlamıştı. Buna göre Rumeli, Trakya ve Makedonya olmak üzere iki savaş alanı olarak kabul edilmiş, Osmanlı kuvvetleri de iki komutanlığa bölünmüştü. Doğu komutanlığı Trakya'yı, batı komutanlığı da Makedonya'yı savunacaktı. Savaş hareketlerinin yönetimi Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili tarafından yapılacaktır. Doğu kuvvetleri savaş kadrosu ve kolordu sayısı olarak hesaplanmıştı. Fakat savaş başladığı vakit dört kolordu bulunmaktaydı. Doğu kuvvetleri komutanlığına Abdullah Paşa, Batı ordusu komutanlığına ise; Ali Rıza Paşa getirilmişti. Bulgarların Trakya'da savaşacakları belli olduğundan Makedonya'da Sırlara, Karadağlılara ve Yunanlılara karşı savaşılacaktı. Makedonya savaş alanı yüksek ve alçak olmak üzere iki bölgeye ayrılmıştı. Yukarı Makedonya; Sırlara karşı, Aşağı Makedonya; ise Yunanlılara karşı savunulacaktı.¹³²

Trablusgarp Savaşı dolayısıyla Akdeniz, İtalyan donanmasının kontrolü altında bulunuyordu. Bundan dolayı ulaşım kesintiye uğruyor, Makedonya'ya kuvvet gönderilemiyordu. Ulaşım ağının çoğu Akdeniz'den geçiyordu, buna karşılık filolar Boğaz'dan dışarı çıkamıyordu. Trakya'daki savaş hazırlıkları için Karadeniz ve

¹³¹ Troçki, *a.g.e.*, s. 166-167.

¹³² Karal, *a.g.e.*, s. 310-311.

Marmara yolu serbest kaldığında, buraya da yardım göndermek mümkündü. Ancak ulaşımın ağırlığını taşıyan tek hatlı Anadolu demiryolunun, gereken hizmeti gösterememesinden dolayı, Trakya ordusunun seferberliğinin tamamlanması da bir buçuk ay gibi bir zamana ihtiyaç göstermekteydi.¹³³

Osmanlı idaresinde bulunan Arnavutluk'un kuzey ve batı kısımlarında Slav, Avusturya ve İtalya nüfusları mücadele halindeydi. Kuzey Arnavutluk'un batı ucunda bulunan İşkodra olaylara sahne oluyordu.¹³⁴

Osmanlı Devleti'ne hizmet etmiş yabancı komutanların Erkan-ı Harbiyece yapılmış olan planları, nerelerde ne kadar asker, ne kadar malzeme bulunduğunu bilmelerinden ve bunu istihbarat etmelerinden dolayı Osmanlı ordusu bozulmaya başladı. İşkodra ve Yanya kaleleri tecrit edilmiş, Selanik'teki Ordu Kumandanı Hasan Paşa Yunan ordusuna teslim olmuş, topçu Şükrü Paşa'nın kumandasındaki ordu Edirne'de Bulgar ordusu tarafından kuşatılmıştı.¹³⁵

Osmanlı ordusu seferberliğini tamamlayamamıştı. Harbin başlaması üzerine yeni atanmış olan bazı generaller ve albaylar birliklerini bulmakta zorluk çekiyorlardı, birliklerini bulduklarında tam adapte olamadan savaşa katılmak zorunda kalıyorlardı. Haberleşme güçlüğü yüzünden birliklerde ortak hareket sağlanamıyordu. Birlikler konuşlanma yerlerine giderken güvenlik tertibine, keşif kurallarına dikkat etmiyordu.¹³⁶

Enver Ziya Karal'a göre; Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili Nazım Paşa, Balkan Savaşı'nın başlayacağı sırada bile Balkanlı kuvvetlere karşı yürütülecek savaş planlarını görmemiş bulunuyordu. Savaş ilan edildiği gün düşman kuvvetleriyle Osmanlı kuvvetlerinin sayısını soran Sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın sorusunu cevaplandıramama hatasını yapmıştır.¹³⁷

Şark Ordusu Komutanı Abdullah Paşa savunmada kalmak istiyordu. Bulgarların ilerlerken köyleri yakmaları üzerine bazı kolordu komutanları taarruza geçmeyi teklif ettiler. Abdullah Paşa bunların etkilerinde kaldığı gibi, Başkomutan Vekili Nazım Paşa da taarruz etmek için kesin emir verdi ve 22 Ekim günü ileri

¹³³ Uçarol, Gazi Ahmet..., s.374-375.

¹³⁴ Abdurrahman Nafiz-Kiramettin, *a.g.e.*, s. 31.

¹³⁵ Kâzım Nami Duru, "İttihat ve Terakki" Hatıralarım, İstanbul: Sucuoğlu Matbaası, 1957, s. 53.

¹³⁶ Karal, *a.g.e.*, s. 311.

¹³⁷ Karal, *a.g.e.*, s. 306.

harekat başladı. İki kat üstün düşmana taarruz etmekle Balkan Savaşı'nın en büyük hatası yapılacaktır. Savunma yapılması yerine taarruz yapılması kötü sonuç doğurmuştur. Verilen taarruz emrinde Kırklareli'nde bulunan 3. Kolordu ile Poloz istikametinde düşmanın sol yanı kuşatılmak isteniyordu. Sağdan (doğu) itibaren 1., 2. ve 3ncü Kolordular da düşman cephesine taarruz edeceklerdi. Edirne kalesine de düşmanın sağ (batı) yanına, seyyar kuvvetiyle taarruz etmek görevi verildi. Kırklareli batısında ilerleyen 1. Bulgar ordusu düşmanın tümü sanılmıştır ki kuşatılmak istenen yer onun doğu kanadıydı. İkinci bir hata da, birlikler taarruza hazırlık yerinde toplanmadıkları için birlikte taarruz sağlanamadı. Böylece ordunun kuşatma kolu 3. Bulgar ordusuna yanını vermiş olacaktı. Cepheye taarruz eden üç kolordu başarı sağlasa bile, bu başarı Kırklareli'ne doğru ilerleyen 3. Bulgar ordusunun kuşatmasını kolaylaştırmaktan başka bir işe yaramadı.¹³⁸

Osmanlı ordusunda ve kamuoyunda Makedonya ve Arnavutluk'un bağımsızlığı önemsenmediğinden Balkan Harbi'nin gereksizliğine inanmış olanlar vardı. Orduya asker toplanıldığı sırada, Rumeli'deki taburlara Anadolu'dan katılacak yedek erlerin zorla trenlere bindirilmesinde ayaklanma belirtileri görünmekteydi. Arnavut tümeni savaş başlar başlamaz dağılmıştı. Arnavut yedeklerden askerleri silah altına almak mümkün olamadı. Arnavutlar, erleri, subayları soydular, erzaki yağma ettiler. Komutanlar bu durumda kendilerine Türk askeri gönderilmesini istemekteydiler. Arnavutlarda görülen ayrılıkçı hareketler subay, komutan ve şehirler halkının da moralini bozmakta rol oynamıştır. Subaylar savaşmak istemediklerini söylüyorlardı. Berat, Üsküp ve Selanik halkı da kendi kentleri dolaylarında savaş yapılmasını istemeyerek düşmana teslim olmak için faaliyetlere girişiyorlardı. Ordudan kaçan erler, çeteler kurarak Müslüman halkına eziyet ediyorlar ve onların ellerindekileri alıyorlardı. Osmanlı Hristiyan erleri askerliğe alışık değillerdi ve subaylarının dillerinden anlamıyorlardı. Silahlarını havaya boşaltıyorlar ve ordu saflarından kaçıyorlardı.¹³⁹

Balkan Savaşları'nda, seferber edilen Osmanlı ordusunun sağlık hizmetleri iyi hazırlanmamıştı. Sıhhiye bölükleri ve seyyar hastanelerin kadro ve malzemeleri büyük zorluklarla ikmal edilmişti. Atanma işlemleri düzensiz ve kontrolsüz yapılmış,

¹³⁸ Belen, *a.g.e.*, s. 141.

¹³⁹ Karal, *a.g.e.*, s. 308-309.

bir şahıs aynı zamanda iki yere tayin edilmiş, Sıhhiye Dairesi tayinini yaptığı hekime birliğinin nerede olduğunu belirtmekte aciz kalmış, Tuzla'da bulunduğu söylenen birlik Çatalca'da çıkmıştı.¹⁴⁰

Cephane ve koşum takımları dikkatsizlik ve zamansızlık yüzünden hayvanlara layıkıyla uydurulamadığından kuma saplanmışlardı.¹⁴¹

Osmanlı ordularının cephelerde yenilmesi, Çatalca müdafaa hattına yerleştirilen topların ancak birkaç günlük gülleleri kaldığı ve İstanbul'un tehlikede olduğu Harbiye Nazırı Nazım Paşa tarafından mecliste beyan edildi. Bunun üzerine Krup Fabrikası mamülü olan toplar için yeteri kadar gülle bulunması hususunun, Almanya'da bulunan memurlara bildirilmesi için girişimde bulunuldu. Bu arada istenen güller yetişinceye kadar bir mütareke yapılarak düşman işgalinin kabul edilmesi planlanmıştı.¹⁴²

Şiddetli yağın yağmurlar yüzünden Osmanlı ordusunda ikmal aksamıştır. Bütün ordu aç ve sefil bir halde kalmış, komutanlar dahi yiyecek bir lokma ekmek bulmakta güçlük çekmişti. Savaşın başlangıcında yollar çamur, hayvanlar aç, uykusuz, perişan, kendilerini taşıyamayacak kadar mecalsiz iken, topları çekertmek için devamlı insan gücüne ihtiyaç duyulmuş ve yollarda birçok er ve malzeme bataklıklarda gömülmüştü. Cephede yaralılar sargı müfrezesi çalışma yeri hakkında bilgi alamadıklarından başlarının çaresine bakmışlar ve geriye tahliye imkanı bulamayınca birkaç arkadaşının yardımıyla harp sahasından uzaklaşabilme çabasına düşmüşlerdir. Hekimler, kargaşalıktan sağlık malzemelerinin yerlerini bulamamış, suyu bulunan kapalı bir pansuman ve sargı yeri kuramamışlardı.¹⁴³

Erzak, malzeme, cephane yığınlar halinde terk edilirken bir çok masraf yapılarak Almanya'dan getirtilen seyyar hastanelerden bazıları hiç açılmadan düşman eline geçmiş, bu hastanelerin personeli hareketin seyri ile ilgili bilgi alamadıklarından canlarını güç kurtarabilmişlerdi. Ordu Çatalca savunma hattında siperler kazıp tabiye işleriyle uğraşırken, öldürücü bir düşman olan kolerayla karşı karşıya gelmişti. İleri hattaki birliklerin ulaşımının karadan yapılması bütün orduyu

¹⁴⁰ İter Uzel, "İkinci Meşrutiyet Döneminde (1908-1918) Osmanlı Ordusunda Sağlık Hizmetleri", *Dördüncü Askeri Tarih Semineri, Bildiriler*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1989, s. 212.

¹⁴¹ Çobanoğlu, a.g.e., s.23-24.

¹⁴² Mehmed Selahaddin Bey, a.g.e., s. 60-61.

¹⁴³ Uzel, a.g.m., s. 213.

yok edecek mahiyet aldığından, büyük bir kısım hastalar trenlerle İstanbul'a gitmiş, böylece İstanbul'a da hastalık salgını bulaştırılmıştı. Durum, dünya kamuoyunda yankılar yaratmış ve İstanbul'daki sağlık ve eğitim kurumlarıyla beraber İngiltere Kızılhaçı'ndan, Mısır Hilal-i Ahmeri'nden üçer hekimlik birer sağlık ekibiyle, üç Alman hemşireden oluşan bir yardım hastanesi Yeşilköy'e gelmiş, Kızılay ile birlikte sınırlı da olsa yardım etmişlerdir.¹⁴⁴

Osmanlı topçuları toplarını, levazımcılar malzemelerini bırakıyorlar ya da erzak olarak biraz et uğruna kendi hayvanlarını öldürüyorlardı. Bununla beraber hiçbir tecavüz eseri görülüyordu. Hatta hiç karışıklık olmadı denilebilir. Bulgarlar ilerleme faaliyetleri sonucunda yorgun düşmüşlerdi. Bozgun içindeki orduyu takip edecek güçleri kalmamıştı.¹⁴⁵

Abdullah Paşa, 23 Ekim'de Lüleburgaz istikametine çekilme emrini verdi. Çekilme iyi düzenlenmediği için karışıklıklar oldu. Yollar çamurlu ve atlar yorulduğundan topların bir kısmı yollarda bırakıldı. Abdullah Paşa ordusunu Lüleburgaz bölgesinde bırakarak Çorlu'ya geçmişti. Abdullah Paşa ordusunu Ergene nehri gerisine çekmek için Nazım Paşa'yla yazışmıştır. Abdullah Paşa ordusunun başında kalmalı, yazışmaları buradan yapmalıydı. Geçen zaman içinde ordu bir mevzi tutamadığı gibi, Nazım Paşa'nın tereddüte düşürülmesi yüzünden geriden gelmekte olan birlikler de ileri gönderilmediler. Ergene gerisine çekilmek daha uygun ise de süren kararsızlık Lüleburgaz muharebesindeki yenilgilerin nedenlerinden biri olacaktır. Lüleburgaz'da Osmanlı ordusuna emir aktarma imkanı ortadan kalkmıştı. Gelişmelerden habersiz kalan yalnızca başkomutan değildi. Kıtalar bile birbirlerini tanımıyorlardı. Ordunun maneviyatı da iyi değildir. Bazı taburlarda panik etkileri görüldü ve bir kısım askerin zabitlerini vurduğu tespit edildi.¹⁴⁶

Vardar ordusu komutanı Zeki Paşa'ya göre; ordunun talim ve terbiyesi noksandı. Kumandanların çoğu tecrübesiz ve harbe yabancıydı. Topçu kuvvetleri

¹⁴⁴ Uzel, a.g.m., s. 213-214.

¹⁴⁵ Lauzan, a.g.e., s. 75,90; Belen, a.g.e., s. 144.

¹⁴⁶ Mahmut Şevket Paşa'nın Günlüğü, a.g.e., s.71.

istenilen yerlere sevkedilemedi ve süvari birliklerinden de istenildiği gibi yararlanılamamıştır.¹⁴⁷

Bu savaşta Osmanlı'da lojistik hizmetlerinin çok iyi hazırlanmadığını görmekteyiz. Batı ordusunun, yığınak bölgesi dışındaki yerlerde yiyecek, donatım ve cephane ihtiyacı üzerinde durulmamıştı. İstanbul-Selanik demiryolu Türk olmayan yerli halk tarafından da sabote edilebilirdi. Deniz yolu ile ikmal de mümkün değildi. Bu yüzden, savaş planının gerektirdiği bölgelerde depolar açılması şarttı. Balkan Savaşı sırasında Batı ordusuna buğday tanesi veya mermi gönderilmesi mümkün olmamıştı. Arnavutluk dağlarına çekilen Batı ordusu, ihtiyacı için yerli halktan yiyecek maddelerini zorla satın almaya başladı. Bu karar, kendi ihtiyacına yetecek mahsul alamayan dağlı halkın küskünlüğüne ve Osmanlı'yı destekleyenlerin de karşı tarafa geçmesine yol açtı. Batı ordusu personeli, kendilerine verilebilen bir avuç buğday veya mısıra katık yapmak için ot aramak zorunda kaldı.¹⁴⁸

Osmanlı askerlerinin çoğu yiyecek bir dilim ekmek bulamamıştır. Hiç kimse kendiliğinden bir iş yapmaya teşebbüs etmiyor verilen emirlere kulak asan olmuyordu. Bir emir rica ve temenni gibi bir istirhamnameden ibaret bulunduğundan uygulamaya geçilmesine gerek görülüyordu.¹⁴⁹

Osmanlı subaylarından bazıları Konya ve Ankara takviyelerinin gelmesini beklemeksizin yetersiz bir kuvvetle Bulgar ordusuna karşı hücumla geçilmesine taraftar olmuştur.¹⁵⁰

Osmanlı askeri, önünde subayını görmedikçe düşman üzerine atılmıyordu. Siyasi akımlar orduyu kötülerden temizlemeye engel oluyordu. Seferberliğin dayanması gereken esas bozuktu ve çok teorikti. Bu sebeple uygulanması çok zorluklara uğradı ve uygulanabilen hususlardan istenen sonuç alınamadı. İşkodra Nizamiye Tümeni piyade bölükleri içine tamamlama askeri sokulmadı. İç harpler dolayısıyla sayıları azalmış olan bölükler barış mevcutlarıyla muharebeye girdi ve büyük değer ve kabiliyet gösterdi. Gelişmiş orduların uyguladığı depo birlikleri

¹⁴⁷ Zeki Paşa, *a.g.e.*, s. 109-110.

¹⁴⁸ Hakan Bacanlı, *Balkan Savaşına Ait Hatıratların Muhteva Analizi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: 2003, s. 46.

¹⁴⁹ Çobanoğlu, *a.g.e.*, s. 78, 93.

¹⁵⁰ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türkiye'nin Çöküşü, II. Meşrutiyet'in Perde Arkası, Makedonya, Arnavutluk, Suriye ve Ermenistan'ın Elden Çıkışı*, yay. haz. Yılmaz Daşcıoğlu, İstanbul: Hikmet Neşriyat, 1992, s.46.

kuruluşu Balkan seferberliğinde dikkate alınmış fakat ilerde uygulanmak üzere bırakılmış Selanik ve Manastır'da her tümen için bir tabur piyade bir bölük süvari, bir batarya topçu, bir bölük ve istihkam kurulması düşünülmüştü.¹⁵¹

Vardar Ordusu komutanı Zeki Paşa'ya göre; Balkan Savaşları'nda Osmanlı maddi zorluklar içindedir. Osmanlı Garp ordusu ile Vardar Ordusu'nun az miktarda olan parasıyla da hastanelerin idaresi temin edilebilmektedir. Yanya'daki Osmanlı askeri açlıktan kurtulamamıştır. Siperler içinde bulunan efradın el ve ayaklarının donduğu da görülmüştür.¹⁵²

Vardar Ordusunun karargahı, sefer süresince atanan subaylardan bir kısmının katılmaması nedeni ile gerektiği şekilde kurulamadı ve düzenli bir karargah faaliyeti yapılamadı. Vardar ordusu karargahında yığınak ve ikmal nakliyatında da çeşitli nedenlerle büyük bir düzensizlik vardır. Aynı düzensizlik birliklerin hareketinde da görülmüştü. Büyük güçlüklerle yığınak bölgelerinde toplanan ordu birliklerinin muharebe alanına doğru yürüyüşleri intizamsız oldu. Yürüyüşlerde hemen hemen hiç mola verilmedi. Ara sıra istirahat etme isteği gösteren birlikler, oldukları yerlerde oturdu ve sağa sola dağılarak tarlalardan veya köylerden yiyecek tedariki yaptı. Batı ordusu içinde düşmana kesin darbeyi vurabilecek bir ordu, değiştirilen taktiğe göre yığnağını daha çok taarruza elverişli biçimde Vardar nehri sol kıyısı bölgesinde yapmakla Vardar gibi önemli bir engel ile düşman orduları arasına girmiş bulunuyordu. Arnavud mürettebatının gelmemesi ve isyankar hareketlerin olması savaşı etkilemiştir. Onlarla ilgili birlikleri bulundukları yerlerde olmalarını sağladığı gibi planlanan kuvvete de çıkarılamamış olmaları onları beklenenin aksine pasif duruma sokmuştur.¹⁵³

Birinci Balkan Savaşları sırasında Osmanlı Devleti'nin avcı hattındaki birlikler güvenlik tedbiri almaksızın uyudular. Bu yüzden sabaha karşı bir tabur kadar Bulgar askeri sol kanattaki Afyonkarahisar Taburları'na yakın mesafelere kadar yaklaşarak askerleri aldatmak için Osmanlı askeri gibi davrandılar. Redif askerleri kararsızlık içinde kalarak kimin düşman olduğunu anlamadıklarından

¹⁵¹ Abdurrahman Nafiz-Kiramettin, *a.g.e.*, s. 475-478.

¹⁵² Zeki Paşa, *Balkan Harbi'ne Ait Hatıratım*, İstanbul: Matbaa-ı Askeriye, 1337, 1912, s. 88-89.

¹⁵³ Ramazan Soylu, Halep'li Zeki Paşa, (Kolaç-Kılıçoğlu), 1912 Balkan Harbi'nde Vardar Ordusu Komutanı Zeki Paşa'nın Hatıratı (Tahlil-Metin), *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: 1996, s. 18.

askerlere ateş emretmediler. O esnada Bulgar askerleri ateş ettiler ve Osmanlı askerleri de kaçmaya başladılar. Bir taburun kaçışına diğerleri de katıldı; yedekte bulunan birlikler kaçışı önleyip durduramadıkları gibi onlarda birlikte kaçtılar.¹⁵⁴

Osmanlı ordusunda üç kuvvetli süvari keşif kolu Kofcığaz, Devletliagaç ve Karahamza istikametlerine gönderilmişti. Bu süvari keşif kolu, Erikli'den ileriye gidemeyip orada kalmışlardır, kol hareket ettikten sonra gelmiş ve öncü kumandanının yanlış tutumu olarak bu süvariye iki kilometre ileride hareket etmesi emredilmiş ve süvarinin tümen karargahına vermesi emredilen atlıların gönderilmesi unutulmuş ve sol kanat keşif kolu ile gözetlenemediğinden araya giren düşmandan haber alınamamış yani süvariden faydalanamamıştır.¹⁵⁵

Osmanlı vapurlarından bazılarına, Anadolu'dan gelmekte olan askerlerin nakli için el konulmuştu. Hükümet arabalara hatta konak arabalarına bile el koymaktaydı. Yunan Savaşı'nda askerlerini sevk eden subaylar askerlerini tanıyamamışlardı. Sırtındaki yüklerini atmışlar, kunduralarını çıkarmışlardı. Kunduralar ayaklarını sıktığı için asker elbisesi de vücutlarına ağırlık verdiğinden bunları atarak köylü kıyafeti giymişlerdi.¹⁵⁶

Balkan Savaşları'nda Osmanlı Devleti'nin yenilgi haberleri basına yansımıyordu. Hükümet savaşın gidişi konusunda vilayetlere gerekli bilgileri zamanında ulaştırmıyordu. Bundan dolayı savaşlar hakkında her gün birbiriyle çelişkili haberler çıkıyordu. Hükümetin resmi bildirisi Osmanlı Şark ordusunun Çatalca'ya çekilmesi, genel bir tehlikenin yaklaştığını haber veriyordu.¹⁵⁷

Savaş esnasında Balkan devletlerinin vahşetleri sürüyordu. Edirne'de Balkan Devletleri tarafından alınan esir askerler aç bırakılmak suretiyle öldürülmüştür. Pınarhisar'da düşman süvarisi geldiğine dair bir haber yayılmasından dolayı şehrin içinde kimse kalmadı. Telgraf memurları da kaçtığından muharebe yapılamadı. Kolordular, tümenler birbirlerine telefonla bağlıysalar da haberleşme için zaman

¹⁵⁴ **Mahmud Muhtar**, *Balkan Harbi, Üçüncü Kolordu'nun ve İkinci Doğu Ordusu'nun Muharebeleri*, haz. M. Ziyaettin Engin, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1979, s. 29-30.

¹⁵⁵ **Mahmud Muhtar**, *a.g.e.*, s. 34.

¹⁵⁶ **Georges Remond**, *Bir Fransız Gazetecinin Balkan Harbi İzlenimleri, Mağluplarla Beraber*, İstanbul: Profil Yay., 2007, s. 15,22.

¹⁵⁷ **Arıkan**, *a.g.m.*, s. 179-181.

kaybediliyordu. Teller kopuyordu. Bir tabur yanında bulunan diğer taburdan haberdar olmadığından birbiri üzerine ateş ettiler.¹⁵⁸

Zarar gören telgraf hatlarının Bulgarlar tarafından yapıldığı iddia ediliyordu. Şehirde hiç kimsenin sınırda olup bitenden haberi yoktu. Bulgarların gücünü meydana getiren, harbi kazanma istekleri ve Osmanlı Devleti içerisinde onlara hizmet eden istihbarat kaynaklarıdır. Bulgar ve Rum köylüler onlarla işbirliği yapmışlardır. Düşman casusları sayesinde Edirne'ye yakın olan bir demiryolu tahrip edildi, içi boş olan askeri bir tren ele geçirildi. Son çatışmadan sonra rahip kıyafetlerine bürünmüş Bulgar subayları savaş hilesi yaparak savaş alanındaki ölüleri gömmek için gelerek büyük kalibreli mütthiş toplar gömdüler. Türklerin 14 top ve 4 mühimmat arabasını ele geçirdikleri belirtiliyordu.¹⁵⁹

Edirne ve çevresinde savaş devam ediyordu. Osmanlı mustahfızları da tren hattının korunmasıyla görevlendirilmişti. Mustahfızlar martin tüfekleri ile donatılmıştı. Askerler bulundukları yerleri bırakarak kaçıyorlardı. Niçin kaçtıkları sorulduğunda Bulgarların çok kalabalık geldiklerini, dayanma olanağı kalmadığını, önce subayların kaçtıklarını, kendilerini yalnız bıraktıklarını anlatıyorlardı. Bunların içlerinde kırkbeş elli yaşlarında askerler vardı. Hatta bir kısmı eline hiç silah almamış gibiydi. Bulgarların elinde bulunan seri ateşli silahlara karşılık martin ile savunma olanaksız ise de, hiç olmazsa bunlardan bir parça olsun faydalanılırdı. Harpten kaçmak redif ve ihtiyatlara da bulaştı. Müslüman olmayanların kaçıışı bütün askerin düzenini bozdu. Kaçanlar, şehrin içerisinde toplanarak Sultan Selim Hapishanesine gönderiliyordu. Ama sıkıyönetim mahkemelerince kaçan askerlere bir ceza verilmiyordu.¹⁶⁰

Edirne kalesini altı ay sadece Osmanlı askeri değil, halk da savunmuştu. Bu redif ve ihtiyatlar kolordulara sevk edilipte kaleye yalnız nizamiye fırkaları gönderilmiş olsa idi, kale savaşlarını daha iyi bir surette yapmış olacaktı.¹⁶¹

Osmanlı ordusu, Bulgar ordusunu Çatalca'da durdurdu ve 3 Aralık 1912'de ateşkes antlaşması imzalandı. Birinci Balkan Savaşı sonuçlandı. Ocak 1913'te

¹⁵⁸ Bacanlı, a.g.t., s. 125.

¹⁵⁹ Rıfat N. Bali, "Edirne Muhasarası Sırasında Tutulmuş Bir Günlük-I", *Tarih ve Toplum*, cilt: 32, S: 190, İletişim Yayınları, Ekim 1999, s. 35-37.

¹⁶⁰ Ratip Kazancıgil, *Hafız Rakım Ertür'ün Anılarından Balkan Savaşında Edirne Savunması Günleri*, Kırklareli: Sermet Matbaası, 1986, s. 18.

¹⁶¹ Kazancıgil, a.g.e., s. 63.

Londra’da taraflar arasında görüşmelere başlansa da, Babıali Edirne’yi vermeye ve Ege adalarından vazgeçmeye yanaşmadığından görüşmeler sonuçsuz kaldı. Edirne, Bizans’ın fethinden önce İmparatorluğun başkentiydi, bu nedenle Osmanlı için manevi bir güç ve İstanbul’un savunması açısından da hayati bir öneme sahipti.¹⁶²

Balkan Devletleri Babıali’ye bir ultimatom vererek Osmanlı ordularının çekilmesi, Balkan eyaletlerinin muhtar olması ve Hristiyanlar gözetiminde yeni reformlar gibi isteklerde bulundular. Avrupa baskısı sonucu Edirne’nin yarısı bırakılmaya zorlandı. Buna göre, Müslüman halkın oturduğu cami ve diğer dini eserlerin bulunduğu kısım Osmanlılar’da kaldı. Güvenlik için önemli olanları dışındaki Ege adaları hakkında da Avrupa devletlerinin kararlarına uyulacaktı. Bulgaristan durumu kabul etmedi ve 3 Şubat 1913’de Edirne’yi bombalamaya başladı. Avrupa devletlerine müracaat eden Babıali’ye Edirne’yi bırakması gerektiği belirtildi. Bu kabul edilince 30 Mayıs 1913’te Londra Antlaşması imzalandı.¹⁶³

Birinci Balkan Savaşı sonuçlarından memnun olmayan Bulgarlar, Sırp ve Yunanlılar arasında II. Balkan Savaşları başlamıştı. Bu savaşta Bulgarlar mağlup olduğundan Edirne’yi yeniden ele geçirme fırsatı doğmuştu. Osman Nizami Paşa, Çürüksulu Mahmud Paşa, Oskan ve Bustani Efendiler Edirne’nin geri alınmasına taraftar görünmüyorlardı. Muvaffakiyet halinde İstanbul’un hududu elde edilmiş, ordunun şerefi, devletin itibarı da kısmen iade edilmiş olacaktı. İngiliz Hariciye Nazırı Sir Grey sefirimize: “Böyle bir çılgınlık yaparsanız İstanbul’u kaybedersiniz” diyor. Rus Hariciye Nazırı Sazanov, maslahatgüzarımıza Harbiye ve Bahriye nazırlarıyla görüştüktan sonra cevap vereceğini söylüyor. İzzet Paşa Meclis-i Vükela’da “Ordunun hareketi halinde bir komplikasyon ihtimali var mıdır?” sorusunu soruyordu. Talat, Said Halim Paşa’ya: “Paşam hem Sadrazam hem Hariciye Nazırı olarak teminat veriyorsun. Öyle bir tehlike yoktur değil mi?” dedi. Said Halim Paşa da: “Yoktur, yoktur” dedi. İzzet Paşa ikinci bir سوال ortaya attı. “Yunan ordusuyla ordunun teması ihtimali vardır. İktizası halinde harp edilecek

¹⁶² Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, 2.b., çev. Sedat Cem Karadeli, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 72.

¹⁶³ Özcan, a.g.e., s. 189-190.

midir?” deyince, Talat Paşa: “Eh Paşam icap ederse harp edeceğiz. Orduyu düğüne sevk etmiyoruz ya” dedi.¹⁶⁴

II. Balkan Savaşları sonucunda Osmanlı kuvvetleri Edirne’yi geri almakla beraber, hukuki statüsü belirsizdi. Avusturya ve Rusya’nın itirazlarına rağmen Kavala’nın Yunanistan’a verilmesi, Edirne’nin Osmanlılarda kalmasını kolaylaştırdı. Bükreş Antlaşması’yla Bulgaristan’a bırakılan Dedeağaç koridoru Bulgarlarla Yunanistan’a hücum edebilme olanağı vermedi. Fakat Edirne Kavala’ya saldırmak için bir üs oldu. Büyük güçler bu düşüncelerle, Edirne’nin Türklerde kalmasını kabul ettiler.¹⁶⁵

Bulgarlar Edirne’de halka baskılar uyguluyordu. A. Geron’un günlüğünde anlattıklarına göre;

“Bulgarlar Osmanlı’da savunmasız bir halka ve özellikle kadınlara ve çocuklara saldırdılar. Bu kadar düşmanın bir araya geldiği ve Avrupa’nın duyarsız kaldığı bu durumda Osmanlı ülkesi ne olacak demistir. Bu toprak gaspını, bu mükemmel cihazlarla yapılan katliamı yirminci yüzyılın medeniyeti diye adlandırıyorlar. Osmanlı ülkesini Polonya gibi parçalamak istiyorlar, Avrupa susuyor ve bunu haklı görüyor. Zira kendi de “bana da bir şey düşecek” diye düşünüyor.”¹⁶⁶

Bulgar çetelerinin faaliyetlerine son vermek ve halkı korumak için Edirne’yi kurtarmış olan Hurşit Paşa kolordusu emrindeki akıncılardan kurulu bir çete, Kolordu Kurmay Başkanı Enver Bey’in emriyle ve umum “Umum Çeteler Kumandanı” ünvanı verilen Eşref Kuşçubaşı’nın kumandasında 15 Ağustos 1913 günü Batı Trakya’ya girdi. Bu çete, kendisinden üstün sayıda Bulgar çetelerini yendi. Bir Bulgar süvari alayını da yok etti.¹⁶⁷

Eşref, Sami, Reşid başkanlığındaki akıncı müfrezesi, Bulgaristan’da Mustafa Paşa ve Habipce’yi işgal ederek, Koşikavak kazasında bir Bulgar taburunu tamamıyla perişan etti ve oradaki Türkler’in Bulgarlar tarafından Hristiyanlaştırıldığını gördü.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Halil Mentеше’nin Anıları, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986, s. 163-164.

¹⁶⁵ Kutlu, a.g.e., s. 400.

¹⁶⁶ Bali, “Edirne...-I”, s. 41.

¹⁶⁷ Ahmet Aydın, “Balkanlarda 1912-1913 Gelişmeleri ve Batı Trakya’da Türk Kurtuluş Hareketleri”, *Yeni Batı Trakya Dergisi*, Yıl. 1, Cilt: 1, Sayı:5, Ağustos 1983, Taş Matbaası, İstanbul, s. 22.

¹⁶⁸ Fuat Balkan, *Fuat Balkan’ın Hatıraları*, yay. haz. Metin Martı, İstanbul: Arma Yay., 1998, s. 9.

Batı Trakya hükümeti kuruldu ve bu hükümet Osmanlı Devleti ile ilişkilerini keserek bağımsızlık ilan ettiklerini bildirdi. Aynı duyuru yabancı elçiliklere de gönderildi. Ekim ayı başında bölgeye gelen Cemal Bey (Paşa), onları Osmanlı Devleti'nin menfaatleri için Batı Trakya'nın Bulgaristan'a bırakılması gerektiğine ikna etti. Kuşçubaşı Eşref, kardeşi Sami, Çerkes Reşit (Çerkes Ethem'in ağabeyi) ve diğer milisler İstanbul'a döndüler.¹⁶⁹

Deniz Muharebeleri

1908 İkinci Meşrutiyet'ten sonra Osmanlı Devleti'nden kopan Bulgarlar silahlanmaya başlamışlardır. 1909'dan itibaren de Osmanlı Devleti'nden ve dış tehlikelerden bekledikleri bir müdahaleye karşı savunma ağırlıklı bir donanma inşasına ağırlık vermişler, kara komutanlarını Rus uzmanlarına eğittirdikleri gibi deniz subaylarını da Rus deniz uzmanlarınca eğitime tabi tutmuşlar, üst düzeydeki önemli görevlere Rus subaylar atamışlardır. Bulgarların Balkan Savaşı başlarında bir torpido gambot, altı ufak torpidobot, bir yardımcı kruvazör, üç tane silahlı yat, iki romarkör ve dört tane ufak mayın gemisinden oluşan deniz gücü ile deniz cephesinde, limanlara ve belli noktalara döktürdükleri mayınlar onların en önemli kozları olmuştur.¹⁷⁰

Yunanlılar ise; eski gemilerini İngiliz ve Alman fabrikalarında onartmışlar, yeni gemiler almalarının yanında, donanma kadrolarını da iyi yetiştirmek amacıyla Fransız uzmanlardan oluşan "İslahat Heyetleri" sayesinde personellerinin kalitesini daha da arttırarak deniz güçlerine üstünlük kazandırmışlardır. Osmanlı donanmasının ıslahında görev alan İngilizlerin daha çok şekle yönelik, oyalayıcı talim ve terbiye ile vakit geçirdikleri dönemde, Yunanlılar da İngiliz İslah heyetlerine görev vermişler, en son savaş tekniklerine, bilgilerine, becerilerine ve taarruzî bir anlayışa sahip deniz personeline kavuşmuşlardır.¹⁷¹

¹⁶⁹ Kutlu, *a.g.e.*, s. 40-403.

¹⁷⁰ Ersan Baş, Balkan Harbi'nde Osmanlı Donanmasının İcra Ettiği Görev ve Harekat ile Sonuçlarının İncelenmesi", *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2006, s. 432.

¹⁷¹ Baş, *a.g.m.*, s. 431.

Osmanlı ve Yunan donanmaları bir tanesi 16 Aralık 1912, diğeri 18 Ocak 1913 tarihinde olmak üzere iki tane deniz muharebesi yaptılar. Muharebenin yapıldığı alana göre birinci muharebeye “İmroz Deniz Muharebesi” ve ikincisine de “Mondros Deniz Muharebesi” adı verildi. Fakat her iki muharebede sonuç alınan bir muharebe olmadı.¹⁷²

Savaşın deniz cepheleri, Osmanlı cephelerini besleme yolu olan Ege denizi ile Çarlık Rusya etkisinde bulunan Karadeniz’di. Kızıl deniz, Doğu Akdeniz ve Orta Akdeniz, Osmanlı Devleti’nin donanmasız bulunmasından ötürü fiilen elden çıkmış bulunuyordu.¹⁷³

Osmanlı Devleti’nin Karadeniz ve Ege denizi cepheleri Başkomutan vekilinin donanma idaresini eline almış olmasından dolayı, kara cephesine benziyordu. Nazım Paşa donanmayı sadece boğaz savunmasında kullanmak üzere elde tutmuştu. Donanma komutanı vekilinin savaş gemilerini onartmak ve hatta eğitmek üzere Marmara denizine çıkarmak önerisini uygun bulmamış ve gemilerin Çanakkale’de sürekli bir biçimde demirli olmasını uygun görmüştü. Donanma gemilerinin bir saat için bile olsa Çanakkale’den uzaklaşmasını istememişti.¹⁷⁴

Osmanlı donanmasının, Trablusgarp Savaşı’nda harekete hazır olarak Çanakkale Boğazı’nda bekletilmesi, donanmadaki mevcut eksikliklerin artmasına neden olmuştur.¹⁷⁵

İttihat ve Terakki hükümeti, Balkan devletlerinin donanma hazırlıklarına karşı hazırlıklar yapmıştı. Donanma Cemiyeti’nin topladığı paralarla İngiltere’ye ısmarlanan Reşadiye ve Sultan Mehmed zırhlıları alınmıştı. 1911’de Almanya’dan satın alınmış iki kullanılmış zırhlı ve birkaç büyük torpido donanmayı güçlendirmeye çalışmıştı.¹⁷⁶

Osmanlı gemilerinde kontrol sistemi yok denecek aşamadaydı. Bu sistemin aslını oluşturan güvenlik aygıtları iyi bir seviyede değildi. İletişim araçları yetersiz

¹⁷² Afif Büyüktuğrul, “Balkan Savaşı Deniz Harekâtı Üzerine Gerçekler (1912-1913)”, *Belleten*, Cilt: XLIV, S: 173-176, Ankara: TTK Basımevi, 1980, s.745.

¹⁷³ Büyüktuğrul, a.g.m., s. 741.

¹⁷⁴ Büyüktuğrul, a.g.m., s. 741.

¹⁷⁵ Baş, a.g.m., s. 431.

¹⁷⁶ Tokgöz, a.g.e., s. 241.

bir sürü borulardan oluşmaktaydı. Osmanlı Devleti, durağan rotasıyla düşman için sanki duran bir hedef durumundaydı.¹⁷⁷

Osmanlı umumi karargahının gereksiz müdahaleleri, sevk, idare ve işbirliğindeki hataları, deniz müsteşarlığının, Şurayı Bahrinin ve Bahriye Nezareti Deniz Encümeninin sevk ve idareyi parçalayan, gevşeten tesirleri de donanmayı olumsuz yönde etkiliyordu.¹⁷⁸

Balkan Savaşları esnasında Yunanistan, denizcilik tekniğine uygun deniz savaşı yaparken Osmanlı donanması bir kara birliği gibi sevk ediliyordu. Bundan dolayı Yunan donanmasının Osmanlı devleti elinde bulunan Kuzey Ege adalarını işgal etmesi çok kolay olmuştu.¹⁷⁹

Balkan Harbi'nin başından sonuna kadar Osmanlı Devleti'nin deniz personeli bir donanma muharebesine taraftar olmuştur. Donanmanın sevk ve idaresinin, Çatalca savaşlarında, İstanbul, Bolayır yolu ve Gelibolu yarımadasının korunmasında hizmetleri olmuştur.¹⁸⁰

Bunun dışında bazı Osmanlı gemilerinin topları çıkarılarak karaya tabiye edilmesi sebebiyle savaş kudretinden yoksun kalmıştır. Bazı Osmanlı donanmaları denizyollarını düşmanlarına terk ederek enerjik bir mücadeleye asla geçememiştir. Selanik'te, Preveze'deki her cins deniz kuvvetleri ya batırılmış ya da kendisini batırarak, İzmirdekiler de önemli bir vazife başaramamıştır.¹⁸¹

Osmanlı'nın deniz cephesinde Hamidiye donanmasının önemli başarılarına imza attığı görülür. Hamidiye donanması, Yunan donanmasını, üçe bölmüştür. Yunan denizinde İpsara zırhlısıyla dört muhrip, Adalar Denizinin cenup kısımlarında Hidra zırhlısıyla üç muhrip, Hamidiye'ye tuzak kurdukları halde Hamidiye bu sularda dolaşmıştır.¹⁸²

Hamidiye'de çıkan arızalar geminin bir fabrikaya bağlanmasını gerektirmişti. Geminin İstanbul Tersanesine bağlanması için, Başkomutanlığa bir telgraf çekilerek

¹⁷⁷ Osman Nuri, "Balkan Savaşı Anıları (1912-1913)", çev. Hüseyin Kabasakal, *Askeri Tarih Bülteni*, S:43, Ankara: Genelkurmay Basımevi, Ağustos 1997, s. 166-167.

¹⁷⁸ Işın, a.g.e., s. 411.

¹⁷⁹ Büyüktuğrul, a.g.m., s. 742.

¹⁸⁰ Işın, a.g.e., s. 411-412.

¹⁸¹ Işın, a.g.e., s. 410-411.

¹⁸² Tevfik İnci, *Balkan Harbinde Hamidiye Krıvazörünün Akın Harekatı*, 399 Sayılı Donanma Dergisinin Ekidir, Deniz Basımevi, 1952, s. 75.

durum bildirilmişti. Hamidiye'nin tutacağı yol hakkında ne Başkomutanlık ne de Bahriye Nezareti bir karar veremediğinden bir müddet sonra harp kifayetini kaybetmiştir.¹⁸³

Karadeniz'deki deniz harekatı amacına ulaşmıştır. Ancak bu harekat, sarfedilen enerji, zaman ve kullanılan malzeme ile iyi bir derecede iktisatlı ve maharetli kabul edilememiştir.¹⁸⁴

Osmanlı deniz sevk ve idaresinde donanma komutanlığını Yunanistanla bir donanma muharebesinde isteksizlik göstermiştir. Verilen emirlere rağmen donanma komutanı Alb. Tahir böyle bir muharebeyi hiç istememiştir. Donanma komutanı Alb. Ramiz ise Yunanistanla bir donanma muharebesine yanaşmış ise de boğazın çok yakın bölgesinden ileri geçememiştir. İmroz Deniz Savaşı'nın sonuçlarını iyi değerlendirememiş, sevk edildiği Mondros'ta da bir savaşa yanaşmamıştır.¹⁸⁵

Hava Muharebeleri

Trablusgarp Savaşı'nda düşman kuvvetlerinin başarısında tayyarelerin rolünün gözlenmesi, Osmanlı ordusunun tayyare birliklerini oluşturmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu yeni silahın kullanımında, daha çok iç siyasi çekişmeler nedeniyle konunun teşkilat ve komutası bilgili ve yetkin ellere bırakılmadığından birçok hata yapılarak para ve zaman israf edilmiştir.¹⁸⁶

Balkan Savaşları'nda uçaklar sınırlı bir şekilde kullanılmıştır. Avrupa ülkelerine havacılığı öğrenmek için subaylar gönderilmiştir. Birkaç tane uçak satın alanlar olmuştur. Balkan Devletleri'nin eksigi askerlik açısından yetişmemiş hava

¹⁸³ İnci, a.g.e., s. 69.

¹⁸⁴ Işın, a.g.e., s. 411.

¹⁸⁵ Işın, a.g.e., s.411.

¹⁸⁶ Bülent Yılmaz, "Balkan Harbi'nde Hava Gücü, Askeri Havacılıkta Perdenin Açılışı" *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2006, s.240. Bkz., Yılmaz, a.g.m., s. 252. 1912'de Balkan Savaşı'nın başlangıcında Osmanlı ordularının hava gücünü idare edecek makam net olarak belirlenmemiştir. Tayyareciliği ilk kuran Süreyya Bey Tayyare Komisyonunu Kıtaatı Fenniye ve Mevakii Müstahkeme Müfettişliğinde görevli subaylardan oluşturduğu için savaş süresince havacılık işleriyle ilgili sorumluluk bu müfettişliğin üzerinde kaldı. Avrupa'da ordular, hava gücünün tek bir komuta altında ekip halinde çalışabilmesine önem verirken Osmanlı ordusu bu konuda zaaf içinde kalmıştır.

subaylarıdır. Milis kuvvetlerine yardım edecek hava birliklerinin meydana getirilmesi için büyük yatırımlar gerekmektedir.¹⁸⁷

Bazı rivayetlere göre Balkan Savaşları'nda uçak kullanılmamıştır. Buna sebep; cepheye gönderilen uçakların bakım ve tamiri yapılmadığı için ilk uçuştan sonra bir daha havalandırılmamalarıdır. Tahminlere göre iki monoplan uçak Kırkkilise'de Bulgarların eline geçmiştir. Diğer bir rivayete göre ise; bir Fransız usta pilot, Selanik'ten Vardar vadisine doğru bir uçuş yapmış ve önemli bilgiler getirmiştir. Fakat bu pilot Selanik'in teslimi sırasında uçağıyla beraber Yunanlıların eline geçmiştir. Çatalca hattında birkaç havacının bazı dikkate değer görevleri başardığı tahmin edilmektedir. Uçaklardan kazanılan istifade yapılan masrafları karşılamamıştır. Bulgaristan yabancı ülkelere subaylar göndermiştir. Bunlar öğrenim derecelerine bakılmaksızın havacılık hizmetinde kullanılmışlardır. Ayrıca yabancı pilotlara da müracaat etmişlerdir.¹⁸⁸

Temel eğitimlerini tamamlamış Osmanlı tayyarecileri bile uçuş tecrübelerini arttırmadılar. Birçoğu cephede havacılıkla ilgisi bulunmayan birliklerin emrine verilmiştir. Tayyare müfrezelerinin emrine verilenlerin ise cephede uzun süreli ve uzun mesafeli keşif görevleri yapmaları gerekiyordu. Moral ve fizik güçleri tehlikeli görevlerle yıpranıyordu. Tayyarelerin mecburi inişleri yerden açılan ateş sonucu alınan isabetlerden değil, yetersiz olan bakım ve onarım koşullarından kaynaklanıyordu. Tayyarelerin bakım ve onarımını yapacak Osmanlı makinisti yok gibiydi. Bu vazife tayyarecilerin kendine düşüyordu. Yakıt, yağ ve yedek parça sürekli yokluğu çekilen şeylerdi. Tayyare Mektebinin atölyesinde dahi en basit yedek parçayı üretecek makineler yoktu. Tayyare Mektebinde elektrik dahi yoktu, gece yapılması gereken çalışmalar yağ lambasının ışığında yürütülüyordu. Osmanlı

¹⁸⁷ **Mehmet Ali Nüzhet**, *1912 Balkan Harbi*, sad. Sadettin Gömeç, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1987. s. 1-3., Bkz.; **Gös. Yer** Türkiye 1912 senesi başında Fransız ve Alman malı olmak üzere uçak satın almış ve bu maksatla vergi toplamıştı. Osmanlı ordusu savaşın başlarında 18-20 kadar uçağı sahipti. 1911'den beri Fransa Havacılık Okulu'ndan birçok askeri pilot yetişmişti. Ayrıca Ayestefanos'ta bir hava okulu kurulmuştu. Bundan da bir sonuç çıkmamıştır. Yabancıların başıbozuk pilotlarına da müracaat edildi. Osmanlı askeri idaresi biri İsviçreli olmak üzere ya kışık yirmi pilota sahipti. Bunun yanında; Balkan Savaşları'nda uçaklar daha çok keşif amacıyla kullanılmıştır görüşü vardır. Bulgarlar Edirne'yi, Yunanlılar Yanya'yı ve Sırlar da İşkodra'yı bombaladılar ama bu şehirlerde önemli bir hasar meydana gelmedi. Bkz.; **Richard C. Hall**, *Balkan Savaşları, 1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası*, çev. M. Tanju Akad, İstanbul: Homer Kitabevi, 2003, s. 177.

¹⁸⁸ **Nüzhet**, a.g.e., s. 4.

tayyarecileri sadece bir noktada meslektaşlarından daha şanslıydılar. Avrupa ordularının rasathanelerin önemini anlayamadığı bir tarihte, uçuşta Osmanlı tayyarecilerinin yanına rasıt subaylar atanıyordu.¹⁸⁹

Balkan Savaşları sırasında Osmanlı'da telgraf haberleşmeleri adeta durmuştu. Telsiz, telgraf makinelerini kullanacak kimse bulunamadığından hepsi kullanılmadan kırılmış, bazı yerlerde keşif uçakları da pilot yetersizliğinden kullanılamamıştı. Atlılar ile haberleşmeye dönülmüştü. Savaş sırasında ileri hatlar için hiçbir sağlık teşkilatı veya tedbiri kurulmamış ve alınmamıştı. İlaç, sargı olmadığı gibi yaraları yıkamak için su bile yoktu. Böyle bir durumda düşmanın silahları kadar tehlikeli bulaşıcı hastalıkların çıkması normaldi.¹⁹⁰

3.2. Balkan Savaşları'nın Sonuçları

1912-13 yıllarındaki Balkan Savaşları, Avrupa tarihinde milliyetçilik ve çatışmanın hakim olduğu bir dönemin başlangıcını temsil eder. Bu savaşlar, Balkan halklarının İtalyan ve Alman örneklerini taklit etme ve büyük ulus devletler oluşturma yolundaki ilk ortak gayretleridir. Avrupa'nın büyük güçleri bu duruma kısa sürede müdahale ederek Balkan Savaşları'nın şekillenmesine katkıda bulundular. Balkan Yarımadası'nın sınırları yeniden şekillendirildi, Güney Slav devletlerini, Yunanistan'ı ve Romanya'nın topraklarını genişletti. Bulgaristan Rodop Dağları'nı ve Batı Trakya'yı elde etti, Yunanistan Epir'in büyük bölümünü aldı; Yunanistan ve Sırbistan Makedonya'yı aralarında paylaştılar; Karadağ ve Sırbistan eski Yeni Pazar Sancağı'nı bölüştüler ve Sırbistan Kosava bölgesini aldı.¹⁹¹

Balkan Savaşları, Osmanlı Devleti ile Yunanistan'ın savaşı sonucunda, Rumlar'ın tavırlarında köklü değişiklikler oldu. Bunda Yunanistan'ın gerek gönderdiği ajanlar, gerekse vilayetlerde din adamlarının yaptığı olumsuz propagandanın çok etkili olduğu anlaşılmaktadır. Sıkıyönetim ilan edilmesine rağmen bir yandan Anadolu kökenli Rum eşkiyanın ortaya koydukları eylemlerin

¹⁸⁹ Bülent Yılmaz, "Balkan Harbi'nde Hava Gücü, Askeri Havacılıkta Perdenin Açılışı", *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2006, s. 252-253.

¹⁹⁰ Karal, a.g.e., s. 307-308.

¹⁹¹ Hall, a.g.e., s. IX.

sayısı belirgin bir şekilde artarken Yunanistan'ın Ege adalarını alışından sonra adalı Rum eşkıya vilayet sahillerine çıktı.¹⁹²

Arnavutluk açısından Balkan Savaşları'nın sonuçlarına bakacak olursak; Balkan Savaşları'nın sonucunda Osmanlı Devleti'nin Rumeli topraklarını kaybetmesi, Arnavutluk'u da tehlikeli bir durumda bırakmıştı. Sırpların İşkodra'ya, Yunanlıların Avlonya'ya doğru ilerlemeleri, Arnavutları acil kararlar almaya zorlamıştı. Arnavut aydınlarının çoğu Arnavutluk'un toprak bütünlüğünün korunması için bağımsızlık ilanını en uygun seçenek olarak görmüşlerdir.¹⁹³

Karadağ açısından Balkan Savaşları'nın sonuçlarına bakacak olursak; Balkan Savaşları'nda Karadağlıların askeri şan kazanma beklentileri sonuçsuz kaldı. Karadağ birlikleri Yeni Pazar Sancağı'nın büyük bir kısmını işgal etmişlerse de, hedefleri olan Kosova'daki Prizren'e ulaşamadılar. Yunanlılar ana hedefleri olan Selanik'in işgalini elde etmişlerdi. Bununla birlikte askeri ve politik açıdan zaferleri sınırlandırılmıştı. Yunanlılar Bulgarlarla bir toprak anlaşması yapmamışlardı.¹⁹⁴

Osmanlı Devleti açısından Balkan Savaşları'nın sonuçlarına bakarsak; Balkan Savaşı'nın iç planda Osmanlılar için getirmiş olduğu sonuçlar dört nokta etrafında özetlenebilir:

1. Sınırların daralması,
2. Prestij kaybı,
3. Ulusçuluk düşüncesinin uyanışı,
4. İttihat ve Terakki Partisi iktidarının kuyvetlenmesi.

Dış planda ise Asya'daki Osmanlı eyaletlerinin paylaşılması fikri ve Doğru Avrupa'da dengesizliktir.¹⁹⁵

Osmanlı Devleti'nin kayıplarını belirlemek zordur. Belirlenen sonuçların çoğu gazetecilerin ve diğer gözlemcilerin tahminlerinin sonucudur. Osmanlı kuvvetleri birçok kez muharebe alanından çekildikleri veya kaçtukları için, Osmanlılar ölü ve yaralı sayısı hakkında güvenilir tahminleri ortaya çıkaramamışlardır. Birinci Balkan Savaşı sırasında toplam Osmanlı kayıpları

¹⁹² Engin Berber, "II. Meşrutiyet-Balkan Savaşı Döneminde Aydın Vilayetinde İç Güvenlik Sorunu" *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Dün/Bugün/Yarın*, S. 94-95, Kasım-Aralık 2004, s. 49.

¹⁹³ Kutlu, *a.g.e.*, s. 350.

¹⁹⁴ Hall, *a.g.e.*, s. 89.

¹⁹⁵ Karal, *a.g.e.*, s. 349.

muhtemelen 100 000 kişi civarındadır. Bu yüksek sayıdaki Osmanlı kayıpları Osmanlı Devleti'nin son dayanaklarından birini ortadan kaldırmış ve nihai çöküş sürecini hazırlamıştır.¹⁹⁶

Balkan Savaşları sonucunda Trakya'nın Osmanlılarda kalan kısmı ise 3 bölgeye ayrılmıştı: Mesta-Struma nehirleri arasındaki kısmı Yunanlılara, Meriç-Mesta nehirleri arasındaki kısmı Bulgarlara verilirken, Meriç'in doğusundaki kısmı da Osmanlı Devleti'ne kalmıştı. Balkan Savaşı'ndan sonra bu bölgelerdeki Bulgar ve Yunanlıların toplam nüfusları Türk nüfusunun yarısına bile ulaşamıyordu.¹⁹⁷

3.2.1. Balkan Savaşları Sonucunda İmzalanan Antlaşmalar

Balkan Savaşları sonrasında Avrupalı güçlerin de müdahaleleri sonucunda taraflar arasında Londra ve İstanbul Antlaşmaları imzalanmıştır.

Avrupalı büyük güçler Mayıs 1913'te Osmanlı Devleti ve Balkan Devletleri'ni, Londra antlaşmasının hükümlerini kabule zorladılar. Bu antlaşmayla, Makedonya topraklarının paylaşımı sona ermedi. Antlaşmalarında Arnavutluk topraklarını aralarında paylaşacakları varsayımıyla hareket etmişlerdi. Bunun yerine büyük devletlerin Arnavutluk devleti konusunda ısrarcı olduklarını gördüler. Bağımsız Arnavutluk'un en büyük destekçileri; İtalya ve Avusturya-Macaristan'dı.¹⁹⁸

Londra antlaşmasına göre; Arnavutluk bağımsızlığını kazandı. Girit Adası Yunanistan'a verildi. Osmanlı Devleti'nin sınırı Edirne dışarıda kalacak şekilde Midye-Enez hattı oldu.

Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları'nın ardından hem büyük devletlerle hem de Balkan devletleri ile ittifak arayışlarına hız verdi. Bulgaristan'da da Osmanlı Devleti'ne yönelik girişimler görüldü. Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında 29 Eylül 1913 tarihinde İstanbul'da Türk-Bulgar Barış Antlaşması imzalandı. Antlaşma iki ülke arasında toprak, sınır ve azınlık sorunlarını çözmeye yönelikti. İkinci Balkan Savaşı'nda Bulgaristan'ın Sırbistan, Yunanistan ve Romanya karşısında aldığı

¹⁹⁶ Hall, *a.g.e.*, s. 180.

¹⁹⁷ Metin Ayışığı, "Dünden Bugüne Batı Trakya Meselesi", *OSMANLI*, Cilt:2, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 1999, s. 508.

¹⁹⁸ Jelavich, *a.g.e.*, s. 104.

yenilgi ve bu savaşta Rusya'nın Romanya'nın yanında yer alarak Bulgaristan'ın karşısına geçmesinin yarattığı hoşnutsuzluk ve tepki, bu ülkenin Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurmak istemesinin önemli nedenlerindendir.¹⁹⁹

1913 yılında Bulgaristan'la yapılan İstanbul antlaşmasına göre; Kırklareli ve Dimetoka, Osmanlı Devleti'ne geri verildi. Batı Trakya ve Dedeağaç Bulgaristan'da kaldı.

Balkan Savaşlarının ardından başlayan Türk-Bulgar yakınlaşmasının ilk işareti 1913 İstanbul Anlaşması'nın görüşmeleri esnasında ortaya çıkmıştır. Görüşmelerdeki Bulgar Heyeti başkanı General Savof, bu anlaşmanın imzalanarak daha genel bir Türk-Bulgar ittifakının yapılması arzusunda olduğunu ifade etmiştir. Aralık 1913'te Bulgar Genelkurmay İkinci Başkanı Jekof İstanbul'a gelir. Cemal, Talat ve Halil beylerle yeniden görüşmeler başlar. Müzakerelerden sonra yeni bir metin hazırlanırsa da kesin bir sonuç alınamadı.²⁰⁰

14 Kasım 1913'te Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında Atina Anlaşması imzalandı. Bu antlaşma; Batı Trakya'da yaşayan Müslüman Türk azınlık açısından Yunanistan'a en fazla sorumluluk getiren antlaşmadır. Bu anlaşmanın 2. maddesine göre; 1830 Londra Protokolü ile 1881 tarihli İstanbul Sözleşmesi'nin hükümleri yürürlükte kalmaya devam edecektir. Anlaşmanın 11. maddesine göre; Yunanistan'a bırakılan topraklarda kalanların yaşam, mal, din ve gelenekleri güvence altına alınacak ve bu insanlar Yunan kökenli vatandaşlarla aynı haklara sahip olacaklardır. Dinlerinin gereklerini de açık bir şekilde yerine getirebileceklerdir. Halife sıfatıyla Padişahın ismi de hutbelerde okunmaya devam edecektir. Müslüman toplumların muhtariyetine ve hiyerarşik yapısına dokunulmayacaktır. Sahip oldukları gayrimenkul ve fonlara el konulmayacaktır. Müslümanların dini liderleriyle aralarındaki ilişkilere müdahale edilmeyecek; bu dini liderler, İstanbul'daki Şeyhülislamlık makamına bağlı olmaya devam edeceklerdir. Müftüler, Müslüman halk tarafından seçilecektir. Baş müftü, Yunanistan'daki bütün müftülerin seçecekleri üç aday arasından Yunan Kralı tarafından atanacaktır. Bu atamayla

¹⁹⁹ Ömer Turan, "Balkan Savaşlarından Kurtuluş Savaşı'na Kadar Uzanan Süreçte Türk-Bulgar İlişkileri (1912-1920), *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-Bulgar Askeri-Siyasi İlişkileri*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2005, s. 96.

²⁰⁰ Turan, a.g.m., s. 99.

birlikte Osmanlı padişahı, kendisine bir belge görevlerini yerine getirmesini sağlayacaktır.²⁰¹

Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'la Osmanlı Devleti arasında barış anlaşmaları imzalanmasına karşın oradaki esirlerin yurda dönmeleri, çok büyük sorunlar yaratmıştı. Binlerce Türk esirinin hem esir oldukları ülkelerde karşılaştıkları sağlık sorunları, hem de dönüşleri ve yolculuk sırasında ortaya çıkan sağlık sorunları ile Hilal-i Ahmer büyük ölçüde ilgilenmek zorunda kalmıştı.²⁰²

1913 yılında Sırbistan'la yapılan İstanbul antlaşmasına imzalanmıştır. Bu antlaşma içerisinde de, Türk toplumunun durumuna ilişkin hükümler bulunmakta, Balkanlardaki Türk halkın din ve mezhep özgürlüğü, Türkçe öğretim yapan ilk ve orta öğretimlerin açılması hususuna yer verilmiştir.

3.2.1. Göç

Balkanlarda Türklere karşı kurulan komitacılık, Balkan harbinden çok daha önce başlamış, önce Edirne ve oradan da İstanbul'a doğru göçler hızlanmıştır. Bu muharebelerden istifade eden Bulgarlar, Müslüman-Türk unsurları göçe mecbur etmeye başlamışlardır. Hikmet gazetesinin 14 Ekim 1912 tarihli nüshasında, "30 seneden beri Bulgarlar Müslümanları kovma planını eksiksiz yerine getirmektedir. Bu defa da 30-40 000 müslümanı türlü vahşetlerle hicrete mahkum edecekleri anlaşılıyor" denilerek zorunlu göç olgusu vurgulanmıştır. Bulgar zulmüne tahammül edemeyen Müslümanlardan 60 000 hanenin, aileleriyle Razlık kazasına geldiği Dahiliye Nezaretince bildirilmiştir. Çok büyük insan kütlesinin birden ülkeden ayrılması ekonomiyi felce uğratmıştır. Bunun üzerine Bulgar hükümeti Osmanlı Devleti'ne göç etmek isteyen Türklerden, göç etmelerine engel olmak amacıyla çok fazla vergi talep etmeye başlamış, bu sebepten birçokları göçten vazgeçmiştir. Daha sonra ise alınan bir kararla Müslümanların göçleri yasaklanmış, iskelelerden vapurlara binmelerine izin verilmemiştir. Buna rağmen Kırcaali ve Tamraş

²⁰¹ Fatma Tunç Yaşar, *Batı Trakya, Meriç'in Öbür Yakası*, İstanbul: İHH İnsani Yardım Vakfı Yay., 2005, s. 30-31.

²⁰² Seçil Karal Akgün-Murat Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, Ankara: Kızılay Yay., 2002., s. 133.

taraflarından birçok Müslüman kaçmak suretiyle Osmanlı Devleti'nin topraklarına gelmişlerdir.²⁰³

İtalya'nın 1911'de Trablusgarp'ı işgali sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'na göç eden mültecilerle özel olarak ilgilenecek bir komisyon kuruldu. Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında Müslüman göçünün büyük miktarlara ulaşması ile birlikte daha geniş bir düzenlemeye gidilerek 13 Mayıs 1913'te İskan-ı Muhacirin Kanunu kabul edildi.²⁰⁴

Balkanlarda Müslüman-Türklere yapılan zulümler, Balkan Savaşı sırasında daha şiddetli bir şekilde devam etmiş, Bulgarlar işgal ettikleri yerlerdeki Müslümanları çeşitli işkencelerle öldürmüşlerdir. Bu zorluklara dayanamayan birçok kişi de göçe devam etmiştir. Razlık'ta toplanan göçmenler de Bulgar katliamına uğramışlar, canlarını kurtaranlar, Almanya hükümeti aracılığıyla kendilerinin oradan aldırılmaları için, Osmanlı hükümetine başvurduklarından, hükümet durumu Selanik Almanya konsolosuna tebliğ etmiştir. Almanya sefaretinden gelen cevabi muhtırada, Drama-Selanik demiryolunun Bulgar askeri nakliyatına tahsisinde ve Drama-Razlık yoluyla, Karasu Menba'ı civarında bulunan "Mahmiyye" köyü yollarının asayiş ve emniyeti sebebiyle geçilemeyecek bir hale getirilmiş olmasından, ahalinin nakillerinin imkansız olduğu, bunun için muharebenin sona ermesinin beklenilmesinin gerekli olduğu belirtilmiştir. Öte yandan savaş sırasında ele geçirilen Bulgar esirlerin birçoğunun ceplerinde küpe ve yüzüklerle süslü kadın kulak ve parmakları bulunmuştur.²⁰⁵

Bulgarlar, Türklere karşı uyguladıkları baskılarda Osmanlı Devleti içerisindeki Bulgarların yardım ve rehberliğinden büyük ölçüde faydalanmışlardır. Hatta kendilerine yardım etmeyen Bulgarları öldürmüşlerdir.²⁰⁶

Bulgarların Edirne'ye girdikten sonra uyguladığı zulümler üzerine şehirde gayrimüslimler de dahil olmak üzere göç başlamıştır. Bulgar ordusu Edirne'yi boşaltmadan bir gece evvel, zorla evlere girip millet ayırmaksızın birçok kişiye tecavüzlerde bulunmuşlardır. Bu sebepten Osmanlı ordusunun şehre girişini Müslim ve Gayrimüslim bütün ahali coşku ve şükranla karşılamışlardır. Daha sonra Edirne

²⁰³ Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 31-32.

²⁰⁴ DüNDAR, *a.g.e.*, s. 60.

²⁰⁵ Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 32-33.

²⁰⁶ Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 36.

halkı mezalimi dünya insanlığına karşı protesto etmek ve Edirne vilayetinin geri kalan kısımlarının kurtarılmasını talep etmek için teşebbüse girişmişlerdir. Edirne'deki İslam ileri gelenleriyle Rum, Ermeni ve Musevi dini liderleri toplanarak açık bir miting yapılmasına karar vermişler, yapılan mitinge 40 000 kişi katılmıştır.²⁰⁷

Balkan Savaşları sırasında Yunanlılar ve Sırp larca da Türklere çeşitli baskılar yapıldığına orada yaşayan Türklerin de göç etmek zorunda kaldığına şahit olunmuştur. Sırp lar özellikle Arnavutlar hakkında, Yunanlılar ise başta Selanik olmak üzere, işgal ettiği Türk topraklarında, Türklere karşı çeşitli baskı ve katliamlara sebep olmuşlardır. Şehirdeki bütün Türk gazetelerinin de neşri yasaklanmıştır. Selanik halkı, Yunanlılardan gördükleri baskı üzerine Almanya konsolosuna müracaat ederek kendilerinin de diğer ecnebi memleketlerde bulunan Osmanlı tebaası gibi himaye edilmesini istemiştir. Konsolos, Yunanlılar nezdinde teşebbüse geçmişse de, bir sonuç elde edilememiştir. Bulgaristan Müslümanlarının ileri gelenleri de Selanik'teki baskılara son verilmesi için Yunanistan hükümetine tebligatta bulunulması yolunda çalışmışlardır.²⁰⁸

Yunanistan hükümeti, işgal ettiği arazilerdeki Müslümanların toprak ve eşyalarını Hristiyan halka mal etmeyi ve yarıcılıkla geçinen bir takım Rum çiftçiye Türklerin terk edeceği araziye vermeyi planlamaktaydı. Romanya, Sırbistan, ve Bulgaristan'daki Müslüman halk da aynı gayeyle göçe mecbur edilmiş, bunun sonucunda da buradaki Türklerin sayısı gittikçe azalmıştır. Göçmenlerden alınan bilgilere göre; Bulgar ordusu Türk topraklarının işgali sırasında mal ve gayrimenkulde gasp etmiştir.²⁰⁹

Makedonya'dan kitlesel göçler olmuştur. Göç edenler İstanbul'a gelerek camilere doldular. İstanbul'daki sefalet inanılmayacak kadar korkunç bir hal almıştır. Türk kadınının hasta bakıcılığı da bir nevi o günlerde başlıyordu. Issız ve çamurlu sokakların köşelerinde duvarlara dayanarak yürüyen yaralı askerlerin, titreyen muhacirlerden başka kimse görünmüyordu.²¹⁰

²⁰⁷ Halaçoğlu, a.g.e., s. 34.

²⁰⁸ Halaçoğlu, a.g.e., s. 36-37.

²⁰⁹ Halaçoğlu, a.g.e., s. 42-43.

²¹⁰ Halide Edip Adıvar, *Mor Salkımlı Ev*, İstanbul: Yeni Matbaa, 1963, s.162-163.

Balkan Savaşı sırasında pek çok Müslüman olmayan unsurda mezalimden kurtulmak için Anadolu'ya gelmiştir. Balkan devletlerinden genelde Sırp ve Karadağlılar Arnavutlara, Bulgarlar Musevi ve Rumlara, Yunanlılar da Musevi ve Bulgarlara büyük ölçüde zulüm yapmışlardır. Bulgarların Edirne'ye gelmesiyle, önceki savaşta meydana gelen katliamların hala izlerini taşıyan birçok Müslüman, Ermeni ve Rum aileleri, İstanbul'a kaçmıştır. Edirne'nin ileri gelen Ermeni, Rum, Musevi ve Müslümanları Bulgar zulmünü protesto amacıyla miting düzenlemişlerdir.²¹¹

Balkan Savaşları'yla başlayan göçler kısa zamanda kitle göçlerine dönüşmüştür. Londra, Atina ve İstanbul Antlaşmaları'nın imzalanmasıyla göç hareketi daha da hızlanmış, göçmenler, Edirne ile İstanbul arasında yığılmışlardı. Bir yıllık gelirini aşmamak kaydıyla kasadan göçmenlere yardım için para ayrıldı. Ancak bağışlara ağırlık verilmesi de kararlaştırıldı. Hilal-i Ahmer, göçmenlere bakım için Edirne-İstanbul arasında Pavlu, Sofiler, Dimetoka, Çerkezköy, Lüleburgaz ve Sirkeci'de altı istasyon hazırlatmıştı. Cemiyet'in Hanımlar Merkezi, göçmenlerin kendilerine yeterli hale gelebilmelerini sağlayabilmek için onları Sanat Evi'nde üretgen hale getirmiştir.²¹²

Balkan Savaşı, Amerika ve Rusya'ya yönelik göçü tetikledi. Göç edenlerin çoğunluğunu Ortadoğu halkı oluşturmaktaydı. Türk arşiv kayıtlarına göre, 1913'te Arjantin'deki Osmanlı vatandaşlarının sayısı 100 000'i bulmuştu. Arjantin'deki Osmanlı toplumunun yakınlarına gönderdiği para devletin döviz kaynaklarından birisini oluşturuyordu. Sadece 1913 yılında Arjantin'den banka havalesiyle gönderilen meblağ 240 milyon kuruştı. Arjantin'deki Osmanlı varlığının teşebbüsleriyle iki ülke arasında ilişkiler başlamış ve 1912 yılında konsolosluk sözleşmesi imza edilmiştir. Gidenlerin belirli bir süre sonra geri dönmeleri ve giden nüfusun çoğunluğunu bekarların oluşturması güçlü ve kuvvetli toplumun kurulmasına izin vermemiştir. Osmanlı toplumu, Balkan Savaşı'ndan milli mücadelenin sonuna kadar topladıkları paraları göndermek suretiyle anavatanında yurt savunması yapanlara maddi ve manevi yardımdan geri durmamışlardır.²¹³

²¹¹ Halaçoğlu, a.g.e., s. 63-64.

²¹² Akgün-Uluğtekin, a.g.e., s. 125-128.

²¹³ Nedim İpek, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, Trabzon: Serander Yay., 2006, s. 304,307.

Balkan Harbi'ni müteakip Rumeli'deki Rumların, Batı Anadolu'da çoğunluğu Rumlar lehine temin etmek için, aileleriyle İzmir ve Balıkesir havalisine geldikleri tespit edilmiştir.²¹⁴

1912-1913 Balkan Savaşları sonucunda; Jön Türk subay ve memurları, evlerini ve yurtlarını kaybettiler. Aileleri de bulundukları toprakları bırakarak kaçmak zorunda kalmış ve Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli yerlerinde göçmen konumuna düşmüşlerdi. Ancak bu durum, Jön Türkler'de eski topraklarını kurtarma duygularını geliştirmede. Tam tersine Anadolu'yu yeni bir vatan olarak benimsemelerine yol açtı.²¹⁵

Osmanlı Devleti'nde göçmenlerin yerleştirilmesi, 23 Ocak 1913 darbesinden sonra İttihatçı olan hükümet için ciddi bir sorun oluşturmuştu. İttihatçılar, göçmen sorununa çözüm olarak, Rumları ve Bulgarları Anadolu ve Trakya'dan göç etmeye zorlayarak fiili bir nüfus mübadelesi olabileceğini düşünüyorlardı. Onlara göre bu süreci başlatan Balkan devletleriydi. Ancak Babıali, yabancı devletlerin müdahalelerinden çekindiğinden bunu hiçbir zaman resmi politika haline getirememişlerdir.²¹⁶

Halil Menteşe'nin anılarında belirttiğine göre; Batının baskısından çekinen Osmanlı Devleti resmi olarak Balkan göçünü önler gözüktürken Yunanlıların sınırları dahilindeki Türkleri zorla göçürme politikasına tepki olarak el altından söz konusu göçün gerçekleşmesini desteklemekteydi. 1 Temmuz 1914 tarihinde Türk ve Yunan hükümetleri Makedonya Türkleri ile Aydın ve Doğu Trakya'daki Rumların mübadelesini kararlaştırdı. Söz konusu anlaşma Birinci Dünya Savaşı çıkınca askıya alındı.²¹⁷ Balkan Tarihçileri de savaşta Türklerin katledildiğini belirtmişlerdir.²¹⁸

²¹⁴ Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 116.

²¹⁵ Zürcher, Savaş, Devrim..., s. 153.

²¹⁶ Feroz Ahmad, İttihatçılıktan Kemalizme..., s. 109-110.

²¹⁷ İpek, *a.g.e.*, s. 188-189.

²¹⁸ Makedon tarihçisi Manol Pandevski "Ustrumca (Strumiça) Tarihi" konulu 1969 yılında yayınlanan kitabında şunu yazmaktadır: "Birinci Balkan Savaşı'nın ilk günlerinde, Sırlar, binlerce Türk'ü katlettiler. Aleksandar Matkovski, 1979 yılında yayınlanan Kumanova tarihli eserinde "Birinci Balkan Savaşı'nda Sırlar, Türkleri ve Türk olmayan Müslümanları öldürdüler, mallarını, mülklerini yağmaladılar, Türk ve Müslüman kültür eserlerini tahrip ettiler." diyor. Pater Stoyanov, "Balkan Savaşlarında Makedonya" başlıklı yapıtında şunu vurgulamaktadır: "Balkan müttefik orduları, terör çeteleri ve yerli Hristiyanlar yüz binlerce Türk'ü katlettiler. Yunan askerleri ve Rum çetelerinin istila ettikleri Türk topraklarında yaşayan Türkler'e yaptıkları işkence ve mezalim tüyler ürpertici oldu". bk. Muzaffer Tufan, "Sırp Kaynaklarına Göre I. Balkan Savaşı", 90. Yılında Balkan Savaşları ve

A.Geron'un günlüğünde Edirne'de ilk göç edenleri anlatmıştır. Bu göç edenler Osmanlı memurlarının hanımları ve çocukları oldu. Karaağaç yolunun üzerinde günlerce yolcu ve eşya taşıyan bir araba kuyruğu görüldü. Bu akın yüzünden istasyonda çok büyük bir izdiham meydana geldi.²¹⁹

1913'te imzalanan İstanbul Antlaşması'nın 9. maddesine göre bu tarihe kadar Doğu Trakya'yı terk eden Bulgarlar iki yıl içinde kendi ülkelerine dönebileceklerdir. Ancak takip eden savaş yılları sebebiyle pratikte bu hüküm uygulanamamış, Bulgar göçmenleri ve Doğu Trakya'daki emlak sorunu, 1924'te yeni dostluk antlaşmasının yapılması için başlayan Türk-Bulgar görüşmelerine kadar sonuçsuz kalmıştır. Oysa Bulgar Dışişleri Bakanlığı'nın resmi verilerine göre, 1924 yılında Türkiye'de sadece 8 ilkokul ve rüştiye Bulgar okuluna karşılık Bulgaristan'da 1624 Türk okulu ve 33 medrese bulunmaktadır.²²⁰

Mübadele köylerin tamamıyla mübadelesi suretinde vuku bulacaktır. Nefs-i kura ile etrafındaki emvalin mübadelesi iki hükümetin himayesi tahtında ve mübadele olunacak köyler heyet-i ihtiyariyesinin iştirakiyle icra olunacaktır. Bu protokol 16/29 Eylül 1913 tarihinde iki nüsha olarak Dersaadet'de tanzim olunmuştur.²²¹

Türk Dışişleri Bakanı T. R. Aras şöyle diyor: "Gerçekte nüfus mübadelesi Balkan Savaşı esnasında yapılmış bulunuyor. Bu gerçek, bir antlaşma ile kanunlaştırılmalıdır. Türkiye, kapılarını Bulgar tebaasından olanlara geniş olarak açıyorsa da bu, Türkiye'den kaçanlar için geçerli değildir" demiştir.²²²

İstanbul Muahedesiyle Edirne, Kırkkilise ve civarındaki Bulgarlar, Bulgaristan'a göç ettirilmişlerdir. Sıra Trakya'daki Rumlara gelmişti ama yeni bir harbi doğurabileceği için dikkat edilmesi gereken bir işti. Alınan tedbir şu oldu: Valiler ve diğer memurlar işe müdahale eder görünmeyecek, yalnız Rumlar

Lüleburgaz Muharebeleri, 26 Ekim 2002, yay. kur. Hüseyin Salman-Ali Arslan, Kırklareli: Lüleburgaz Belediyesi Kültür Yayınları, 2004, s. 45.

²¹⁹ Edirne'deki Alyans Kız Okulu Müdiresi A. Geron'un Birinci Balkan Savaşı Sırasında Edirne Muhasarası sırasında tutmuş olduğu Fransızca bir günlük vardır. Okul müdiresinin günlüğü bir yandan savaş altında yaşayan Edirne halkının sıkıntılarını, günlük korku ve çilesini dile getirirken diğer yandan da Edirne Yahudi cemaatinin bir kesitine ışık tutmakta, cemaat ileri gelenleriyle okul müdiresi arasındaki çekişmeleri gün ışığına çıkarmaktadır. Bkz.; Rifat N. Bali, "Edirne... Günlük I", s. 35.

²²⁰ *Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar ilişkileri (1913-1938)*, Ankara: T. C.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın Nu: 16, 2002, s. XXIX.

²²¹ *Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar ilişkileri (1913-1938)*, s. 20.

²²² *Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar ilişkileri (1913-1938)*, s. LV.

ürkütülecekti. Bu talimat dahilinde hareket başladı. Balkan Harbi'ndeki hıyanetlerin tepkisiyle maneviyatı bozulmuş olan Rum halkı gitmek üzere ayaklandı. 100 000 e yakın Rum Yunanistan'a gittiler. Aynı tarzda İzmir civarındaki Rumların göçü teşvik edildi. Urla ve Çeşme'de göç başladı. Öte yandan Bergama, Dikili ve Menemen Rumları da ayaklandılar. Bu defa Venizelos durumu protesto ile harp hazırlıklarına başladı. Babıali ise; bu işte hükümetin bir müdahalesi olmadığı, Balkan Harbi'nin tepkisi olarak yerli Hristiyan halkın maneviyatının bozulduğu ve kendi arzularıyla göç etmekte olduklarını bildirdiler. Durumu tetkik için Dahiliye Nazırı ile beraber birer murahhas tayin edilmesi için süferaya notalar gönderildi. Sefirler, Babıalinin teklifini kabul ettiler. Baş tercümanlarını İzmir'e gitmek üzere murahhas tayin ettiler. Dahiliye Nazırı ile İzmir Valisinin Hristiyan halkı durdurmak için gösterdikleri çaba bir sonuç vermedi. Yunan hükümetine bildirilmek suretiyle olası bir harp önlenmiş oldu. Netice itibariyle İzmir civarında 200 000 e yakın Rum Yunanistan'a gitti. Trakya'da Rumların göçü devam ederken Edirne Valisi Hacı Adil Bey teftiş esnasında suikaste uğramıştır.²²³

3.2.3. Balkan Savaşları'nın Eğitimsel ve İktisadi Etkileri

Balkan Savaşları'nın Eğitimsel Etkileri

Balkan yenilgi ve felaketleri, Osmanlı aydınlarının düşünce yapısında bir dönüm noktası olmuştur. Aydınlar, yenilgi ve yıkımların nedenlerini araştırmış, öz eleştiri yapmışlar ve toplumsal sorunlarla daha derinden ilgilenmeye başlamışlardır. Bu amaçla kitaplar, gazete ve dergilerde pek çok yazı yayınlanmıştır. Balkan Savaşları; Osmanlının her alanda geçmiş tutum ve uygulamalarının savaşıla sınanması olarak algılanmış ve bu acı toplumsal deneyimlerle bir eleştirel bakış açısı oluşturulmuştur. Balkan yenilgisinin eğitimle ilgili olduğunu ileri sürenler eğitimciler olmuştur.²²⁴

²²³ Halil Mentеше'nin Anıları, s. 165-166.

²²⁴ Yahya Akyüz, "Balkan Savaşları'nın Eğitimsel Nedenleri ve Sonuçları", 90. Yılında Balkan Savaşları ve Lüleburgaz Muharebeleri, 26 Ekim 2002, yay. kur. Hüseyin Salman-Ali Arslan, Kırklareli: Lüleburgaz Belediyesi Kültür Yayınları, 2004, s.89,91.

Balkan ve Avrupa Devletleri'ne karşı kadınların da toplantılar düzenlediği, konuşmalar yaptığı görülür. Bunlar Osmanlı döneminde ilk kadın hareketleri arasında yer alır. Ocak ve Şubat 1913'te üniversitede yaptıkları toplantılarda genellikle kadın öğretmenler konuştu ve Balkanlıların Türklere karşı giriştikleri soykırımı ve vahşeti, insan hakları savunuculuğunu yapan Avrupa Devletleri'ni protesto ettiler.²²⁵

Eğitimde de Osmanlılık iflas etti, Türk milliyetçiliği gelişmeye başladı. Balkan Savaşları'nda öğretmen ve öğrenci şehit olmuş, bu da Osmanlı eğitiminin gelişmesine önemli bir darbe vurmuştur. Ayrıca İstanbul ve civar bölgelerde okullar ya askeri amaçla ya da göçmenlerin sığınma yeri olarak kullanılmış, bu durum eğitim öğretimin durmasına yol açmıştır. Medreseler Balkan Savaşları'nın etkisiyle çağdaşlaşma ihtiyacı duymaya başladılar ve bu yolda bazı girişimlerde bulundular. Balkan felaketleri, ülkedeki azınlık ve yabancı okulların zararlı çalışmalarının daha çok fark edilmesine yol açtı²²⁶

Balkan Savaşları'nın Ekonomik Etkileri

Balkan Savaşları kötü olan Osmanlı ekonomisini daha da kötü duruma sokmuştur. Osmanlı Devleti, bozulan ekonomisinin düzelmesi için çözüm yolları aramıştır.

Osmanlı Devleti'nin ekonomik durumu kötüydü. Savaşların masraflarına ek olarak Arnavutluk, Suriye ve Yemen isyanları devletin maddi gücünü tüketmişti. İç ve dış borçlar ile bunların faizleri, altından kalkılamayacak duruma gelmiş ve bundan dolayı ordunun araç, gereç, ev ve silah ihtiyaçları temin edilememiştir. Ordunun muharebe eğitimi çok yetersiz, birlik mevcutları % 35 gibi düşük seviyede, ulaştırma imkanı kısıtlı, ikmal teşkilatı işlemez durumda, harp stokları yetersiz ve hareket kabiliyetinden yoksun durumdaydı. Ordu içinde birlik beraberlik, disiplin ve askerlik anlayışı yoktu.²²⁷

²²⁵ Akyüz, a.g.m., s. 101.

²²⁶ Akyüz, a.g.m., s. 108.

²²⁷ İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1913, Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi*, Ankara: TTK Basımevi, 1993, s. 10-11.

1912 Balkan Savaşları sonucu ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalan Babıali 1913 tarihinde bir kez daha kredi talebinde bulununca Fransa, Tunusluların ve Faslıların statüsü hakkında yeni bir düzenlemenin uygulamaya konmasını talep etti. Müzakereler sonrası Tunuslular, Türk topraklarında bulunan Cezayirli kadar Fransız himayesinden yararlanma imtiyazını elde ettiler. 18 Aralık 1913 tarihli Osmanlı-Fransız Antlaşması ile Türkiye’de ikamet eden Tunuslular ve Faslılar, Fransa veya Osmanlı tabiiyetini seçmek hususunda serbest bırakıldılar. Geçici bir süre için Osmanlı topraklarında bulunan Tunuslular ve Faslılar Fransız tebaası kabul edildiler.²²⁸

3.2.4. Balkan Savaşları’nda Osmanlı Devleti’nin Sağlık Sorunları

Osmanlı ordusunun yenilgiye uğradığı Balkan Savaşları’nda, seferber edilen ordunun sağlık işleri iyi hazırlanmamıştı. Sıhhiye bölükleri ve seyyar hastanelerin kadro ve malzemeleri büyük zorluklarla ikmal edilmişti. Atanma işlemlerinde karışıklıklar yaşanmış, bir şahıs aynı zamanda iki yere tayin edilmiş, Sıhhiye Dairesi tayinini yaptığı hekime birliğinin nerede olduğunu belirtmekte aciz kalmış, Tuzla’da bulunduğu söylenen birlik Çatalca’da çıkmıştı.²²⁹

Balkan Savaşları’nın ilk döneminde sağlık hizmetleri, bozguna uğrayan ordunun durumu gibi bir seyir takip etmiş, ikinci döneminde lekeli tifo hariç daha iyi bir seviyede gittiği söylenebilir. Seyyar ordu sağlık hizmetlerinin strateji ve idaresi hususundaki dikkatsizce ve bilgisizce verilen emirlere rağmen bir dereceye kadar düzenle yürütülmüştür.²³⁰

Balkan Savaşları’nda Osmanlı Devleti’nde hastaneler, ilaç ve tedavi yokluğundan, hastaların ölüleriyle dolup taşıyor. Skorbit, zatürree, fizyolojik kuvvetsizlik, kolera görülen başlıca hastalıklardandır. Hazırlıksız yakalanan hekimler yaraları sarmak için adi pamuklar kullanıp sargı bezlerini o anda hazırladılar. İlk

²²⁸ İpek, a.g.e., s. 242-243.

²²⁹ Uzel, a.g.m., s. 212.

²³⁰ Uzel, a.g.m., s. 217.

muharebeden itibaren dezenfektanlar tükendi ve hükümet kötü bir şekilde donatılmış olan özel eczanelere müracaat etmek zorunda kalmıştır.²³¹

1912 yılı sonunda Osmanlı ordusu Çatalca hattına çekilmiş, savunma tertipleri almış, eksikliklerinin tamamlanmasını hızlandırmıştı. Başta kolera olmak üzere görülen diğer salgın hastalıkların söndürülmesine çalışılmıştı.²³²

1913 yılı sonlarında Enver Paşa'nın reform teklifi üzerine bir Alman heyetinin gönderilmesi Alman İmparatoru Wilhelm tarafından kabul edilmiştir. 1913 yılı Aralık ayında Liman von Sanders Paşa'nın başkanlığında "Heyet-i Islahiyye" (Reform Kurul) adı altında 40 kişilik bir Alman ekibi İstanbul'a gelmiş, Balkan hezimetini gidermek amacıyla bütün askeri yönetim, sorumluluğu bunların eline bırakmıştı. Reformlara başlarken, Balkan Savaşı'nda asker hekimliğine yararlı olamadıkları ve yarayamayacakları anlaşılan yüzlerce hekim bir günde emekliye sevk edilmiş, askeri sağlık işlemlerinin başına genç elemanlar getirilmişti.²³³

Hilal-i Ahmer Cemiyeti

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, savaş başlar başlamaz savaştan ve yaralanan askerler, elden çıkan yörelerden anavatana gelen göçmenler, bu zorlukların doğurduğu açlık, yoksulluk, işsizlik, göçlerle gelen savaş dulları ve yetimleri, elverişsiz koşullar dolayısıyla hızla yayılan bulaşıcı hastalıklar gibi felaketler üzerine harekete geçti.²³⁴

Balkan Savaşları öncesinde Edirne'de 1912 yılı Temmuz ayında meydana gelen deprem, sonra da Burdur ve Isparta depremleri ve bunu izleyen kolera salgınında Hilal-i Ahmer Cemiyeti yardıma koştu. Özellikle savaş bölgesi olması nedeniyle sağlık personelinin savaş yaralılarıyla meşgul olduğu sıradaki Edirne depremi üzerine Hilal-i Ahmer yönetim kurulu, kararlar almak zorunda kaldı. Felakete uğrayanların barınabilmeleri için barakaların yapılması zaman alacağından, evleri yıkılmış halkın sokaklarda perişan olmalarının önlenmesi için İstanbul'dan

²³¹ Rıfat N. Bali, "Edirne Muhasarası Sırasında Tutulmuş Bir Günlük-III", *Tarih ve Toplum*, Cilt: 32, Sayı: 192, Aralık 1999, s. 29.; Doktor bulmakta da zorluk çekildiği belirtilmiştir. Bkz.; Çobanoğlu, *a.g.e.*, s.36-37.

²³² Uzel, *a.g.m.*, s. 216-217.

²³³ Uzel, *a.g.m.*, s. 218.

²³⁴ Akgün-Uluğtekin, *a.g.e.*, s. 99.

Dahiliye Nezareti'nden Edirne Valisi, seferberlikteki askerlerden alınamayacağını belirterek yeterli miktarda çadır gönderilmesi için ricada bulunmuştu.²³⁵

Savaş başladıktan sonra çarpışmalar sırasında basın, cepheden haberler yansıtırken, Hilal-i Ahmer Cemiyeti faaliyetlerine de geniş yer vererek kamuoyunun Cemiyet'i benimsemesini sağlamaya çalışıyordu. Basının duyurduğu başka bir önemli bir sorun da hastanelere bakım ve genel hizmetler için gereken malzemenin sağlanmasıydı. Bu katkılar, savaş mağduru halka ve göçmenlere olanak sağlamak üzere kullanılıyordu.²³⁶

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Ekim ayının ilk iki haftası içinde sekiz askeri hastane kurabilmişti. Kurulabilen hastanelerden ilki, 10 Ekim 1912'de İstanbul'da açılan Kadırga Hastanesi oldu. Bunun yanı sıra, hastalara fahri katkılarda bulunan, aralarında pek çok yabancının, hatta prenseslerin de bulunduğu gönüllü hastabakıcılar ordusu oluşturuldu.²³⁷

Balkan Savaşlarının ikinci aşamasında, savaş alanının Çanakkale dolaylarını da kapsayabileceği belirginleşmişti. Bunun üzerine Cemiyet, Gelibolu ve Çanakkale'de de hastaneler kurdu. Gerekli durumlara yaralı ve hastaların İstanbul'a götürülebilmeleri için Osmanlı Seyrüsefer İdaresi, kömür gibi işletme gereksinimleri Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından karşılanmak üzere Cambridge Vapuru'nu ayırdı. 20 Ekim 1912'de ise her türlü giderini Saray'ın üstlendiği bir de özel Saray Hastanesi geliştirildi.²³⁸

Edirne ve Üsküp hastaneleri ise Trakya ve Makedonya bölgesinde hızla artan yaralı ve hastalara hizmet vermekteydi. Edirne Hastanesi'ne Cemiyet, türlü gereksinme maddeleri göndermek istemiş, ancak Bulgaristan bunu onaylamamıştı. Kuşatma süresinde Edirne'nin alabildiği tek yardımsa, mütareke koşulları olduğu için Bulgaristan'ın engelleyemediği, Darülfünun Hastanesi Başhekimisi Dr. Derviş Bey tarafından götürülen kısıtlı sağlık malzemesi olmuştur. Edirne'nin Türkler tarafından geri alınmasından sonra Hilal-i Ahmer'in yeniden geliştirdiği Edirne Hastanesi için Cemiyet'in Genel Merkez üyelerinden Doktor Bahaddin Şükrü Bey'in öncülüğünde Zabit Mektebi, Cemiyet'e verilmişti. Savaş koşulları nedeniyle bir süre

²³⁵ Akgün-Uluğtekin, *a.g.e.*, s. 133-134.

²³⁶ Akgün ve Uluğtekin, *a.g.e.*, s. 117-119.

²³⁷ Akgün-Uluğtekin, *a.g.e.*, s. 105.

²³⁸ Akgün-Uluğtekin, *a.g.e.*, s. 108-109.

Edirne ile her türlü haberleşme kesilmiş ve Hastane raporları alınamamış, Dr. Bahaddin Şükrü Bey de telsiz ve telgrafla gerekli malzemenin Edirne'den sağlanıp Hastanede kullanılarak yararlı hizmetler verildiğini merkeze bildirmişti.²³⁹

Balkan Savaşları sırasında Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin donatım ve personel sorumluluğunu da kısmen yüklediği hastaneler vardı. Cemiyetin hastaneler kurarken karşılaştığı sorunların belki de en önde geleni, yer sorunuydu. Bu sorun, genellikle Hilal-i Ahmer'in başvurusu üzerine Cemiyet yönetiminin ve halkın yaklaşımına göre çözülüyordu. Selanik hastanesi kurulurken yapılan başvuru üzerine İttihat ve Terakki Cemiyeti, bu kentteki İttihat ve Terakki binasının hastaneye dönüştürülerek sağlık hizmeti vermesini sağladı. Hastanenin hasta ve yaralılarla doluyken Bulgar ve Yunanlı askerler burayı işgal ederek ele geçirmek istemişlerdir. Hastanenin işgali, hastane kadrosundaki Operatör Dr. Dreyfus'un söz konusu ülkelerin konsolosluklarına başvurmasıyla durdurulmuştu.²⁴⁰

Cemiyet, Çerkezköy'de, Çorlu'da, Lüleburgaz'da, Kuleli'de, Burgaz'da ve Pavlu'da gıda dağıtım istasyonları açtı. Buralardan geçen yaralılara ekmek, çorba, çay, kahve, yoğurt, bisküvi dağıtılıyordu. Hilal-i Ahmer, Çatalca cephesinde de kolera ile mücadele etmek üzere 250 şer yataklık birkaç baraka hastanesi kurmuştu. Askeri Sıhhiye ve Hilal-i Ahmer'in yoğun çalışmaları sonucu, kolera salgınının büyük ölçüde önü alınmıştı. Hilal-i Ahmer Amerika'dan nakliyesini sağladığı 30 araba sipariş ederek bunları Askeri Sıhhiye dairesine bağışladı. Balkanlardan gelen göçmenler arasında da koleranın yayılması başka önlemler alınmasını gerektirdi. Sirkeci'ye gelen hasta göçmenleri İstanbul'un çeşitli hastanelerine ulaştırmak için, taşıma bedeli karşılığı olarak dörtbin altın lirayı aşan harcama yapmıştı.²⁴¹

Edirne'nin kuşatılması sırasında Sırp askerleri Hilal-i Ahmer Heyeti'ne karşı çeşitli baskılarda bulunmuşlardır. Karadağlılar da bazı Müslüman köylerini yakıp Arnavut ahalisine türlü zulümler yapmışlardır. Karadağ ve Sırp hudutlarındaki yenilgiler üzerine pek çok kişi iç kesimlere göç etmiştir. Balkan müttefik devletleri ortak katliamlarda da bulunmuşlardır. Bulgar, Sırp ve Yunan çeteleri işgal ettikleri yerlerde saldırılarda bulunmuşlardır. Balkan mezalimi Almanya Meclis'inde

²³⁹ Akgün-Uluğtekin, *a.g.e.*, s. 109-110.

²⁴⁰ Akgün-Uluğtekin, *a.g.e.*, s. 111.

²⁴¹ Akgün-Uluğtekin, *a.g.e.*, s. 120-123.

gündeme gelmiştir. Balkan müttefik devletlerin yanında, Osmanlı sınırında kalan müttefik devletler ahalisi de bu hareketlerden cesaretlenerek bulundukları yerlerdeki Türklere karşı tavır takınmışlardır.²⁴²

Balkanlar'daki gelişmeleri kaygıyla izleyen ve Osmanlılara karşı girişilmiş harekata bir Müslüman-Hristiyan çatışması olarak bakan İslam toplulukları, Hilal-i Ahmer'e bağış kampanyaları yapmaktaydı. Mısır'dan yapılan yardımlar ilginçti. Balkan Savaşları'nda kullanılmak üzere iletildiği sırada İngiliz egemenliğinde bulunan Mısır, Trablusgarp'a gitmek isteyen Türk askerlerinin topraklarından geçmelerini yasaklamıştı. Osmanlıların Trablusgarp Savaşını kaybetmelerinde Mısır'ın rol sahibi olduğu da bir nedendir. Osmanlı Devleti'nin bir başka yöredeki sorununa Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin gönüllü olarak yardım elini uzatması ise, bu yardım kurumunun siyaset dışı kimliğine bir kanıt oluşturmaktadır.²⁴³

3.2.4. Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları'nı Kaybetme Nedenleri

Osmanlı Devleti'nde alan oldukça geniş olduğundan mevcut jandarmalar yerel asayiş sağlamamakta ve ara sıra orduya asayiş görevi yaptırılmaktadır. Taburların diğer birliklerden ayrı kalması zorunluluk eserdir. Savaşın kaybedilmesinin en büyük nedenlerinden biri de ulaşım araçlarının zamanında edinilmemesi ve yeterli şekilde yararlanılmamasıdır.²⁴⁴

Osmanlı ordusu Balkan Savaşları'na başladığı zaman, kura erlerinden oluşan bir ordu halinde, kendisinden ilerde ordu çıkacak bir milis kuvveti gibiydi, yenilginin birinci ve başlıca nedeni budur. Yılın en zor mevsiminde, yol ve izden yoksun bir sahada üç yıl eğitim görmüş bir ordu ile 25 yıl eğitim görmüş bir orduya karşı taarruz hareketinde bulunmak, zor bir görevdir. Genç ve tecrübesiz askerlere hücumu öğretmek ve onların kendilerine güven duygusunu güçlendirmek için askeri önce savunma hareketinde bulundurulmalıdır. Eğer Osmanlı ordusu savaşın başlangıcında

²⁴² Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 37-39.

²⁴³ Akgün ve Uluğtekin, *a.g.e.*, s. 114-115.

²⁴⁴ Balkan Harbinde 87. Alay (Trabzon Gönüllüleri), Veysel Usta (çev. ve sad.), Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yay.-11, 1995, s. 7-10.

Çorlu hattında (Saray-Muratlı) bulunsaydı, Bulgarların hücum kuvveti zayıf olduğundan Çatalca'da kazanılan başarı orada kazanılacaktı.²⁴⁵

Osmanlı Doğu ordusunun muharebelerinde birliklerin toplanmaları ve hazırlıkları tamamlanamadan taarruza geçilmiş ve düşman karşısında yenilgiye uğranılmıştı. Bu hal, savaş azminin sarsılmasına ve moralin yıkılmasına sebep oldu. Birliklerde disiplin kalmadı ve subaylar, birliklerine hakim olamadılar. Kaçar gibi geriye çekilen birlikler Pınarhisar-Lüleburgaz hattında zor durduruldu. Bu seferde komutanlar hangi hatta savunma yapılacağına karar vermediler. Bu hatta mı yoksa daha doğuda mı savunalım tartışması sürerken ve birlikler yeterli savunma tertiplerini alamadan 28 Ekim 1912'de Bulgar taarruzları başladı.²⁴⁶

Çobanoğlu'na göre; Şark şimendifer kumpanyası Yunan seferinde her gün onsekiz tren kaldıracaklarını vaat etmelerine rağmen on iki tren kaldırmıştır. Osmanlı karargahı giderken Çerkezköy durağında çok fazla beklemiştir. Şaşkın bir halde olan istasyon memuru arabada kumandan olduğunu öğrenince trene yol verdi. Osmanlı'da görevlilerin sık sık değiştirilmesi memurları şaşkın hale getirmiştir. Hattın resmi dili Fransızcadır. Anadolu'da dahi yapılmış olan hatların lisansı da Fransızcadır. Çobanoğlu; "Savaşta dilsizlikten başka ihanet aramaya gerek yoktur" demiştir. Hat Bulgar amelesi ve Rum memurlar elinde iken sorun yoktu. Daha sonra iş seyrine bırakılarak İstanbul'dan harekete karar verildi.²⁴⁷

Bulgarlar Kırklareli'nde Osmanlı ordusunun geride bıraktığı erzak depolarından istifade ediyorlardı. Osmanlı askerlerinin bu depoları yakmaması büyük bir hatadır. Hududa taburları sevk etmek için yol ve tren yoktu. Mühimmat askere verilecek ekmek, onları intizam altına alacak subay, onlara bakacak doktor yoktu.²⁴⁸

Doğu ordusunun sığınak bölgesinin sınıra çok yakın olması ve çok geniş bir alana yayılmasıyla hata yapılmıştır. Seferberlik ve askeri yığınak tamamlanana kadar savunmada kalmak yerine, hücum hareketine girişilmiştir. Doğu Ordusu'nun Kırkilise (Kırklareli) ve Lüleburgaz mağlubiyetlerini yaşamadan Ergene hattında

²⁴⁵ Cemal Enginsoy, "Balkan Savaşı (1912-1913) Hakkında Batı Yayın Dünyasındaki Bazı Değerlendirmelerden Örnekler", *Dördüncü Askeri Tarih Semineri, Bildiriler*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1989, s. 196-197.

²⁴⁶ İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1913, Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi*, Ankara: TTK Basımevi, 1993, s. 12.

²⁴⁷ Çobanoğlu, *a.g.e.*, s. 20-22.

²⁴⁸ Remond, *a.g.e.*, s. 71,97.

düşmanın ilk hücumu durdurulduktan sonra bir karşı hücumla geçilmesi gerekiyordu. Düşman beklenmiştir. Batı Ordusu'nun çok geniş bir alana dağınık şekilde konuşlandırılmıştır.²⁴⁹

Barış zamanlarında Rumeli'deki Osmanlı ordusu derli toplu tutulabilseydi savaş sırasında şaşkınlık olmayacaktı. Sınır üzerindeki Osmanlı birlikleri bulunmasaydı, Tuz'daki birlikler İşkodra'da olsaydı askeri durumum bu bölgede daha kuvvetli olacaktı. Bu durumlara dikkat edilseydi, İşkodra Muharebeleri de başka şekil alacaktı ve sınırlar açık kalacaktı.²⁵⁰

Mahmut Şevket Paşa'ya göre; Fahri Paşa ve maiyeti, Balkan mağlubiyetinin sebebini, Şarköy'e vaktiyle çıkartma yapmadıkları için Hurşit Paşa'ya yüklüyorlardı. Şarköy çıkartmasının hesabı yanlış yapılmış ve hareket zamanında tatbik mevkine konulamamıştı. Bolayır kuvvetlerini kumanda eden Fahri Paşa, Şarköy çıkartması olmadan taarruza geçmekle yanlış yapmıştır.²⁵¹

Anadolu'daki Osmanlı vatandaşı Rumlar Balkan Savaşları esnasında Yunanistan'a çeşitli yardımlarda bulunmuşlardır. Bu neden de Osmanlı'nın savaşı kaybetme nedenlerindendir.²⁵²

Balkan Savaşları'nın mağlubiyetlerinin nedenlerinden biri olarak Alman subaylarının Osmanlı ordularını yeterince eğitemedikleri gündeme getirilmiştir. Savaşın galiplerinden olan Bulgarları da Alman subayları eğitmiş ve Bulgar ordusunun önemli bir kısmı Alman silahlarıyla donatılmıştı. Buna göre Bulgar ordusu toplarının %75'ini Krupp ve %25'ini Schneider gibi iki ünlü Alman firması, askeri mühimmatın %90'ını da yine Krupp satmıştı.²⁵³

Balkan Harbi sırasında Yemen, Osmanlı ordusunun engelleyici merkezi olmuştur. Yemen imamlarının Kızıldeniz'deki Avrupa devletlerinin teşviklerine kapıldıkları görülmemişti. Yemen sorunundan devlet ilk sene kurtulmuş olsaydı, Balkan seferi sırasında Rumeli'de otuz beş taburdan fazla bir kuvvet muharebe meydanında bulunacaktı. Edirne-Kırklareli meydanına ve Komanova bölgesine

²⁴⁹ Kutlu, *a.g.e.*, s. 337.

²⁵⁰ Abdurrahman Nafiz-Kiramettin, *a.g.e.*, s. 475.

²⁵¹ Mahmut Şevket Paşa'nın Günlüğü, s. 21-22.

²⁵² İpek, *a.g.e.*, s. 359.

²⁵³ Wilhelm Feldman, *İstanbul'da Savaş Günleri, Bir Alman Gazetecinin Balkan Savaşı Hatıratı*, çev. Necmettin Alkan, İstanbul: Selis Kitaplar, 2004, s. 16.

gidecek böyle bir ordu, muharebenin neticesini değiştirecekti. Bu durum Balkan seferinde Osmanlı askeri zayıflığının en önemli nedenlerinden biridir.²⁵⁴

İsmet İnönü'nün *Hatıralar* kitabının ilgili kısmında Yemen isyanının ve Osmanlı'nın Yemen'e birçok kuvvetini göndermesinin Balkan yenilgisine tesiri büyük olduğunu belirtmiştir. Yemen'e gönderilen otuzbeş, otuzaltı taburdan oluşan ordunun hastalıktan, iklimden ve çarpışmalardan dolayı eridiğini, şayet bu kuvvet, Balkan Harbi ordularına eklenmiş olsaydı, Osmanlı Devleti harbi kaybetmezdi yorumunda bulunmuştur.²⁵⁵

Osmanlı Devleti Balkan Savaşları'na hazırlıksız girmişti. Sağlık hizmetleri ve askerler arasında baş gösteren kolera salgını, ordu birliklerinin yeterli yararlılığı gösterememesinde önemli bir etkendi. Birliklerde su dahi bulunamayabiliyordu, askeri hastanelerin bir kısmında doktor bile yoktu. Osmanlı kolera salgınıyla ilgili bazı önlemler almış olmasına rağmen yeterli olmamıştır. Kolera hastalığı Balkan Savaşı'nın gidişatını da etkilemiştir. Savaş sırasında ileri hatlar için doğru dürüst sağlık teşkilatı ve tedbir alınmadığı görülmektedir. İncelenen belgelere göre askerin bir kısmı da savaş nedeniyle değil, hastalık sebebiyle kırılmıştır.²⁵⁶

Osmanlı ordusunda komuta kademesindeki üst rütbeli subaylar, hükümet değişikliğinden sonra görevlerine yeni atanmışlardı. Genellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne muhalif ve kısa süre öncesine kadar onlar tarafından azledilmiş kimselerdi. Küçük rütbeli subaylar ise çoğunlukla İttihat ve Terakki mensubu ve yandaşıydı. İttihatçı genç subayların başına buyruk davranışları ve rütbelerinin çok üstündeki etkinlikleri devam ediyordu. Disiplin ve otoriteyi bozan müdahaleleri ve birbirlerinin başarısını engelleme çabalarının yenilgide önemli payı vardı. Özellikle Makedonya ordusunda genç subayların birliklerinin başında olmak yerine yakındaki yerleşim bölgelerinde veya şehirlerinde kaldıkları, eğlence hayatı vs. peşinde koştukları iddiaları vardı.²⁵⁷

İstihbarat ve iletişim yokluğu, kumanda kademesindeki kopukluk Osmanlı Devleti'nin mağlubiyetinde önemli rol oynadı. Balkan Savaşları komutanlarından Abdullah Paşa'nın ve Ali Rıza Paşa'nın telgrafları çoğu kez Nazım Paşa'ya

²⁵⁴ İsmet İnönü, *Hatıralar*, Sebahattin Selek (yay. haz.), 2. b. , Ankara: Bilgi Yayınevi, 1992, s.83-84.

²⁵⁵ İnönü, *a.g.e.*, s. 80.

²⁵⁶ Selda Kaya Kılıç, "Birinci Balkan Savaşı Döneminde Sağlık Hizmetleri ve Koşulları (1912), *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirleri II*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2006, s 286-287.

²⁵⁷ Kutlu, *a.g.e.*, s. 338.

ulaşamamıştı. Nazım Paşa, daha ihtiyatlı davranmak isteyen Abdullah Paşa'ya hücum emri verdiğiinde Bulgar ordusunun nerde toplandığı bilinmiyordu. Buna karşılık Osmanlı ordusunun hareketinden haberdar olan General Dimitriev tümenini gizlice Kırkkilise'ye indirebilmişti.²⁵⁸

Hüseyin Kazım Kadri'ye göre;

“Mahmut Şevket Paşa; vatanın müdafaasına harcamak amacıyla Meclis-i Mebusan'dan istediği kadar para alabiliyordu. Kimse vatanın müdafaasına ait harcamanın değil faydasızlığını, gereğinden biraz fazla olduğunu bile söylemeye cesaret edemiyordu. Abdülhamit'ten kalan paralarla beraber bağışlarla, vergilerle ele geçen paralar hep orduya verildi.”

Bunlara dayanarak ordunun iyi donatılmamış olmasını eleştirmiş ve yenilgi sebebi olarak görmüştür.²⁵⁹

Balkan Savaşları içerisinde yabancıların, askeri gözlemcilerin ve gazetecilerin en çok izledikleri askeri hareket alanı 1912 sonbaharındaki Batı Trakya idi. Onların bu muharebelerle ilgili değerlendirmeleri Lüleburgaz-Pınarhisar ve Çatalca adlarının Avrupa ve Amerikan hafızasında korunmasını sağlamadı. Birinci Dünya Savaşı'nın gölgeleri bu muharebelerin sonuçlarını gölgede bıraktı.²⁶⁰

²⁵⁸ Kutlu, *a.g.e.*, s. 337-338.

²⁵⁹ Hüseyin Kâzım Kadri, *a.g.e.*, s.47.

²⁶⁰ Hall, *a.g.e.*, s. 59.

SONUÇ

Balkan Savaşları'nın kaybedilmesi sonucunda Osmanlı devletinin milliyetler siyasetinde değişiklikler oldu. Osmanlı Devleti'nin Osmanlılık ideolojisiyle tutunduğu Osmanlılık fikrinin yerini, Osmanlı unsurlarının devletten kopması sonucunda Türkçülük fikri aldı.²⁶¹ Balkan Savaşı yenilgisi Türk toplumunda pek çok kişinin, Osmanlılık ideolojisine-yani devletin yönetimi altındaki çeşitli etnik grupların eşit haklara sahip olarak bir arada yaşamaları ilkesine sırt çevirerek, azınlıkların boyun eğmek zorunda oldukları ulusal bir Türk devletine dönüşmeyi amaçlamasına zemin hazırladı. Kısacası, Balkan Savaşlarının sürdüğü zaman dilimi içerisinde Osmanlı ulusu kavramının yerini giderek Türk milliyetçiliği fikri aldı.

İttihat ve Terakki'nin Türkçülük politikası izlemeye başlaması üzerine 1908'den beri örgütlenmeye başlayan Arap milliyetçileri arasında bağımsızlık eğilimleri belirecektir. İttihat ve Terakki yöneticilerinin Suriye ve Lübnan'da aldığı sert tedbirler İngiltere'nin işine yarayacak ve Mısır'daki İngiliz Yüksek Komiserleri, 1912 yılının sonlarından itibaren, Arap lider ve milliyetçileriyle ilişki kurarak onları Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtmaya başlayacaklardır.²⁶²

Osmanlı Devleti'nde Balkanların elden çıkmasıyla İstanbul büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kalıyordu. Düşman askerleri İstanbul sınırlarına kadar yaklaşmıştır. Avrupa'daki toprakların tamamının kaybedilmesinden ve Ermeni ve Arap milliyetçi hareketlerinin İmparatorluğun geriye kalanını da tehdit eder hale gelmesinden sonra Türk hükümeti tüm yoğunluğunu imparatorluğun Asya'daki kısmına verdi. Osmanlı hükümeti, Doğu Anadolu'da yapılacak reformlar bakımından daha hassas bir hale geldi. Hükümet, Ermenilerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerdeki reformların denetimi için genel müfettiş tahsisini, herhangi bir hükümlanlık hakkını devredemeyeceği gerekçesiyle reddetti.²⁶³

Osmanlı Devleti'nde Bütün Rumeli'nin elden çıkmasıyla ülkede bir toparlanma başlamıştır. Bütün ülke kuvvetlerini yurt savunmasında birleştirmek zorunluluğu duyulmaya başlanarak bütün yurtseverleri içine alacak bir Müdafaa-i

²⁶¹ Gencer, a.g.m., s. 188.

²⁶² Ülman, a.g.e., s. 292-293.

²⁶³ Gencer, a.g.m., s. 187-188.

Milliye Cemiyeti'nin kurulmasına 1913 yılı Ocak ayında girişilmiştir. Babıali baskınından ve Edirne'nin geri alınmasından sonra Harbiye Nazırlığı'na getirilen Enver Paşa, orduyu siyasetten ayırmaya ve gençleştirmeye çalışmıştır. Demiryolları için Türk memur ve uzmanları yetiştirmek üzere İzmir'de bir Şimendifer Mektebi açılmasını ve özellikle I. Dünya Savaşı başladığı zaman yabancı şirketlerin elinde bulunan bütün demiryollarına el konulmasını da bu bağlamda değerlendirmek gerekir.²⁶⁴

Osmanlı cephanesinin düşman eline geçmesi I. Dünya Savaşı'nda olumsuz bir etken olacaktır. Balkan vilayetlerinden gelen memurların ve göçmenlerin iskan ve istihdamı Osmanlı Devleti'ni oldukça meşgul etmiştir.

Osmanlı Devleti savaş sonrası maddi sıkıntısını hile-i şeriyye yapma yoluyla aşmaya çalışmıştır.

Balkan Savaşları'nın en önemli sonucu, dünyayı genel bir savaşa bir adım daha yaklaştırmış olmasıdır. Bu çerçevede Balkan Savaşları bazı Avrupa Tarihçilerince I. Dünya Savaşı'nın provası olarak nitelendirilir.

Balkan Savaşları, kitle orduları, makineleri ve tüm sivil nüfusu kapsayan özellikleriyle modern savaşlar çağını açtı. Bu savaşlar Trakya'nın doğu köşesi hariç Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupa'dan çıkardı, Balkan Yarımadası'nın sınırlarını değiştirerek bağımsız ama zayıf bir Arnavut devleti kurdu. 1912 yılında Balkan Yarımadası'nda başlayan çatışma, 1945'e kadar sürecekti. Balkan Savaşları'yla ilgili problemler Yugoslavya'nın 1991 yılındaki ikinci çöküşü sırasında ve sonrasında yeniden ortaya çıkacaktı.²⁶⁵

Balkan Savaşları Osmanlı edebiyatına ve halk müziğine güzel parçalar kazandırdı. Bu harp, Türk toplumu üzerinde şok etkisi yarattı. Tarih boyunca Türkler böyle ağır bir yenilgiye uğramamıştı.²⁶⁶

Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşı'nda yenilmesi üzerine İttihatçılar Osmanlı kurumlarını modernize etmek için yabancı uzmanlığının gerekli olduğuna karar verdiler. Ekim ayında Babıali Almanya'yla bir antlaşma imzalayarak Osmanlı ordusunu modernize edecek askeri heyetin görevlerini belirledi. İngiltere heyetine

²⁶⁴ Arıkan, a.g.m., s. 186-187.

²⁶⁵ Hall, a.g.e., s. 173.

²⁶⁶ Duru, a.g.e., s. 62.

başkanlık eden Amiral Limpus'a göre, İngiltere'yle imzalanan deniz kuvvetleri hakkındaki antlaşma donanmayı yeniden yaratacak ve daha da önemlisi, imparatorlukta ağır sanayi başlatacaktı. Ahmet Cemal Bey, Sir Henry Wilson'a "Türkler askeri eğitmenlerini (Almanları) değiştiremezler ama geri kalan tüm konularda, maliyede, yönetimde, donanmada, yalnız İngiltere'nin rehberliğini arzu ederler" diyecekti.²⁶⁷

Avlonyalı ve Beratlı Arnavut milliyetçilerinin, Arnavutluk'un bağımsız bir ülke olduğuna ve bundan dolayı Osmanlı Devleti'nin savaşının Arnavutları ilgilendirmediğine inandırdıkları Arnavut askerleri, savaş yerlerini terk etmişlerdi. Arnavut askerlerinin kaçması Çameri'deki (Tuğgeneral Ekrem Bey Libohova-Arslan Paşalı'nın komutasında) savunma hattının da çökmesine neden oldu ve Arnavutluk'a Çameri gibi çok güzel bir bölgeyi kaybetmesine mal oldu.²⁶⁸

Balkan Savaşları'nda bir Bulgar tümeni kolaylıkla Selanik'i ele geçirebilirdi. Selanik'i Yunanlılara karşı korumak amacıyla Vardar ordusuyla, Vardar vadisi kapatılmak istenmişti. Bu taktik dolayısıyla sınıra yakın yerlere yığmak yapılmıştır. Bu şekilde, savaşın önemli bir mantığı olan iç hat ilkesi göz ardı edildi. Bir başka eksiklik de; Selanik'in korunması için her taraftan gelecek tehdide karşı her tarafa kuvvet dağıtılmıştı. Selanik'in korunmasına karşılık karadan hiçbir hazırlık yapılmamış ve hiçbir önlem alınmamıştı. 30.000 kişilik Hasan Tahsin Paşa komutasındaki birliklerin geçici bir önlemle Yunanistan'a karşı bir tedbir alabilmiş olduğu görülüyordu. Selanik, 26 Ekim 1912 tarihinde kapılarını Yunan ordularına açmış bulunuyordu. Dağınıklık ve birçok kısımlara bölünme güçsüzlüğü sonucunda Osmanlı'nın bu önemli kültür kenti elden çıkmıştı.²⁶⁹

Balkan Harbi'nden sonra Ermeni derneklerinin siyasi faaliyetleri daha da arttı. Balkan Savaşları'nın çıkmasından ve yenilgiye uğranılmasından dönemin iktidarı Gazi Ahmet Muhtar Paşa Hükümeti sorumlu görülerek bazı karar ve hareketlerinden dolayı suçlanmaya başlanmıştır. "Babıali Baskını" ile 23 Ocak

²⁶⁷ **Feroz Ahmad**, *İttihatçılıktan Kemalizme*, çev. Fatmagül Bertay (Baltalı), 3. b., İstanbul: Kaynak Yayınları, 1996, s. 75-76.

²⁶⁸ **Avlonyalı Ekrem Bey**, *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)*, çev. Atilla Dirim, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s.322.

²⁶⁹ **Esat Arslan**, "Balkan Savaşı'nda Selanik'in Teslimi ve Yunanların Teslim Protokolüne Kayıtsızlıkları", *Dokuzuncu Askeri Tarihi Semineri Bildirileri II*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2006, s. 222-223.

1913'te yeniden iktidara gelen İttihat ve Terakki Hükümeti tarafından yapılan suçluların araştırılması önerisinin 19 Temmuz 1914'te Meclis-i Mebusan'da kabul edilmesiyle Yüce Divan (Divan-ı Ali)'a verilmiştir.²⁷⁰

Yüce Divan için 21 Temmuz 1914 günü yapılan sorgulamada Gazi Ahmet Muhtar Paşa'ya yöneltilen sorulara göre; Balkan Savaşları'nın çıkması ve yenilgiye uğranılması nedenleri olarak özellikle iki konu üzerinde durularak dönemin hükümeti suçlanmıştır. Bunlardan birincisi, hükümetin savaşın hemen öncesinde bir kısım eğitilmiş ve tecrübeli askeri terhis etmesi, ikincisi ise seferberlik ilanında geç kalınmış olmasıdır. Ancak Meclis-i Mebusan 2 Ağustos 1914'te kapatıldığından, Yüce Divan, yukarıda belirtilen suçlamaları sonuçlandıramadan dağılmıştır.²⁷¹

Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'la barış anlaşmaları imzalanmasına karşın oradaki esirlerin yurda dönmeleri, büyük sorunlar yaratmıştır. Türk esirlerin hem esir oldukları ülkelerde karşılaştıkları sağlık sorunları, hem de dönüşleri ve yolculuk sırasında ortaya çıkan sağlık sorunları ile Hilal-i Ahmer büyük ölçüde ilgilenmiştir.²⁷²

²⁷⁰ Uçarol, a.g.m., s. 257.

²⁷¹ Uçarol, a.g.m., s. 257-258.

²⁷² Akgün-Uluğtekin, a.g.e., s. 133.

KAYNAKÇA

A.KİTAP

ABDURRAHMAN NAFİZ-KİRAMETTİN, *1912-1913 Balkan Savaşı'nda İşkodra Savunması I. Ve II. Cilt*, yay. haz. Mehmet Özdemir, S. Selin Özmen, Kerime Şahiner, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2007.

ADIVAR, Halide Edip, *Mor Salkımlı Ev*, İstanbul: Yeni Matbaa, 1963.

ADİL NAMİ, *Osmanlılar Muharebelerini Nasıl Kaybettiler? Şimdi Nasıl Telfi ve Terakki Edebilirler?*, *Von der Goltz ve İmhof Paşaların Mutalaatı*, İstanbul: Sancakyan Matbaası, 1331.

AHMAD, Feroz, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, 2.b., çev. Sedat Cem Karadeli, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.

-----, **Feroz**, *İttihatçılıktan Kemalizme*, çev. Fatmagül Berktaş (Baltalı), 3.b., İstanbul: Kaynak Yayınları, 1996.

AKGÜN, Seçil Karal-ULUĞTEKİN, Murat, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, Ankara: Kızılay Yay., 2002.

ALTAY, Fahrettin, *10 Yıl Savaş 1912-1922 ve Sonrası*, İstanbul: İnsel Yayınları, 1970.

ANDONYAN, Aram, *Balkan Harbi Tarihi*, Zafer Biberyan (Türkçesi), İstanbul: Sander Yayınları, 1975, s. 192-193.

ARMAOĞLU, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara: TTK Basımevi, 2003.

AVLONYALI EKREM BEY, *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)*, çev. Atilla Dirim, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.

ABDULLAH PAŞA'NIN HATIRATI, İstanbul: Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, 1336.

BACANLI, Hakan, *Balkan Savaşına Ait Hatıratların Muhteva Analizi*, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: 2003.

BALKAN HARBİ (1912-1913) I NCİ CİLT, Harbin Sebepleri, Askeri Hazırlıklar ve Osmanlı Devletinin Harbe Girişi, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1970.

BALKAN HARBİNDE 87. ALAY (TRABZON GÖNÜLLÜLERİ), Osmanlıcadan çev. ve sad. Veysel Usta, Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yay.-11, 1995.

BALKAN, Fuat, *Fuat Balkan'ın Hatıraları*, yay. haz. Metin Martı, İstanbul: Arma Yayınları, 1998, s. 9.

BAYKARA, Tuncer, *Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.

BELEN, Fahri, *20nci Yüzyılda Osmanlı Devleti*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1973.

BELGELERLE MUSTAFA KEMAL ATATÜRK VE TÜRK-BULGAR İLİŞKİLERİ (1913-1938), Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın Nu: 16, 2002.

BEREKETLİ, Mustafa, (der ve yay. haz.), *Berlin Antlaşmasından Günümüze Balkanlar*, İstanbul: Rumeli Vakfı Kültür Yayınları, 1999.

CASTELLAN, Georges, *Balkanların Tarihi*, 14.-20. Yüzyıl, çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğu, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993, s. 383.

ÇELİKER, Fahri, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Askeri Heyetlerinin Balkan Semineri, *Bildiriler*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1989, s. 136-146.

ÇOBANOĞLU, Ö. Zeki, *Balkan Harbi Şark Ordusu'nun Hezimet, Birinci Nizamiye Kolordusu Hatıratından*, II. Cilt, İstanbul: İkdâm Matbaası, 1332.

ÇOLAK, Mustafa, *Osmanlı Alman İlişkileri Çerçevesinde Harbiye Nazırı Enver Paşa ve Türkçü Politikaları (1913-1918)*, Isparta: Fakülte Kitabevi, 2006.

DURU, Kâzım Nami, *"İttihat ve Terakki" Hatıralarım*, İstanbul: Sucuoğlu Matbaası, 1957.

DÜNDAR, Fuat, *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 60.

ERGİN, Osman, *Türk Maarif Tarihi*, C. III-IV, Eser Matbaası, İstanbul 1977. s. 892

GÖRGÜLÜ, İsmet, *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1913*, Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi, Ankara: TTK Basımevi, 1993.

HALAÇOĞLU, Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, Ankara: TTK Basımevi, 1994.

HALL, Richard C., *Balkan Savaşları, 1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası*, çev. M. Tanju Akad, İstanbul: Homer Kitapevi, 2003.

- HEINZELMANN, Tobias**, *Osmanlı Karikatüründe Balkan Sorunu 1908-1914*, çev. Türkis Noyan, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004.
- HÜSEYİN KÂZİM KADRİ**, *Türkiye'nin Çöküşü, II. Meşrutiyet'in Perde Arkası, Makedonya, Arnavutluk, Suriye ve Ermenistan'ın Elden Çıkışı*, yay. haz. Yılmaz Daşcıoğlu, İstanbul: Hikmet Neşriyat, 1992.
- İŞİN, Mithat**, *1912-1913 Balkan Harbi Cephesi*, Deniz Basımevi, 1946.
- İNCİ, Tefik**, *Balkan Harbinde Hamidiye Kruvazörünün Akın Harekatı*, 399 Sayılı Donanma Dergisinin Ekidir, Deniz Basımevi, 1952.
- İNÖNÜ, İsmet**, *Hatıralar*, yay. haz. Sebahattin Selek, 2. b. , Ankara: Bilgi Yayınevi, 1992.
- İPEK, Nedim**, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, Trabzon: Serander Yayınları, 2006.
- JELAVICH, Barbara**, *Balkan Tarihi 2, 20. Yüzyıl*, terc. Zehra Sayan-Hatice Uğur, İstanbul: Küre Yayınları, 2006.
- KARAL, Enver Ziya**, *Osmanlı Tarihi*, IX. Cilt, Ankara: TTK Basımevi, 1996.
- KAZANCIGİL, Ratip**, *Hafız Rakım Ertür'ün Anılarından Balkan Savaşında Edirne Savunması Günleri*, Kırklareli: Sermet Matbaası, 1986.
- KOÇOĞLU, Naci**, *7nci Kolordunun Balkan Harbi ve Birinci Dünya Harbindeki Rolü, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: 1995.
- KOLOĞLU, Orhan**, "Osmanlı Döneminde Balkanlar (1391-1918)", *Balkanlar, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV) Yayınları*, İstanbul: Eren Yayınları, 1993, s. 90.
- KUTLU, Sacit**, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.
- LAUZAN, Stephan**, *Osmanlı'nın Bozgun Yılları*, İstanbul: Beyan Yayınları, (t.y.).
- MAHMUD MUHTAR**, *Balkan Harbi, Üçüncü Kolordu'nun ve İkinci Doğu Ordusu'nun Muharebeleri*, haz. M. Ziyaettin Engin, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1979.
- MEHMED SELAHADDİN BEY**, *İttihat ve Terakki'nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti'nin Yıkılışı Hakkında Bildiklerim*, sad. Ahmed Varol, İstanbul: İnkılap Yayınları, 1989.

NÜZHET, Mehmet Ali, *1912 Balkan Harbi*, sad. Sadettin Gömeç, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.

HALİL MENTEŞE'NİN ANILARI, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986.

PEHLİVANLI, Hamid, "Bab-ı Ali Baskını (23 Ocak 1913)", *Askeri Tarih Bülteni*, S:22, Ankara: Genelkurmay Basımevi, Şubat 1987, s. 141-150.

REMOND, Georges, *Bir Fransız Gazetecinin Balkan Harbi İzlenimleri, Mağluplarla Beraber*, İstanbul: Profil Yayınları, 2007.

MAHMUT ŞEVKET PAŞA'NIN GÜNLÜĞÜ, İstanbul: Arba Yayınları, 1988.

SLOANE, William M., *Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar*, İstanbul: Süreç Yayınları, 1987.

SÖNMEZ, Banu İşlet, *II. Meşrutiyet'te Arnavut Muhalefeti*, İstanbul: YKY(Yapı Kredi Yayınları), 2007.

TOKGÖZ, Ahmed İhsan, *Matbuat Hatıralarım*, yay. haz. Alpay Kabacalı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.

TOPUZLU, Cemil, *İstibdat-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıratım*, 2.b. , İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Tarih Fakültesi Yayınları, 1982.

TROÇKİ, Leon, *Balkan Savaşları*, çev. Tansel Güney, İstanbul: Arba Yayınları, 1995.

TÜRKER, Salih, *Balkan Savaşına Gelen Afgan Gönüllüleri*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Malatya: 2003.

UÇAROL, Rifat, *Gazi Ahmet Muhtar Paşa (1839-1919)*, Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, İstanbul: Filiz Kitapevi, 1989.

ÜLMAN, A. Halûk, *I. Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş*, 3.b., İstanbul: İmge Kitapevi, 2002.

YİĞİTGÜDEN, Ali Remzi, *Balkan Savaşı'nda Edirne Kale Muharebeleri*, Cilt I-II, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2006.

ZEKİ PAŞA, *Balkan Harbi'ne Ait Hatıratım*, İstanbul: Matbaa-ı Askeriye, 1337, 1912.

ZÜRCHER, Erik Jan, *Savaş, Devrim ve Uluslaşma, Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi*, çev. Ergun Aydınoglu, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2

B. MAKALE

AKŞİN, Sina, “Balkan Savaşları’nın Dünya Tarihindeki Yeri”, *90. Yılında Balkan Savaşları ve Lüleburgaz Muharebeleri*, 26 Ekim 2002, yay. kur. Hüseyin Salman-Ali Arslan, Kırklareli: Lüleburgaz Belediyesi Kültür Yayınları, 2004, s. 9-15.

AKYÜZ, Yahya, “Balkan Savaşları’nın Eğitimsel Nedenleri ve Sonuçları”, *90. Yılında Balkan Savaşları ve Lüleburgaz Muharebeleri*, 26 Ekim 2002, yay. kur. Hüseyin Salman-Ali Arslan, Kırklareli: Lüleburgaz Belediyesi Kültür Yayınları, 2004, s. 88-110.

ARIKAN, Zeki, “Balkan Savaşı ve Kamuoyu”, *Dördüncü Askeri Tarih Semineri, Bildiriler*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1989, s. 168-190.

ARSLAN, Esat, “Balkan Savaşı’nda Selanik’in Teslimi ve Yunanların Teslim Protokolüne Kayıtsızlıkları”, *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2006, s. 222-223.

AYIŞIĞI, Metin, “Dünden Bugüne Batı Trakya Meselesi”, *OSMANLI*, c.2, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 1999, s. 505-526.

BALİ, Rıfat N., “Edirne Muhasarası Sırasında Tutulmuş Bir Günlük-I”, *Tarih ve Toplum*, Cilt: 32, Sayı: 190, İletişim Yayınları, Ekim 1999, s. 35-43.

-----, **Rıfat N.**, “Edirne Muhasarası Sırasında Tutulmuş Bir Günlük-II”, *Tarih ve Toplum*, Cilt: 32, Sayı: 191, Kasım 1999, s. 15-24.

-----, **Rıfat N.**, “Edirne Muhasarası Sırasında Tutulmuş Bir Günlük-III”, *Tarih ve Toplum*, Cilt: 32, Sayı: 192, Aralık 1999, s. 29-36.

BAŞ, Ersan, “Balkan Harbi’nde Osmanlı Donanmasının İcra Ettiği Görev ve Harekat ile Sonuçlarının İncelenmesi”, *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2006, s. 429.

BERBER, Engin, “II. Meşrutiyet-Balkan Savaşı Döneminde Aydın Vilayetinde İç Güvenlik Sorunu” *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Dün/Bugün/Yarın*, S. 94-95, Kasım-Aralık 2004, s. 40-49.

BÜYÜKTUĞRUL, Afif, “Balkan Savaşı Deniz Harekâtı Üzerine Gerçekler (1912-1913)”, *Bellekten*, Cilt: XLIV, S: 173-176, Ankara: TTK Basımevi, 1980, s.741-756.

ÇELİKER, Fahri, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Alman Askeri Heyetlerinin Balkan Harbi ve Birinci Dünya Harbi’ndeki Tutum ve Etkileri”, *Dördüncü Askeri Tarih Semineri, Bildiriler*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1989, s. 136-146.

ÇOLAK, Filiz, “II. Meşrutiyet Dönemi’nde Osmanlı Dış Ticaretinde Bulgaristan’ı Yeri ve Önemi”, *Türk- İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, ed. Mehmet Aydın, Sayı: 4, Konya: Türk-İslam Medeniyeti İlmi Araştırmalar Enstitüsü ve Karatay Belediyesi, 2007, s. 199-210.

ENGİNSOY, Cemal, “Balkan Savaşı (1912-1913) Hakkında Batı Yayın Dünyasındaki Bazı Değerlendirmelerden Örnekler”, *Dördüncü Askeri Tarih Semineri, Bildiriler*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1989, s.191-205.

ERENDİL, Muzaffer, “Balkan Savaşı ve Türk-Bulgar Harekâtına Dair Stratejik, Taktik ve Lojistik Değerlendirme”, *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-Bulgar Askeri-Siyasi İlişkileri*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2005, s. 37-69.

GENCER, Mustafa, “Alman Kaynaklarına Göre Balkan Savaşları”, *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2006, s.181-203.

GÖVSA, İbrahim Alâettin, “Balkan Gönüllüsünden Hatıralar”, *Yedigün*, c:16, No: 411, 20 Kanunu Sani 1941, s. 8-9.

HALAÇOĞLU, Ahmet, “Balkan Savaşları (1912-1913)”, *TÜRKLER*, c:13, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 296-307.

-----, **Ahmet**, “Bulgar Mezâlimi”, *TÜRKLER*, c:13, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 2002, s. 308-315.

HEZARFEN, Ahmet “Bir Çavuşun Balkan Harbi Anıları-II”, *Tarih ve Toplum*, S:22, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s. 51-54.

KILIÇ, Selda Kaya “Birinci Balkan Savaşı Döneminde Sağlık Hizmetleri ve Koşulları (1912)”, *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2006, s. 286-287.

KOLOĞLU, Orhan, “Osmanlı Döneminde Balkanlar (1391-1918)”, *Balkanlar, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV) Yayınları*, İstanbul: Eren Yayınları, 1993, s. 90.

OSMAN NURİ, “Balkan Savaşı Anıları (1912-1913)”, çev. Hüseyin Kabasakal, *Askeri Tarih Bülteni*, S:43, Ankara: Genelkurmay Basımevi, Ağustos 1997, s. 166-169.

ÖZDEMİR, Mehmet, “Balkan Savaşı’nda Gönüllü Birlikler”, *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri I*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2005, s. 423-435.

PEHLİVANLI, Hamid, “Bab-ı Ali Baskını (23 Ocak 1913)”, *Askeri Tarih Bülteni*, S:22, Ankara: Genelkurmay Basımevi, Şubat 1987, s. 141-150.

ŞIVGIN, Hale, “Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Balkan İttifaklarının Önce Kiliseler ve Çeteler Arasında Başlaması” *OSMANLI*, c:2, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 1999, s. 478-483.

TUFAN, Muzaffer, “Sırp Kaynaklarına Göre I. Balkan Savaşı”, *90. Yılında Balkan Savaşları ve Lüleburgaz Muharebeleri*, 26 Ekim 2002, yay. kur. Hüseyin Salman-Ali Arslan, Kırklareli: Lüleburgaz Belediyesi Kültür Yay., 2004, s. 31-49.

TUNÇOKU, Mete, “Balkan Savaşları’nın Çanakkale Savaşı ve Milli Mücadele’ye Olan Sosyokültürel Etkileri”, *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2006, s. 163-167.

UÇAROL, Rifat, “Balkan Savaşı Öncesinde Terhis Olayı ve Seferberlik İlanı Sorunu”, *Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1989, s. 257-277.

UZEL, İlter, “İkinci Meşrutiyet Döneminde (1908-1918) Osmanlı Ordusunda Sağlık Hizmetleri”, *Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1989, s. 206-237.

ÜNLÜ, Rasim, “Balkan Savaşları Öncesinde Ve Sonrasında Osmanlı Devleti’nin Dretnot Politikasına Örnek: Sultan Osman ve Reşadiye”, *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri I*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2005, s. 567-590.

YILMAZER, Bülent, “Balkan Harbi’nde Hava Gücü, Askeri Havacılıkta Perdenin Açılışı”, *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2006, s. 229-253.

C. ANSİKLOPEDİLER

İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, c.V, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E TÜRKİYE ANSİKLOPEDİSİ, c.I,
İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı : Hafize CESUR

Sürekli Adresi : Bağlık Mah. Küme Sok. C/2 Blok D. 32
ZONGULDAK

Doğum Yeri ve Yılı : Zonguldak/1983

Yabancı Dili : İngilizce

İlköğretim : Merkez Gelik İlköğretim Okulu (1992)
Gelik Ayiçi 100 Yıl İlköğretim Okulu (1995)

Ortaöğretim : Açıköğretim Lisesi- Fener Lisesi (2000)

Lisans : Ondokuz Mayıs Üniversitesi (2004)